

VILNIAUS UNIVERSITETAS
MEDICINOS FAKULTETAS
IR
LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA
MUZIKOS FAKULTETAS

NADEŽDA KISELIOVA-ŽUKOVSKA

**MUZIKOS TERAPIJOS POVEIKIS KOMUNIKACIJAI
ŠEIMOJE, AUGINANČIOJE CEREBRINIO PARALYŽIAUS VAIKUS**

*MUZIKOS TERAPIJOS ANTROSIOS PAKOPOS (MAGISTRANTŪROS) STUDIJŲ
BAIGIAMASIS DARBAS*

LMTA Darbo vadovas –
doc. dr. Jautrė Šinkūnienė

VU Darbo konsultantas –
doc. dr. Marija Veniūtė Jakubauskienė

Vilnius, 2017

TURINYS

Įvadas.....	4
1. EMOCINIS TĖVŲ IR VAIKŲ RYŠYS, SĄVEIKA IR KOMUNIKACIJA.....	10
1.1 Emocinis tėvų ir vaikų ryšio ypatumai.....	10
1.2 Vaiko poreikiai.....	14
1.3 Įvairialypė vaiko stimuliacija.....	17
1.4 Tarpasmeninė komunikacija.....	18
2. ŠEIMŲ, AUGINANČIŲ VAIKUS SU CEREBRINIU PARALYŽIUMI TARPUSAVIO SANTYKIŲ SITUACIJOS ANALIZĖ.....	22
2.1 Vaikų cerebrinis paralyžius.....	22
2.2 Šeimos poreikiai ir lūkesčiai. Psichologinė trauma. Socialinė atskirtis.....	25
2.3 Psichologinė pagalba šeimai.....	30
3. MUZIKOS TERAPIJA ŠEIMAI.....	35
3.1 Komunikacija ir sąveika per muziką.....	35
3.2 Muzikos terapijos metodai.....	40
3.3 Muzikos terapijos poveikis.....	48
3.4 Muzikos terapijos užsiėmimų organizavimas ir terapeuto vaidmuo.....	52
4. MUZIKOS TERAPIJOS POVEIKIO KOMUNIKACIJAI ŠEIMOSE, AUGINANČIOSE VAIKUS SU CEREBRINIU PARALYŽIUMI, TYRIMAS.....	55
4.1 Tyrimo metodologija ir instrumentas.....	55
4.2 Tyrimo organizavimas.....	60
4.3 Tyrimo rezultatų analizė. Komunikacijos pokyčių vertinimas.....	62
4.3.1 Stebėjimo analizė.....	62
4.3.2 Aptarimo - refleksijos kokybinė turinio analizė.....	90

4.3.3 Atgalinio ryšio anketa tėvams.....	95
4.3.4 Tyrimo rezultatų apibendrinimas.....	99
Išvados.....	101
Rekomendacijos.....	102
Literatūros sąrašas.....	103
Summary.....	107
Sątrauka.....	109
Priedas nr. 1 Pirminio pokalbio tėvų apklausos klausimai	112
Priedas nr. 2 Atgalinio ryšio anketa tėvams.....	113
Priedas nr. 3 Muzikos terapijos programa šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus.....	118
Priedas nr. 4 Dainų tekstai.....	122

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje yra teigiama, kad „gyvenimas drauge ir šeimos narių bendrystė bei tarpusavio priklausomybė grindžia būtinybę matyti šeimą kaip visumą. Žmogaus teisės pirmiausia įgyvendinamos per šeimą, ne skaidant ją į atskirus narius, bet stiprinat jų tarpusavio atsakomybę” (VŠPK, 2008, 1.8.4.). Šeima – vientisas socialinis psichologinis darinys, pagrįstas konkrečių žmonių sąveika, poreikių tenkinimu. Norint suteikti paramą ir pagalbą vienam jos nariui, yra būtina įtraukti ir kitus šeimos narius. Šeima – tai taip pat kelių asmenybių, jų temperamentų, charakterių, požiūrių sąveika (Ruškus, 2002). Pagarba ir tolerancija, abipusis dėmesys ir palaikymas užtikrina harmoningą šeimos narių sąveiką, padeda kurti sveikus tarpusavio santykius.

Lietuvoje šeimos, auginančios vaiką su negalia, patiria sunkumus dėl vaiko raidos sutrikimų ar ligotumo, išgyvena emocinę įtampą dėl sudėtingų šeimos narių tarpusavio santykių, socialinės izoliacijos bei žinių stokos. Paramą ir pagalbą šeimoms teikia socialinių tarnybų specialistai. Tačiau psichologinės pagalbos šeimoms, auginančioms vaikus su negalia, tinklas nėra išvystytas. Lietuvoje šeimos nariai priversti savarankiai ieškoti siekti psichologo ar psichoterapeuto pagalbos, be to, dėl informacijos stokos, tai nėra populiaru. O ir psichologinę pagalbą teikiantys specialistai ne visuomet yra kvalifikuoti darbui su neįgalų vaiką auginančia šeima, jie teikia bendro pobūdžio palaikymą (Ruškus, 2002).

Neįgaliųjų teisių konvencija skelbia neįgaliųjų ir jų šeimų teisę gauti išsamią informaciją, specialias paslaugas ir paramą. (NTK, 2009, 23.3). Muzikos terapija, kaip viena iš kompleksinių paslaugų šeimoms dalis, gali būti vertinga siekiant pozityviai paveikti tarpusavio komunikaciją šeimoje ir tuo pačiu mažinti įtampą, didinti supratimą, padėti kurti tvirtą emocinį ryšį, pozityvius tarpusavio sąveikos modelius, harmoningus tarpusavio santykius. Ji taip pat gali padėti tėvams stiprinti savęs vertę, savigarbą, kompetenciją, atstatyti šeimos orumą, socialinį pripažinimą. Dalyvavimas kūrybiniame meniniame procese suteikia galimybę kūrybiniam mąstymui bei pozityvios patirties perkėlimui į įvairias gyvenimo situacijas. Tikimasi, kad dalyvavimas muzikos terapijos užsiėmimuose šeimoms, auginančioms vaikus su negalia (cerebrinio paralyžiaus vaikus) gali stiprinti šeimas bei įtakoti jų gerovę (Oldfield, 2008).

Muzikos terapijos šeimai paslauga Lietuvoje dar tik pradedama teikti. Nuo 2015 metų Vilniaus miesto Visuomenės sveikatos biuras, įgyvendindamas visuomenės sveikatos stiprinimo prevencinę programą, kelis kartus per metus kviečia šeimas, lankančias biuro inicijuojamo Šeimų klubo užsiėmimus lankyti ir muzikos terapijos užsiėmimus. Tačiau, kaip rodo užsienyje besidarbuojančių muzikos terapeutų (Oldfield 2006, Moulinex 2005, Flower 2008 ir kt.) bei Lietuvoje vykdytų projektų patirtis, tai yra vienas efektyviausių būdų spręsti problemą, koreguoti situaciją, kadangi yra dirbama su visa šeima, o ne atskirais jos nariais. Tuomet terapinis pokytis paliečia visus narius, yra gilesnis, praturtinamas naujomis kokybėmis, padeda veiksmingiau įtvirtinti pasiektą rezultatą.

Literatūros šaltinių nagrinėjama tema apžvalga – analizė. J.Bowlbi (2005), prierašumo teorijos kūrėjas, savo darbuose tyrė vaikų išsiskyrimo su tėvais metu patiriamą pyktį ir kančią. Mokslininkas, kaip ir vėlesnis jo pasekėjas vaikų psichologas K.Brish (2015) įvardina patikimo vaikų ir tėvų vienu prie kitų prierašumo sukūrimą ir palaikymą, kaip vieną svarbiausių žmogaus poreikių, giliai susijusiu su dvasiniu gyvenimu. Tvirtų emocinių ryšių sistema yra laikoma būtinu žmogaus psichikos, jo nepakartojamos asmenybės ir dvasinės sveikatos vystymosi pagrindu.

K.Alm ir L.Molander knygoje „Psichologija slaugos personalui“ (1999) pabrėžia vaiko pagrindinių poreikių tenkinimo svarbą ir jų įtaką vaiko vystymuisi ir elgesiui. J.Šinkūnienė monografijoje „Bendruomeniškumas, komunikacija ir muzika: sociokultūriniai negalios aspektai“ (2012) aprašo atliktą tyrimą „Cerebrinio paralyžiaus vaikų neverbalinio komunikatyvumo ugdymas muzikine raiška“, kuriame akcentuoja neįgalaus vaiko bendravimo bei saviraiškos poreikių patenkinimą, komunikacinių gebėjimų vystymo svarbą. Autorė pateikia bendravimo bei saviraiškos būdus, kurie įgyvendinami muzikinės komunikacijos pagalba. Negalios poveikį šeimai, tėvų ir vaiko sąveikos ypatumus, socialinius – psichologinius šeimos poreikius monografijoje „Negalės fenomenas“ atskleidžia J. Ruškus (2002).

Muzikos terapeutė A.Oldfield knygoje „Interaktyvioji muzikos terapija vaiko ir šeimos psichiatrijoje. Klinikinė praktika, tyrimas ir mokymas“ (2006) analizavo interaktyvios muzikos terapijos metodą ir jo taikymo galimybes keliose klinikinėse vaiko ir šeimos psichiatrijos srityse: muzikos terapijos diagnostinio vertinimo, darbo muzikos terapijos grupėje, trumpalaikio individualus gydymo ir darbo su šeimomis. Taip pat leidinyje pateikiami muzikos terapijos mamoms ir ikimokyklinio amžiaus vaikams tyrimo ir individualios muzikos terapijos taikymo autistiškiems vaikams ir jų tėvams tyrimo rezultatai. Abu tyrimai iliustruoja muzikos terapijos poveikį tėvų ir vaikų tarpusavio sąveikos stiprinimui

bei labiau realistinio ir pozityvaus tėvų požiūrio į vaiką susiformavimui. Muzikos terapeutų, taikančių muzikos terapiją šeimoms, jungtiniame straipsnių leidinyje „Muzikos terapija vaikams ir jų šeimoms“ analizuojama darbo su šeimomis specifika, metodai ir pavyzdžiai, iliustruojantys jų sėkmingą taikymą.

Keletas Britų muzikos terapijos žurnalo straipsnių, atskleidžia muzikos terapijos šeimoms taikymo galimybes, nustatytą poveikį: A.Oldfield, M.Adams ir L.Bunce (2003) tyrimo metu yra nustatytas aukštas mamų ir vaikų įsitraukimo į muzikinę veiklą ir tarpusavio sąveiką lygis; A.Woodward straipsnyje „Muzikos terapija autistiškiems vaikams ir jų šeimoms: kūrybinis spektras“ (2004) pateikia keletą muzikos terapijos darbo su autistiškais vaikais ir jų šeimomis būdų padedant vystyti pozityvius tėvų ir vaikų santykius, formuojant pozityvų tėvų požiūrį į vaiką ir suteikiant emocinę paramą. C.Molyneux straipsnyje „Muzikos terapija kaip trumpalaikė intervencija asmenims ir jų šeimoms vaikų ir suaugusių psichiatrinėje ligoninėje“ (2005) aprašo artimo šeimų įtraukimo į pokyčių procesą naudingumą, muzikos terapijos teikiamas galimybes siekiant palengvinti ir vystyti tėvų ir vaiko tarpusavio santykius ir komunikaciją, atkurti saugų prisirišimą, patirti buvimo kartu džiaugsmą.

2000 m. Londone vyko pirmoji šeimų muzikos terapijai skirta konferencija „Vaikas, šeima ir muzika“. Muzikos terapijos taikymas šeimoms tampa vis populiariesnis, auga muzikos terapeutų susidomėjimas šia sritimi, darbo praktika pasipildo teigiamais pavyzdžiais. Muzikos terapijos šeimoms sritis yra vystoma ir plėtojama šiuolaikinių muzikos terapeutų moksliniuose darbuose. Nors minėtuose straipsniuose yra aprašomi muzikos terapijos metodai darbe su autistiškais vaikais, jie atitinkamai gali būti pritaikyti kitokių poreikių arba turinčių kitokią medicininę diagnozę vaikams ir jų tėvams. Muzikos terapijos šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus, sritis yra mažai tirta, todėl moksliniai tyrimai gali būti naudingi šios srities plėtrai ir vystymui.

Muzikos terapijos poveikis komunikacijai šeimose, auginančiose cerebrinio paralyžiaus vaikus grindžiamas tyrimui svarbiomis prielaidomis: 1) Muzikos terapija stiprina tėvų ir vaikų emocinį ryšį, teigiamai veikia tarpusavio sąveiką ir gerina tarpasmeninių santykių kokybę; 2) Muzikos terapijos metodų taikymas padeda realizuoti esminius vaiko poreikius bei teigiamai veikia vaiko vystymąsi; 3) Muzikos terapija padeda formuoti pozityvų tėvų požiūrį į vaiko negalią, stiprina tėvų kompetenciją, suteikia socialinės integracijos galimybę, prisideda prie šeimos gerovės kūrimo.

Minėtos prielaidos yra reikšmingos keliamai **hipotezei**: Muzikos terapija teigiamai veikia komunikaciją šeimose, auginančiose cerebrinio paralyžiaus vaikus.

Problema. Šeimos, auginančios vaikus su cerebriniu paralyžiumi, dėl vaiko sunkios fizinės būklės, padidinto polinkio sirgti, negalios prislopintų pažintinių bei komunikacinių gebėjimų patiria sunkumus bei apribojimus psichologine - dvasine bei šeimos socialinio gyvenimo gerovės prasme. Dėl vaiko sutrikusių gebėjimų judėti, kalbėti, padidinto jautrumo sutrinka ir tarpusavio vaiko ir tėvų ryšys, yra sudėtinga tarpusavio sąveika. Visoms aplinkybėms susikaupus tampa sudėtingi tėvų, vaiko ir kitų šeimos narių tarpasmeniniai santykiai. Sunkia fizinę negalią patiriančio vaiko slauga - tai iššūkis ir išbandymas visai šeimai, reikalaujantis nuolatinio padidintų vidinių bei išorinių resursų naudojimo, susitelkimo, jėgų mobilizavimo, šeimos narių tarpusavio palaikymo. Ir nors šeimoms į pagalbą ateina socialinės rūpybos įstaigos, specialiųjų mokyklų, darželių specialistų komandos, su kuriais specialiausias mokyklas lankantys vaikai leidžia didesnę dienos dalį, šeimai tenka didžiulis krūvis. Dėl vaiko silpnos sveikatos, tėvų lūkesčių nepasiteisinimo, ateities baimių, nežinomybės ir neapibrėžtumo šeima išgyvena sudėtingą psichologinį laikotarpį, atsiranda tarpusavio bendravimo sunkumų, dažna šeima ištinka šeimos išsaugojimo krizę.

Todėl šiame darbe aktualu atsakyti į šiuos **probleminius klausimus**: 1) Ar gali muzikos terapija teigiamai veikti komunikaciją šeimose, auginančiose cerebrinio paralyžiaus vaikus skatindama šeimos narius geriau vienas kitą suprasti, suteikti palaikymą ir tokiu būdu stiprinti tėvų ir vaiko emocinį ryšį, tarpusavio sąveiką, gerinti tarpasmeninių santykių kokybę? 2) Ar gali muzikos terapija padėti realizuoti esminius vaiko poreikius bei teigiamai veikti vaiko vystymąsi? 3) Ar gali muzikos terapija padėti formuoti pozityvų tėvų požiūrį į vaiko negalią, stiprindama tėvų kompetenciją ir savęs vertę, suteikti socialinį pripažinimą ir palaikymą, padėti atrasti stiprybės šaltinį, motyvaciją, naujus resursus šeimos gerovei kurti, padėti išsaugoti šeimą?

Tyrimo objektas: Komunikacija šeimose, auginančiose cerebrinio paralyžiaus vaikus.

Darbo tikslas: Nustatyti muzikos terapijos poveikį komunikacijai šeimose, auginančiose cerebrinio paralyžiaus vaikus.

Uždaviniai:

- 1) Apžvelgti tėvų ir vaiko emocinio ryšio poveikį tarpusavio sąveikai ir komunikacijai šeimose, auginančiose cerebrinio paralyžiaus vaikus.

- 2) Atskleisti muzikos terapijos taikymo galimybes šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus.
- 3) Patikrinti originalią muzikos terapijos programą šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus, ir tyrimu nustatyti muzikos terapijos poveikį tėvų ir vaiko emociniam ryšiui, vaiko vystymuisi ir komunikacinių gebėjimų raiškai.
- 4) Atskleisti tėvų požiūrį ir pastebėjimus, dėl vaiko dalyvavimo muzikos terapijos užsiėmimuose bei asmeninę patirtį.
- 5) Išsiaiškinti tėvų požiūrį į muzikos terapijos poveikį tėvų ir vaiko emociniam ryšiui, vaiko vystymuisi ir komunikacinių gebėjimų raiškai.

Tyrimo metodologinis pagrindimas.

Tyrimas atliktas remiantis remiantis:

- 1) Raidos psichologijos, pedagoginės psichologijos teiginiais. Vaiko komunikacijos pagrindai įgyjami bazinio motinos ir kūdikio sensomotorinio neverbalinio ryšio pagrindu, kuris įtakoja vaiko vystymosi, elgesio ir emocijų, pažinimo raidą.
- 2) Specialiosios pedagogikos principais. Neįgalaus vaiko elgesys – tai jo komunikavimo būdas su aplinka. Neverbalinė komunikacija intensyviai ir efektyviai naudojama komunikaciniame procese.
- 3) Muzikos pedagogikos ir psichologijos nuostatomis. Muzikinė raiška yra prigimtinė ir būdinga visiems vaikams, nepriklausomai nuo negalios.
- 4) Komunikacinės krypties muzikos terapijos teiginiais. Muzikos terapijos metodų taikymas papildo ir praturtina komunikacijos galimybes šeimose, auginančiose cerebrinio paralyžiaus vaikus.

Tyrimo metodai

Teoriniai: psichologinės, filosofinės, sociologinės, muzikos terapijos, pedagoginės literatūros apžvalga (teorija buvo naudojama tėvų ir vaikų emocinio ryšio, tarpusavio sąveikos ir tarpasmeninių santykių kūrimo galimybių įvertinimui bei jų įtakos esminių vaiko poreikių patenkinimui ir vaiko vystymuisi įvertinimui; pozityvaus tėvų požiūrio į vaiko negalią, tėvų kompetencijos stiprinimo, socialinės integracijos bei šeimos gerovės kūrimo galimybių įvertinimui; muzikos terapijos poveikio darbui su šeimomis, auginančiomis cerebrinio paralyžiaus vaikus (toliau CP), interpretavimui). Analitiniai metodai: tyrimo rezultatų apžvalgos, analizės, apibendrinimo metodai.

Empiriniai: Tyrimo tikslui pasiekti buvo atliktas kokybinis tyrimas, kurio duomenys analizuojami remiantis:

- 5) Muzikos terapijos užsiėmimų šeimoms pirminio pokalbio duomenimis;
- 6) Atvejo analize;
- 7) Muzikos terapijos užsiėmimų aptarimo – refleksijos duomenimis;
- 8) Anketinės apklausos, atliktos viso užsiėmimų ciklo pabaigoje, duomenimis;
- 9) Stebėjimo metodu.

Autorė pateikia originalią muzikos terapijos programą šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus. Programa išbandyta atliekant mokslinę tiriamąją praktiką Vilniaus “Vilties” specialiojoje mokykloje – daugiafunkciniame centre muzikos terapijos užsiėmimų šeimoms, auginančioms CP vaikus, metu (vaikų amžius 3 – 5 metai).

Duomenų analizė padėjo įvertinti programos tinkamumą, jos poveikį komunikacijai šeimose, auginančiose CP vaikus. Apklaustos penkios muzikos terapijos užsiėmimus lankiusios šeimos. Interviu, refleksija ir anketinė apklausa siejami su stebėjimu (asmeninių stebėjimų dienoraštis). Atlikta gautų rezultatų analizė.

Tyrimo validumas ir patikimumas, etika. Tyrimo validumas grindžiamas siekiu atrasti šeimų, auginančių cerebrinio paralyžiaus vaikus, muzikos terapijos poveikio komunikacijai duomenys realioje muzikos terapijos praktikoje natūraliomis sąlygomis. Tikėtinumui užtikrinti taikyta duomenų rinkimo ir analizės metodų bei teorijų trianguliacija. Tikėtinumą padidina tyrėjo tiesioginis dalyvavimas tyrime (tyrėjas atliko ugdytojo vaidmenį). Atliekant tyrimą vadovautasi bendraisiais kokybinio tyrimo etikos principais (Bitinas, 2008).

Magistrinio darbo apimtis: įvadas, 3 skyriai, išvados, santrauka anglų, lietuvių kalbomis, literatūros sąrašas, priedai (pirminio pokalbio ir interviu klausimai, atgalinio ryšio anketa tėvams, metodinė medžiaga – dainų tekstai).

1. EMOCINIS TĖVŲ IR VAIKŲ RYŠYS, SAŲEIKA IR KOMUNIKACIJA

1.1 Emocinio tėvų ir vaikų ryšio ypatumai

Vaikus su negalia auginančios šeimos bei dienos metu prižiūrinčios įstaigos suteikia įvairiapusę priežiūra, kokybišką maitinimą, rūpinasi palankiomis gyvenimo sąlygomis, vaikui reikalingų priemonių prieinamumu, patenkina jo materialius poreikius – tai yra tinkamas rūpinimasis. Tačiau yra pastebėta, kad nemažai tėvų mano, jog tinkamas rūpinimasis vaikų pirmaisiais gyvenimo metais susideda iš maitinimo, rengimo, migdymo bei higieniniai poreikių patenkinimo. Tačiau pasak mokslininkų – psichologų (Bowlby 2005, Brisch 2015, Alm, Molander 1999, Ruškus 2002) nuo pat pirmų dienų vaikui yra būtina ne tik materialinė priežiūra. Vaikui yra svarbus saugumo pojūtis, kurį jis gali jausti bendraudamas. Jo saugumą ir emocinį stabilumą užtikrina artimas emocinis ryšys su suaugusiuoju, kuris rūpinasi juo bei, suprasdamas „elgesio kalbą“, jautriai atliepia vaiko poreikiams. Negalia turintys vaikai dažnai yra silpni ne tik fiziškai, bet jautrūs ir pažeidžiami emociniu – psichiniu atžvilgiu - jiems reikalingas ne tik fizinių, bet ir psichologinių poreikių patenkinimas.

K.Brisch kaip vieną svarbiausių žmogaus poreikių, giliai susijusiu su dvasiniu gyvenimu, įvardina patikimo vaikų ir tėvų vienu prie kitų prieraišumo sukūrimą ir palaikymą (Brisch, 2015). Tvirtų emocinių ryšių sistemą jis laiko „būtinu žmogaus psichikos, jo nepakartojamos asmenybės ir dvasinės sveikatos vystymosi pagrindu“ (Brisch, 2015, p. 11). Būtent ši sistema vaiko sieloje tampa gilaus pasitikėjimo pasauliu pagrindu – jausmo, kuris ypatingai palankiai pasireiškia visą žmogaus gyvenimą.

Prieraišumo teorijos kūrėjas J.Bowlby prieraišumą tapatina su nematoma emocine gija, kuri sieja du žmones erdvėje ir laike. J.Bowlby mano, kad žmogus gimsta su genetiškai sąlygotu pasirengimu surasti artimą žmogų, kuris galės nepailstamai juo rūpintis ir ginti nuo visokių nelaimių. Pirmieji vaiko gyvenimo metai yra skirti emociniam ryšiui atsirasti, kur daug kas priklauso nuo suaugusio žmogaus, kuriam vaiko gerovė tampa gyvenimo būtinybė. Palaipsniui ryšys tarp vaiko ir suaugusio tampa saugumo ir išgyvenimo audringoje gyvenimo jūroje garantu (Brisch, 2015). Saugumo jausmas priskiriamas prie įgimtų (biologinių) poreikių ir yra gyvybiškai svarbus (Alm, Molander, 1999). Artumas tarp vaiko ir tėvų yra juntamas nepaisant laiko ir erdvės. K.Brisch pažymi, jog svarbu suprasti, kad emociniai

prieraišumo ryšiai pagal savo prigimtį yra labai specifiški. Tai reiškia, kad žmogus, su kuriuo yra nusistovėjęs dvasinis ryšys, negali būti bet kuriuo momentu pakeistas kitu žmogumi (Brisch, 2015). Jo ilgimasi ir laukiama, artumas su juo suteikia daugiausiai teigiamų išgyvenimų. Būtent jam esant šalia, vaikas nurimsta, įtampa atslūgsta, vaiką aplanko laimės ir džiaugsmo jausmas dėl to, kad vėl galima būti kartu.

Emocinio ryšio tipai:

1. Patikimas (saugus) emocinis ryšys susiformuoja vaikui augant psichologinio saugumo zonoje, kai šalia beveik visada yra dėmesingas ir atliepiantis suaugęs - dažniausiai mama. Jai užtenka kantrybės ir dvasinių jėgų suprasti, kas sunkią minutę vyksta su jos vaiku ir surasti tinkamą išeitį palengvinant stresinę situaciją. Net jei mamai ne visuomet pavyksta suprasti, ko vaikas nori, jis jaučia jos troškimą suprasti jį. Toks teigiamas emocinis dalyvavimas geriausiu būdu padeda išgyventi stresą. Nežiūrint į nesėkmes, vidiniame vaiko pasaulyje auga pozityvi baimės ir bejėgiškumo įveikimo patirtis. Vaikas, su kuriuo žaidžiama, kalbama, kuris yra glostomas, jaučia, kad pasaulis ir žmonės yra malonūs ir patikimi.

2. Nesaugaus vengiančio emocinio ryšio tipas. Jeigu nuo pat pradžių į vaiko jausmus neatsakoma tinkamai, jei į pagalbos šauksmą jis negauna atsakymo, jis pripranta ir su laiku visai nustoja išreikšti laikas nuo laiko jam kylantį emocinio tėvų dalyvavimo poreikį, vis mažiau ima rodyti jausmus – vis tiek atsako nebus. Kai vaiku tinkamai nesirūpinama, jame auga nepasitikėjimas, įtarumas, baimė supančiai aplinkai, žmonėms. Vaikas įpranta slėpti savo jausmus ir emocinius poreikius, tėvų pagalbos prašymo norą, kurių pasireiškimai dažniausiai nesukeldavo tėvų palaikymo. Vaiko protestuojančių reakcijų, verksmo, siekio prisiglausti ir pasislėpti ant tėvų rankų aktyvus tramdymas suformuoja atitinkantį nesaugaus vengiančio emocinio ryšio tipą (vengiantis prierašumas). Tačiau tuo pačiu tėvų akyse vaikas yra autonomiškas, patenkintas gyvenimu, jis gerai susitvarko, kai artimieji jį palieka su mažai pažįstamais žmonėmis. Tokiems vaikams nebūdinga nuotaikų kaita ar sunkumai skiriantis su tėvais. Tačiau šiuolaikiniai tyrimai parodė, kad šitie vaikai neturi vidinės ramybės ir išsiskyrimas su artimaisiais – jiems sunki užduotis. Taip pat, kaip ir tvirto emocinio ryšio su tėvais vaikai, jie išgyvena stresą išsiskyrimo su artimaisiais metu. Apie tai liudija objektyvūs parodymai: dažnėja pulsas, išsiskiria streso hormonai. Tačiau tokie vaikai išmoko slėpti streso požymius, tramdyti savo jausmų išraišką. Jie išmoko “įtikinti” tėvus, kad jų palaikymas yra nereikalingas, ir sėkmingai išmoko vaidinti rolę, kuri neatitinka jų vidinės būsenos – įtampos ir nerimo. Jiems tenka taip elgtis, kadangi ne kartą teko įsitikinti, kad tik toks elgesys yra sveikintinas tėvų: tik slepiant tėvų pagalbos ir artumo poreikį galima išvengti tėvų pykčio ir negatyvių reakcijų. Stresas, kurį patyria vaikas, nerasdamas pozityvaus pasireiškimų,

nedingsta be pėdsakų, sukelia neigiamą efektą fiziniame lygmenyje. Dėl nuolatinės vidinės įtampos vaikas negali laisvai žaisti ir realizuoti savo pažintinį potencialą. Dėl didelio streso lygio imuninė sistema perkraunama ir jau po kelių darželio lankymo dienų vaikas suseraga.

3. Nerimastingas emocinis ryšys (ambivalentiškas prierašumas) pasireiškia prieštaringi elgesiu ir formuojasi dėl priešingų lūkesčių vaiko atžvilgiu. Besikreipiant pagalbos sudėtingose situacijose, vaikas gali sutikti tiek supratimą ir paguodą, tiek aštrų, šaltą atsaką, abejingumą ir nepriėmimą. Svarbiausia, kad jis niekada nežino iš anksto, kaip jo tėvai reaguos. Problema yra tame, kad kai mama jį ramina, vidinė pusiausvyra atsistato ir jis nustoja jausti stiprų palaikymo poreikį iš jos pusės. Bet kai mama čia pat ima pykti ir susierzina, vaikas vėl nuliūsta, išsigąsta, ir paguodos poreikis vėl išauga, prierašumo sistema vėl tampa aktyvi. Vaikas su nerimastingu emociniu ryšiu palaipsniui išreiškia vis mažiau susidomėjimo tyrinėjant aplinkinį pasaulį. Tai susiję su tuo, kad jis daugeliu atveju negaudavo iš tėvų atitinkamo palaikymo, suaugę neskatina jo domėtis naujais dalykais. Pažintinis aktyvumas yra stabdomas ir jis negali pajauti džiaugsmo, kuris kyla tyrinėjant aplinką. Pirmaisiais gyvenimo metais jis patyrė, kad pasaulis yra gana pavojingas, ir sėdėti šalia mamos yra kur kas saugiau. Anksčiau išreikšdamas savarankumą ir patirdamas nesėkmes, jis patyrė, kad jį tuo pačiu metu guodžia ir atkalbinėja nuo tęsimo to, ką sumanė. Tokiu būdu vaiko aktyvumas prisitaiko prie tėvų lūkesčių sistemos.

Emocinio ryšio įtaka vaiko vystymuisi. Artimas emocinis ryšys, užtikrinantis saugumą, lemia įvairiapusį vaiko vystymąsi. Vaikai geriausiai įsisavina tai kas nauja tuomet, kai emocinio artumo su suaugusiuoju poreikis yra visiškai patenkintas. Ir priešingai, kol vaikas jaučia baimę dėl nesaugumo ir bazinio pasitikėjimo pasauliu nebuvimo, jo prigimtinis smalsumas negali pasireikšti. Ši įgimta savybė tiesiog negali pasireikšti juntamo psichologinio diskomforto sąlygomis (Brisch, 2015).

Neįgaliųjų teisių konvencija deklaruoja pagarbą besivystantiems neįgalių vaikų gebėjimams (NTK, 2009, 3 str.). K.Alm ir L.Molander teigia, „kad vaiko jausmų vystymasis būtų kuo geresnis, reikia patenkinti dvi pagrindines sąlygas: vaikas turi turėti vieną arba du suaugusiuosius, prie kurių savo jausmais galėtų būti prisirišęs; vaikas turi jausti, kad yra tiems žmonėms svarbus“ (Alm, Molander, 1999). Asmenybės pozityvaus vystymosi prielaida – saugumo jausmas ir pasitikėjimas, besiformuojantys ankstyvoje vaikystėje. Artimas ryšys ir pojūtis, kad vaikas yra mylimas, juo rūpinamasi formuoja supratimą, kad jis yra vertas meilės, kad jo aplinkoje yra žmogus, kuriuo galima pasikliauti. Pasitikėjimo jausmas sustiprina ir skatina vystytis ir tobulėti.

Anglų kalba pateiktuose šaltiniuose (Bowlby 2005, Winkler 2000, Rossi 1990) prieraišumo reiškiny yra aiškinamas kaip dvikryptis: tėvų prieraišumas prie vaiko („Bonding“) ir vaiko prieraišumas prie tėvų („Attachment“). Tėvų prieraišumas – tai emocinis susiderinimas su vaiku ir reikiamos apsaugos ir nusiraminimo suteikimas, o vaikų prieraišumas reiškia, kad vaikas, ieškodamas saugumo ir nusiraminimo, kreipiasi į tam tikrą suaugusį. Tokiu būdu prieraišumas sujungia vaiko saugumo sistemą su tėvų apsaugos ir priežiūros sistema. Tuomet pasitikėjimas pasauliu bręsta vidiniame vaiko pasaulyje, sudarydamas patikimą pagrindą tolesniam vaiko vystymuisi (Brisch, 2015).

Sutrikusio intelekto vaikui dažnai stinga įsitikinimo, kad jis yra saugus. Todėl patikimo prieraišumo susiformavimas ankstyvoje vaikystėje yra ypatingai reikšmingas. Tėvai gali įtakoti tvirto emocinio ryšio su vaiku formavimąsi visų pirmą išmokę suprasti jo jausmus ir elgesį, o taip pat jautriai atliepti į prašymus pasikliaujant intuicija.

Emocinių ryšių sistemą ir mokymasis. Vaiko emocinė būseną ir siekis pažinti pasaulį yra tarpiai susiję. Vis dažniau pasaulio mokslininkai (Campbell, 2003) ima vartoti terminą „emocijų rezervuaras“. Kai vaikų emocijų rezervuaras pilnas, gali skleisti vaiko geriausios savybės ir gebėjimai. Pirmaisiais vaiko gyvenimo metais už šio rezervuaro užpildymą atsakingi tėvai. Vaiko elgesys yra vaiko rezervuaro talpos užpildymo rodiklis. R.Campbell teigia, kad emocijų rezervuaras užpildomas trimis pagrindiniais vienas kitą papildančiais būdais: 1) meilės įrodymas per akių kontaktą; 2) fizinį kontaktą; 3) sutelktą dėmesį (Campbell, 2003).

K.Brisch taip pat rašo, kad „emocinio ryšio poreikis ir noras pažinti pasaulį yra tarpusavyje susiję ir aktyvioje būsenoje gali būti tik paeiliui“ (Brisch, 2015, p. 31). Tai reiškia, kad vaikas tik tuomet gali būti aktyvus, susikaupti ir ramiai žaisti, kai jis nejaučia tėvų palaikymo poreikio, tai yra kai prieraišumo poreikis yra pilnai patenkintas ir visa sistema yra pasyvioje būsenoje. Prieraišumo santykių susiformavimas prieš mokymosi etapą yra reikšmingas visais vaikų amžiaus periodais. Vaikai, kurių emocinio palaikymo poreikis yra labai aukštas, negali pakankamai susikaupti ties mokymosi užduotimi ir dėmesingai įsisavinti informacijos. Jų negali sudominti žaidimas ar mokymosi užduotis, kuomet yra jaučiama baimė ar prieraišumo sistema yra aktyvuota. Tuo metu aiškiai dominuoja noras būti šalia emociškai artimo žmogaus ir jausti jo palaikymą. Rami būseną, vidinė pusiausvyra, pozityvus emocinis nusiteikimas vėl leidžia domėtis išoriniu pasauliu. Tai reiškia, kad vaikų vystymąsi įtakoja tvirti emociniai ryšiai ne tik su tėvais, bet ir su kitais suaugusiais, kurie dalyvauja jo mokyme. Mokymosi sėkmę lemia tvirtas emocinis ryšys.

1.2 Vaiko poreikiai

Pagrindiniai vaiko poreikiai. Sąlygos, reikalingos tvirtų emocinių ryšių sistemai susiformuoti – tai gyvybiškai svarbių vaiko poreikių patenkinimas. Pagrindiniai vaiko poreikiai (Brisch, 2015):

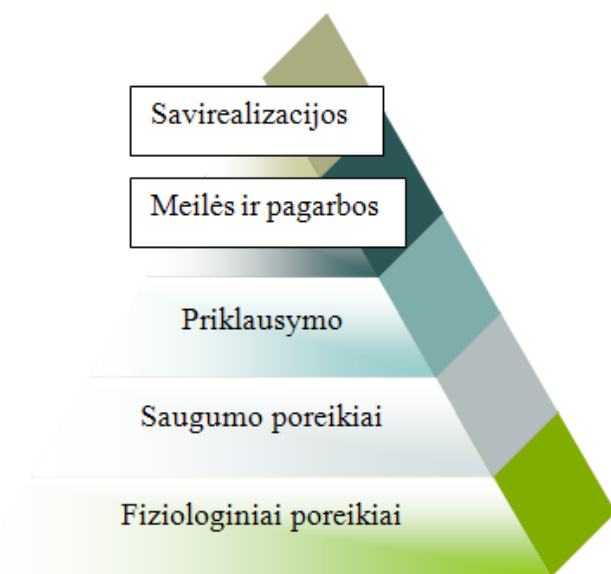
- 1) Fiziologiniai poreikiai: maitinimas, miego režimas, pastogė, grynas oras.
- 2) Prieraišumo poreikis: Vaikui yra reikalingi nusistovėję artimi emociniai santykiai su suaugusiu, protingesniu ir išmintingesniu, kuris visada gali jį apginti ir nuraminti.
- 3) Aplinkinio pasaulio pažinimo poreikis – vienas svarbiausių. Vaikai yra labai smalsūs. Jų domėjimasis viskuo, ką galima tyrinėti ir stebėti yra neišsenkantis. Todėl tėvams nuo pat gimimo būtina pasirūpinti, kad vaikas galėtų realizuoti šį gebėjimą ir jų smalsumas būtų patenkintas. Vaikai žymiai geriau įsisavina tai, kas nauja, kuomet artimo emocinio artumo su suaugusiais poreikis yra pilnai patenkintas.
- 4) Pasaulio suvokimo per jausmus poreikis: Vaikas atranda pasaulį per jutiminį patyrimą – stebėdamas, liesdamas, uostydamas, ragaudamas. Emociškai vaikas pažįsta pasaulį per santykį su jį supančia aplinka, per patyrimus bei išgyvenimus. Yra žinoma, kad vaikai, kurių patyrimų įvairovė yra ribojama dėl įvairių išorinių aplinkybių, išgyvena tam tikrą jautrumo atrofiją. Jei sensorinių įspūdžių nėra arba yra, bet labai mažai ir jie nesiskiria įvairovė, tai gali sumažinti specifinių galvos smegenų neuronų formavimosi dinamiką. Dėl to bus stebimas tam tikrų įgūdžių arba net psichinių funkcijų neišsivystymas.
- 5) „Asmeninio efektyvumo” poreikį K.Brisch apibūdina kaip siekį veikti savarankiškai, be kieno nors pagalbos. Vaikas nori matyti savo veiklos rezultatus, jausti jų pasireiškimo išoriniame pasaulyje efektyvumą. Jam džiugu pastebėti, kad pokyčiai, kuriuos jis mato, susiję su jo veiksmais. Autorius pabrėžia unikalios patirties svarbą, kuomet „vaikas jaučia, kad jis gali kažką pakeisti: atlikti judesį, garsą, ritmą ir džiaugdamasis sužavėtais tėvų žvilgsniais vėl patirti kūrybinį džiaugsmą. Visą tai turi didžiulę reikšmę sveikos savivokos ir asmeninės vertės jausmo formavimuisi“ (Brisch, 2015, p. 21). Vaiko aplinka turi atitikti jo poreikį – būti jam įdomi, prieinama ir atitikti gebėjimų lygį.
- 6) Poreikis vengti nemalonių pojūčių: Kuomet vaikas jaučia skausmą ar kitą nemalonumą, labai svarbu, kad mama ar kitas emociškai artimas vaikui žmogus būtų

šalia, galėtų nuraminti, priglausti. Sunkią minutę būtent šio žmogaus artumas turi didelę reikšmę vaikui.

Aukščiau išvardinti baziniai vaikų poreikiai gyvybiškai svarbūs jų vystymuisi, yra tiek fundamentalūs, kas nepraranda savo reikšmės ir sekančiais amžių etapais, išlikdami aktualiais ir suaugusiųjų amžiuje.

Poreikių patenkinimo įtaka elgesiui. K.Alm ir L.Molander rašo, kad poreikiai, kaip ir jausmai bei pojūčiai, daro didelę įtaką elgesiui: „Didėjant poreikiui kūne auga įtampa, kuri kelia baimę, nerimą ir skatina pastangas patenkinti poreikį. Jei tai pavyksta – žmogus jaučia malonų atsipalaidavimą nuo įtampos“ (Alm, Molander, 1999, p. 110).

A.Maslow poreikių piramidė atspindi eiliškumą: fiziologinių bei saugumo poreikių patenkinimas veda link tarpusavio ryšio bei meilės poreikio patenkinimo. Jei pirminių poreikių patenkinti nepavyksta, įtampa ir nerimas didėja ir pasireiškia destruktiviu elgesiu.

1 pav. A.Maslow poreikių piramidė

A.Maslow poreikių piramidės eiliškumas:

- 1) Fiziologiniai poreikiai: oras, vanduo, maistas, miegas, fizinis komfortas;
- 2) Saugumo poreikiai: fizinis, emocinis ir materialinis saugumas;
- 3) Socialiniai poreikiai: meilė, draugystė, šeima;
- 4) Poreikis būti gerbiamam ir pripažintam: pagarba ir pripažinimas, nepriklausomybė, sėkmė, dėmesys, socialinis statusas;

- 5) Savirealizacijos poreikiai: asmeninių tikslų išskėlimas ir jų realizacija, tobulėjimas, dvasingumas.

Dažnai atsitinka, kad ne kiekvieną poreikį ir ne visada galima patenkinti, gali būti mažas pasirinkimas arba ribotos galimybės ištransliuoti poreikį. Galimos reakcijos – agresija, arba priešinga – nusiminimas ir baimė, pasyvumas vengiant situacijos.

Vaiko psichologiniai ir socialiniai poreikiai. Vaikas yra psichologinė būtybė. Tvirtas ryšys su šeima, atidus bei supratingas jo poreikių tenkinimas yra labai svarbus tolesnei ne tik fizinei bet ir psichologinei raidai, sveikatai, gerovei. Psichologiniai vaiko poreikiai, sukuriant emocinį ryšį ir pažįstant pasaulį per žaidimą, yra priskiriami prie bazinių.

Vaikas, gyvenantis aplinkoje, kur ilga laiką nėra atsižvelgiama į jo poreikius, tampa užsitęsusio streso ir daugelio ligų auka. Tas pats vyksta ir su savęs vertinimo jausmu ir kūniškų pojūčių pilnatve, kuriuos išgyvena vaikas: jų trūkumas pasireiškia tam tikrais simptomais, kurie, deja yra dažnai būdingi vaikams, augantiems nepalankioje aplinkoje.

Socialiniai poreikiai. Vaiko poreikių įvairovė kinta jam augant. Palaipsniui didelę įtaką vaiko elgesiui ima daryti socialiniai poreikiai. Aplinkinių elgesio imitavimas, teigiamų pavyzdžių kartojimas kuria vaiko identitetą, būdingą jo amžiaus tarpsniui (Alm, Molander, 1999). Vaikai su negalia dažnai yra priklausomi nuo globojančio asmens ar egzistuojančių technologijų, turi prisitaikyti prie jau esamų taisyklių, tam tikros rutininės tvarkos, dienos režimo ir turi mažai galimybių išreikšti savitumą, mėgdžioti teigiamus elgesio pavyzdžius.

Šie svarbiausi poreikiai, tiksliau jų patenkinimo lygis, įtakoja vaikų gebėjimą kurti artimus emocinius ryšius su kitais žmonėmis. Jei kūdikystėje vaikas patiria nuolatinį tėvų šių poreikių ignoravimą, tai pasireiškia sumažėjusiu gebėjimu bendrauti dvasiškai ir emociškai. Baziniai vaiko poreikiai, gyvybiškai svarbūs vystymuisi, yra tiek fundamentalūs, kad nepraranda savo reikšmingumo sekančiais augimo etapais, likdami aktualiais ir suaugusiųjų amžiuje. Palanki, pozityvi, dėmesinga aplinka, atliepianti vaiko poreikiams, jį palaikanti, suteikianti „erdvės“ saviraiškai - skatina vaiką su negalia bendrauti, pažinti, atsiskleisti, kurti ir tuo pačiu patikėti savo verte ir sugebėjimais. Kitų žmonių pripažinimas ir simpatijos didina savęs vertinimą ir savigarbą.

1.3 Įvairialypė vaiko stimuliacija

Nuo pat pirmų dienų vaiko smegenyse intensyviai formuojasi nervinio impulso perdavimo jungtys (sinapsės). Išlieka tos jungtys, kurios yra nuolat stimuliuojamos. Todėl tokia patirtis labai svarbi tolimesnei smegenų veiklai. Dėl smegenų „plastiškumo“ ir gebėjimo keistis, ypač pirmais gyvenimo metais, stimuliavimas yra svarbus vaiko vystymuisi.

Kiekvienas vaikas turi įgimtą savo raidos greitį ir motyvaciją pažinti pasaulį. Tačiau įtakos turi ir aplinkos sąlygos, įgyjama patirtis, vaiko stimuliavimas. Aplinkos sukelti įspūdžiai ir reakcijos yra svarbus pažinimo, suvokimo, kalbos, emocijų vystymuisi. B.L.White teigia, kad vaiką teigiamai veikia tik jam patinkanti veikla ir žaislai, skatinantys natūralų žingeidumą (White, 1973). Įvairialypė vaiko stimuliacija (akustinė/ taktilinė/ regimoji/ vestibulinė) yra gerai toleruojama, skatina fiziologinį, psichomotorinį stabilumą, įtraukus tėvus – teigiamai veikia bendravimą.

Psichomotorinę vaiko raidą įtakoja įvairaus pobūdžio veiksniai. Vaiko raida priklauso ir nuo namų aplinkos. Vaiko lavinimas, bendravimas su juo, gali ją labai skatinti, o emocinio ryšio stoka – lėtinti. Visiems šeimos nariams bendraujant su vaiku, jį kalbinant, myluojant, žaidžiant kartu – žadinami nauji potyriai ir emociniai išgyvenimai. Tuo pačiu nuspėjant ir pastebint, tenkinant vaiko poreikius, suteikiamas saugumas, užmezgamas artimas emocinis ryšys, kuriama vystymuisi palanki terpė. Emocinis tėvų pasiekiamumas ir jų pasirengimas bendrauti su vaiku, akių kontaktas, fizinis kontaktas ir apsikeitimas emocijomis – yra būtinos sąlygos vaiko augimui ir vystymuisi. Palanki vaikui aplinka motyvuoja jį judėti, susipažinti, tyrinėti, emociškai reaguoti į tai, kas gražu ir gera. Svarbu vaiką padrąsinti, „suteikti erdvę“ jo saviraiškai, skatinti savarankumą. Taip pat kasdienės veiklos metu svarbu skatinti motorines funkcijas, atitinkančias vaiko amžių, priklausomai nuo psichomotorinio išsivystymo lygio.

Nepalankiomis sąlygomis augančių vaikų intelekto raida dažnai sutrinka, ar nustoja vystytis, gali atsirasti negrįžtamų pakitimų. Vaikai, netenkantys pojūčių įvairovės dėl išorinių apribojimų, išgyvena tam tikrą jausmingumo atrofiją. Sensorinių įspūdžių trūkumas įtakoja kalbos vystymosi sulėtėjimą. Dėl per menkos išorinės stimuliacijos ar jos nebuvimo tam tikrais kritiniais laikotarpiais, skirtais konkrečių įgūdžių formavimuisi, stebimas įgūdžių nepakankamas išsivystymas ar nebuvimas, psichinių funkcijų neišsivystymas. Jei vaikas nėra kalbinamas, su juo niekas nežaidžia, su laiku jis nustoja reaguoti į šnekamąją kalbą, tampa vangus, nustoja juoktis ir verksti. Toks elgesys byloja apie emocinį vaiko apleistumą. Tokioje

būsenoje vaikai negali normaliai augti ir vystytis. Jungtys tarp nervinių ląstelių smegenyse vystosi nepakankamai ir sumažėja augimo hormonų gamybos kiekis (Brisch, 2015). Todėl ilgas išorinių stimulų nebuvimas, gulėjimas ar sėdėjimas nekintamoje erdvėje yra žalingas vaiko psichikai, jo raidai ir komunikacinių įgūdžių vystymuisi.

1.4 Tarpasmeninė komunikacija.

Komunikacija – tai socialinės sąveikos rūšis: bendravimas, keitimasis informacija, mintimis; informacijos perdavimas. Bendraujant yra keičiamasi ne tik žodine pažintine, bet ir emocine ar socialine informacija. Komunikacija - tai pirmiausia žmonių ryšiai, padedantys atrasti dvasinę bendrystę su kitais žmonėmis. Poreikis bendrauti – prigimtinė psichikos savybė. (Šinkūnienė, 2012).

Priklausomai nuo to, ar vaiko reakcijos yra „emociškai“ išgirstamos, ar ignoruojamos, - lemia vaiko emocinio komforto ar diskomforto būklę ir turi įtakos vėlesnei vaiko asmenybės raidai (Ruškus, 2002). Juk komunikaciniai gebėjimai – tai ne tik sugebėjimas kalbėti, bet ir gebėjimas klausyti, suprasti ir dalyvauti pokalbyje (Šinkūnienė, 2012). Nuo to, kaip tėvai reaguoja į vaiko reakcijas, ar pastebi jo poreikius, norus ir pomėgius, prasideda vaiko, kaip socialinės būtybės, tapsmas. Jis pajunta, ar jis gali įtakoti aplinkinio pasaulio pokyčius ir ar jo pastangos pakeisti pasaulį yra sėkmingos. Jei tėvų reakcijos yra adekvačios vaiko reakcijoms, tarp tėvų ir vaiko susiformuoja sąveika, vaiko sąmonėje formuojasi pasitikėjimo savimi ir kitais jausmas. J.Ruškus teigia, kad sąveika su pasauliu ir suvokimas to, kaip vidiniai procesai veikia aplinką, yra asmenybės raidos pagrindas: „Žinojimas ir įsitikinimas, kad savo veiksmais galiu pakeisti įvykių raidą, yra esminis: „Aš padariau tai ir mano veiksmai kažką pakeitė““ (Ruškus, 2002, p.169).

Jei vaiko emocinė raiška nesulaukia kitų patvirtinimo, tėvai nepastebi, nereaguoja į vaiko pastangas ir siunčiamus signalus, jis suvokia, kad jo veiksmai nieko nekeičia. Vaiko vidinių motyvacijų ir aktyvumo nesėkmės slopina emocinę ir protinę motyvaciją, blokuojama asmenybės raidą, vaikas nusivilia sąveika, nepalankiai nusiteikia bendravimo apskritai atžvilgiu. Jis pamažu pradės vis mažiau sąveikauti ir taps pasyvus, silps vidinė veiklos motyvacija, gali prasidėti rimti vaiko asmenybės sutrikimai. Ateityje gali kilti pavojus, kad vaikas nesidomės pasauliu (Ruškus, 2002). Tas pats gali atsitikti esant rigidiškai, prie vaiko poreikių nepritaikytai, instrukcinei dienotvarkei. J.Ruškus cituoja B.Bettleheimą, kuris

pažymi, kad „kai vaikui neleidžiama būti aktyviam, gyventi savo paties ritmu, ir kai jo veiksmai nesulaukia jokio atsakymo, vaikas pasijunta esąs savo vidinių nepajėgumų auka“. E.Eriksonas tokius išgyvenimus ir patirtį įvardina kaip „ontogenetinį blogumo jausmo, „bazinio nepasitikėjimo“ šaltinis“ (Ruškus, 2002, p. 168).

Vaiko vidinės motyvacijos ir aktyvumo intensyvumas priklauso nuo tėvų reakcijos, atsakymo į vaiko iniciatyvą. Neįgalus vaiko elgesys, reakcijos gali būti suvoktos neteisingai – tėvai jas gali priimti kaip neigimą. Nesąmoningi tėvai mano, kad jie nėra pakankamai geri, silpsta jų kompetencija. Tuo pačiu bendravimas su vaiku mažėja, jis yra atstumiamas, dažnai paliekamas vienas. Tokių patirčių visuma, trunkančiu vaiko brendimo metu, suformuoja nesaugų vengiantį emocinį ryšį. J.Ruškus mini, kad neatliepimas į vaiko pastangas stabdo vidinę vaiko motyvaciją veikti. „Vaikas, nutraukdamas ryšius su aplinka ir saugodamas save nuo aplinkos, susilpnina ir nuskurdina savąjį „aš“. Komunikacijos nutraukimas sutrikdo jo santykį su pačiu savimi“ (Ruškus, 2002, p. 167).

Taigi, vaiko polinkis bendrauti yra įgimtas. Sąveikoje su tėvais vaikas turi pajauti, kad jo veiksmai (šypsena, verksmas) turi jiems reikšmingą poveikį, įtakoja vaikui svarbius pokyčius. Nesulaukus atsako, vaiko vidinė motyvacija silpsta, o tai neigiamai atsiliepia jo raidai ir vystymuisi.

Komunikacijos rūšys:

Verbalinė komunikacija. Patikimo emocinio ryšio formavimuisi yra labai svarbus žodinis vaiko kalbinimas. Jau nuo pat pirmų dienų vaikas, nepriklausomai nuo fizinės brandos, suvokia kalbą. Kalbinimas, kaip išorinis stimulus, aktyvuoja smegenų kalbos centrą. Be to per bendravimą, pasakojimą vaikui apie jo būseną, veiksmus, tėvų veiksmus, kuriama tvirtų emocinių ryšių sistema – juntamas artumas, vaikas jaučia taip jam reikalingo suaugusiojo buvimą šalia, jo rūpestingą dėmesį, švelnią globą, džiaugsmą ir meilę (Brisch, 2015). Tokiu būdu tėvai informuoja vaiką, kad jie gali suprasti jo išgyvenimus, norus, atspėti jo mintis. Vaikai, su kuriais yra bendraujama, jaučiasi suprastais ir saugiais. Kvietimas bendravimui, įsiklausant ir varijuojant vaiko tariamus garsus ir skiemenys, sukuria dialogą. Kūdikio „vogravimui“, kaip ir kai kuriems žodžiams, kurie praneša apie jo veiksmus ir ketinimus, nuotaiką, suteikiama prasmė. Dėmesingas vaiko stebėjimas ir empatiškas priėmimas, suteikiant laiko ir erdvės jo saviraiškai, siekimas suprasti jo kalbos turinį – visa tai padeda susiformuoti tvirtiems emociniams ryšiams (Brisch, 2015).

Vaikų kalba. Kalbindami vaiką, suaugę apsiukeičia su juo žvilgsniais, naudoja aukštesnes balso gaidas, žaismingas intonacijas, kalba trumpais sakiniais ir vaikui

suprantamais žodžiais. Suaugę tarsi nesąmoningai ima kalbėti „vaikų kalba“, atkartodami jų žodžius, varijuodami bei tęsdami aktualias temas. Tokį tėvų elgesį derinantį prie vaikų kalbos K.Brisch'as vadina intuityviuoju. Tačiau autorius pastebi, kad tėvams išgyvenant stresą, per didelį psichinį krūvį, jaučiant baimę ar esant depresyvioje būsenoje, šis gebėjimas nepasireiškia, tėvai nustoja kalbėti su vaikais jų kalba. Ir tik būsenai pagerėjus, vaikų kalba vėl grįžta (Brisch, 2015).

Neverbalinė komunikacija. Neverbalinės komunikacijos išraiškos priemonės: akių kontaktas, veido mimika, kūno padėtis. Apsikeitimas žvilgsniais, veido išraiška leidžia mums suprasti vaiko jausmus ir nuotaiką. Vaikas, stebėdamas suaugusio veidą mokosi pažinti skirtingas emocijas. Regima informacija suteikia jam daug reikšmingų žinių apie jį supančią aplinką. Vaikas, žvelgdamas į akis skaito emocinius pranešimus ir įspūdžius. Subtilūs jausmai, kuriais apsieičiama akių kontakto ir mimikos dėka, yra ypač reikšmingi tada, kai daug ko negalima išreikšti žodžiais. Akių kontaktas ir veido išraiškų kaita tampa pagrindiniu tarpusavio supratimo instrumentu. Akių kontakto įtaka tėvų ir vaiko prierašumo formavimuisi yra labai didelė. Fizinis kontaktas – prisilietimai, paglostymai, apkabinimas, masažas – tai įvairios jautraus bendravimo formos, kurios stipriną emocinį ryšį. Fizinės vaiko reakcijos: galvos pasukimas, rankų tiesimas, pasisukimas visu kūnu, prisiartinimas – komunikacijos priemonės, kurios išreiškia vaiko norus. Kuo jautresnis suaugusio žmogaus dėmesys vaiko išraiškai, tuo tampresnis ir patikimesnis prierašumo ryšys (Brisch, 2015). Bendravimas, akių kontaktas, kalbinimas atliekant veiklas yra labai svarbūs artimo ryšio kūrimui ir vaikų vystymuisi.

Bendravimas per žaidimą. Vaiko prigimtinis artimo ryšio su kitu žmogumi poreikis bei pasaulio pažinimo poreikis yra baziniai. Jie gali būti lengvai patenkinami bendravimo ir žaidimo su artimu žmogumi – mama arba tėčiu, dėka. Buvimas kartu ir bendra veikla sukuria ypatingus tarpasmeninius santykius. Žaidimas – tai puikus būdas bendrauti su vaiku ir yra tinkamas visais vaiko amžiaus tarpsniais. Š.Amonašvilis, žymus vaikų psichologas ir pedagogas, pastebi, kad vaikai, žaisdami kartu su suaugusiais, vystosi pusantro karto greičiau, nei vaikai, žaidžiantys savarankiškai (Amonašvili, 2015). Tėvų dalyvavimas suteikia žaidimui reikšmingų atspalvių. Tėvai nuoširdžiai ir su džiaugsmu įsitraukdami į žaidimą skatina vaiko aktyvumą, įkvėpia jį savo nusiteikimu, besistebėdami tuo, kas vyksta. Žaidimo metu tėvams prisiderinus prie vaiko ir bendraujant su juo „jo kalba“ vaikui yra lengviau išreikšti savo emocijas. Vaikas, jausdamas tėvų buvimą šalia ir palaikymą labiau atsipalaiduoja, pasitiki ir gali kūrybiškai išreikšti savo mintis.

Vaiko elgesys kaip komunikacijos priemonė. Vaiko elgesys visada turi priežastį ir jis taip pat yra komunikacijos priemonė. Jis gali pasireikšti konstruktyviai arba destruktviai. Vaiko destruktivus elgesys, pasireiškiantis kaip verksmas, susierzinimas, pyktis ar agresijos priepuoliai, arba kaip abejingumas, pasyvumas, vangumas ir užsisklendimas, - byloja apie tai, kad vaiko pirminiai poreikiai nėra patenkinti, kad jis jaučiasi nesaugus ir dėl to jaučia nerimą ir baimę. Be tėvų pagalbos vaikas negali įsisąmoninti šių jausmų, kaip ir priežasties, dėl kurios jie atsirado. Fizinis nepatogumas arba skausmas taip pat gali būti fizinio ir psichologinio diskomforto priežastys (Brisch, 2015).

Dėl neįgalių vaikų komunikacinių priemonių ribotumo, tėvams gali būti sunku suprasti vaiko poreikius ir destruktivaus elgesio priežastį. Neretai tai yra išbandymas visai šeimai. Negebėjimas patenkinti vaiko poreikių kelia įtampą, kuria stresinę situaciją, tėvai nustoja tikėti savo gebėjimais rūpintis vaiko gerove, šeimoje vyksta skilimas – jis ir mes (Ruškus, 2002). J.Šinkūnienė pastebi, kad „visas neįgaliojo elgesys yra bendravimas, todėl įvaldyti elgesio išraiškos būdai užtikrina neįgaliojo bendravimo ir socialinės adaptacijos kokybę“. Komunikacija gali būti sėkminga, jei abi šalys bus pasiruošusios naudoti visus įmanomus verbalinius ir neverbalinius komunikacinius būdus“. (Šinkūnienė, 2012, p. 109).

Apibendrinimas. Tėvų ir vaikų emocinio ryšio sukūrimas ir palaikymas sudaro pagrindą bazinių vaiko poreikių patenkinimui ir vystymuisi. Vaiko saugumą ir emocinį stabilumą užtikrina artimas emocinis ryšys su suaugusiuoju, kuris rūpinasi juo bei, suprasdamas „elgesio kalbą“, jautriai atliepia vaiko poreikiams. Poreikis bendrauti – prigimtinė psichikos savybė. Tačiau vaiko vidinės motyvacijos ir aktyvumo intensyvumas priklauso nuo tėvų reakcijos, atsakymo į vaiko iniciatyvą. Bendravimas, akių kontaktas, kalbinimas atliekant veiklas yra labai svarbūs artimo ryšio kūrimui ir vaikų vystymuisi. Vaikas, jausdamas tėvų buvimą šalia ir palaikymą labiau atsipalaiduoja, pasitiki ir gali kūrybiškai išreikšti savo mintis.

Galime daryti išvadą, kad tarpasmeninė sąveika ir komunikacija yra svarbi ne tik informacijos perdavimui, bei ir dalinimuisi psychosocialine patirtimi. Tai yra įgimtas poreikis, kurio patenkinimas įtakoja vaiko ir tėvų emocinio ryšio formavimąsi. Neverbalinė komunikacija tampa pagrindiniu vaiko ikikalbinio laikotarpio tarpusavio supratimo instrumentu. Vaikui suteikiamas tėvų palaikymas ir supratimas stimuliuoja jo aktyvumą ir vystymąsi.

2. ŠEIMŲ, AUGINANČIŲ VAIKUS SU CEREBRINIŲ PARALYŽIUMI TARPUSAVIO SANTYKIŲ SITUACIJOS ANALIZĖ

2.1 Vaikų cerebrinis paralyžius

Būklė, simptomai. Vaikų cerebrinis paralyžius (VCP) yra apibūdinamas kaip sutrikimų grupė, kuri apima judėjimo ir laikysenos sutrikimus, sukelia veiklos apribojimą ir yra susijęs su neprogresuojančiu sutrikimu, atsiradusiu besivystančiose / nesubrendusiose galvos smegenyse. Sutrikimo dažnis apie 1 / 500 – 1000 gyvų gimusių. Priežastys: smegenų vystymosi sutrikimas ar pakenkimas iki gimimo, deguonies trūkumas gimimo metu, neišnešiotų naujagimių kraujavimas į smegenys. Tačiau CP sutrikimų etiologija nėra iki galo ištirta ir nėra atsakymo, kokie pagrindiniai patogeniniai veiksniai sukelia šiuos sutrikimus, nes kas trečios CP sutrikimų priežasties nustatyti nepavyksta. Gimdymo eigos sutrikimas, priešlaikinis gimdymas dažniausiai yra tik antriniai veiksniai, o pagrindinės priežastys neretai būna vaisiaus vystymosi pažeidimas ankstyvuojų nėštumo periodu arba genetinės kilmės priežastys.

CP klasifikuojamas pagal sunkumą (lengvas, vidutinis, sunkus), pagal topologinę vietą, pagal motorinę funkciją (spastinis, nespastinis), pagal didžiosios motorikos funkciją.

Simptomai:

- Spastiškai pakitęs raumenų tonusas: ramybėje hipotoniškas, aktyvumo metu – hipertoniškas;
- Raumenų agonistų ir antagonistų susitraukimas vienu metu;
- Išskelti sausgyslių refleksai;
- Tipinis laikysenos ir judėjimo būdas: sugniaužti kumščiai, alkūnių sulenkimas, pritraukta ir į vidų pasukta galūnė, stojimas ant pirštų;
- Nugaros/ pečių/ kaklo raumenų silpnumas, ir dėl to kūno kontrolės, padėties stabilizavimo patalpoje problemos su sutrikusiu stovėjimu ir vaikščiojimu;
- Nevalingi judesiai ir pusiausvyros sutrikimai.

Vystymosi eiga. Pirmi raumenų tonuso pakitimai pasirodo 4 – 5 mėnesių amžiuje. Progresuojant simptomatika atpažįstama per nepasiektus motorinio vystymosi etapus ir jau nebeatitinkantį vaikystės amžiaus judesių ir veiksmo būdo pasireiškimą. CP būdinga: sunkiai kontroliuojami judesiai, jautrumas aplinkos dirgikliams, persiduodantis visam kūnui. Kalbinis ir protinis vystymasis dažniausiai normalus, išskyrus sunkiausias formas. Be motorinio CP sutrikimo dar būna ir kitokių papildomų sutrikimų – emocijų ir elgesio, pažinimo, suvokimo, kalbos, klausos ir regos sutrikimai. Šiems vaikams būdinga silpna sveikata, lėtas kalbos vystymasis, mokymosi sunkumai, silpni socialiniai – komunikaciniai įgūdžiai, motyvacijos stoka, žemas savęs vertinimas.

Neįgalus vaiko specialūs poreikiai. Sveiko vaiko vystymąsi skatina nuolatiniai stimulai gaunami iš aplinkinio pasaulio, į kuriuos jis smalsiai ir džiugiai atsiliepia. Neįgalus vaiko su CP judėjimas, pažintiniai bei komunikaciniai gebėjimai yra prislopinti jo negalios. Jam gali būti reikalinga speciali sėdėjimo ar gulėjimo atrama. Suvaržyti judesiai, ribota judėjimo amplitudė, negalėjimas kontroliuoti judesių, ribota garsinė raiška dėl neišsivysčiusios kalbos – visa tai mažina saviraiškos galimybes, pažinimo objektų ratą, minčių, jausmų ir emocijų išraišką, o taip pat sukelia įtampą dėl juntamo nevisavertiškumo, negebėjimo savęs realizuoti, patenkinti poreikius, bejėgiškumo. Tėvai ir globėjai tenkindami fizinius vaiko poreikius, atlikdami tai, kas būtina, dėl didelės priežiūros apimties ne visuomet atsižvelgia į vaiko psichologinius poreikius. Iš to gali kilti rimtų psichikos pažeidimų. Vaikas tampa agresyvus, muša save arba tampa visiškai pasyvus, užsidaręs. Elgesio sutrikimai dažnai priklauso vaikų gynybiniam mechanizmui.

Auginant neįgalų vaiką šeimoje reikėtų siekti įsiklausyti į jo psichologinius poreikius, stiprinti emocinį ryšį bei tuo skatinti vystymąsi, savarankiškumą ir nepriklausomybę; didinti socialinį ir šeimos bendravimą; optimizuoti bendravimo kokybę; gerinti gyvenimo kokybę. J.Šinkūnienė rašo, kad „tik pažinę dvasinę vaiko prigimtį, specialių poreikių giluminę esmę, padėsime atsiskleisti neįgalus vaiko gebėjimams, ugdysime jo saviraišką ir komunikacinius gebėjimus“ (J.Šinkūnienė, 2012, p. 109).

Kaip papildomas ir alternatyvus būdas neįgalių vaikų sveikatos būklės gerinimui ir stabilizavimui sėkmingai yra taikoma integruota medicina: biologiniai mitybos priedai; energetinė terapija - magneto, šviesos, reiki; kūno masažai, osteopatiniai metodai, akupunktūra; proto – kūno intervencijos: atsipalaidavimo, kvėpavimo pratimai, aromaterapija, meditacija, darbas su vaizduote; judėjimo terapija, suteikianti emocinę, protinę, fizinę ir dvasinę gerovę, o taip pat – muzikos, dailės, šokio - judesio, teatro terapija.

Vaiko su CP elgesio ir bendravimo ypatumai. Komunikacijos ypatumai neįgalių asmenų grupėje pasireiškia mąstymo turinio ir bendravimo raiškos specifika, atsiskleidžia specialiais bendravimo poreikiais ir ypatumais. Dažnai neįgalieji asmenys negali natūraliai bendrauti kalbėdami arba jų verbaliniai komunikaciniai gebėjimai neišlavėję. J.Šinkūnienė aprašo, kad „VCP pakenkia savęs suvokimo ir pažinimo procese, sukelia problemų komunikaciniame procese, atsiliepia psichosocialinei vaiko raidai, sukelia asmenybės reakcijas (nusivylimą, depresiją), tačiau nepažeidžia esminių asmenybinių struktūrų (charakterio, emocijų) ir psichinių funkcijų (vaizduotės, kūrybiškumo, mąstymo, atminties, dėmesio)“ (Šinkūnienė, p.199). Autorė pastebi, kad CP vaikai būdami išoriškai bejėgiai, pasižymi stipriomis vidinėmis savybėmis: imlumu informacijai, puikia atmintimi, vaizduote, aktyviu vidiniu gyvenimu ir moralinėmis savybėmis, o taip pat stipria valia, kantrybe, troškimu bendrauti ir įgyvendinti natūralius prigimtinius poreikius (Šinkūnienė, p. 101).

J.Šinkūnienė vaikų cerebrinį paralyžių apibūdina kaip asmens būklę ir gyvenimo būdą ir siūlo priimti sudėtingus fizinius ir kalbos sutrikimus, būdingus vaikų cerebriniam paralyžiui, „mokantys komunikuoti alternatyviais būdais“ (Šinkūnienė, 2012, p. 100). Neverbalinė komunikacija tampa aktuali tuomet, kai kalbinės bendravimo galimybės užslopintos ar užblokuojamos. Pagalbinės komunikacijos naudojimas lemia socialumą ir bendravimą ir yra reikšmingas neįgaliojo asmenybei pažinti ir adekvačiai su juo bendrauti. Neverbalinei komunikacijai pasitelkiamos minimalios galimybės bendrauti akių žvilgsniu, veido išraiška, garsais ar gestais. Išorinės kalbos metu svarbūs tampa ne tik žodžiai, bet ir kalbos intonacijos, mimika, kūno padėtis. J.Šinkūnienė pataria, kad „kūno padėtis turėtų būti tokia, kad neįgalusis galėtų geriausiai girdėti ir matyti kitą asmenį“ (Šinkūnienė, 2012, p. 122).

Neįgalių žmonių bendravimo ir elgesio ypatumai turi įtakos komunikaciniam procesui ir tarpusavio sąveikai – nepakankamai patenkinamas poreikis ir noras bendrauti, siauras bendravimo ratas, nepasitikėjimas asmeninėmis komunikacinėmis savybėmis, naujų kontaktų užmezgimo įgūdžių stoka, supratimo ir palaikymo iš aplinkinių stoka. Dažnai neįgalių asmenų gyvenime yra riboti socialiniai santykiai ir kontaktai. Tačiau, kaip teigia psichologai, asmens socialinės ribos gali būti lavinamos ir dėl to kisti ir plėstis. Neįgaliųjų neverbalinės komunikacijos įgūdžių ugdymas ir aktyvumo skatinimas suteikia galimybę kompensuoti sutrikusių pojūčių sritis ir panaudoti kitas alternatyvias technikas, stiprina neįgaliųjų savarankiškumą, o pašnekovo natūralumas, supratimas ir pagarba kelia pasitikėjimą savo jėgomis bendravimo procese.

J.Šinkūnienė cituoja P.Cascella, K.McNamara ir M.Frey teiginius, kad „sąveikaujant su neįgaliuoju, lavinant jo gebėjimus, reikalingi šie komunikaciniai įgūdžiai: abipusis dėmesys, tarpusavio santykių iniciavimas, eiliškumas, motorinė ir vokalinė imitacija, regimoji ir girdimoji atmintis paprastiems nurodymams ir instrukcijoms, dėmesys, garso/simbolio asocijavimas, taip/ ne atsakymai“ (Šinkūnienė, 2012, p. 116). Autorė pataria, kad „bendraudant su neįgaliuoju turi būti naudojamos kuo įvairesnės bendravimo priemonės: mimika, simboliniai gestai, grafinės priemonės, judesys, muzikos garsai ir kt. Bendravimo patirties plėtojimo būdai sudaro sąlygas: patirti saugumo jausmą; palaikyti kontaktą išsireiškiant verbaliniais ir neverbaliniais būdais; didinti bendravimo aktyvumą, inicijuoti bendravimą, naudojant emocines meninės raiškos priemones; bendradarbiauti, siekiant, kad asmens saviraiška mimika, judesiu, vaizdu virstų socialiniu bendravimu; skatinti kurti originalius judesius, garsų derinius, ženklų sistemas ir taikyti jas bendraudant; išbandyti įvairius vaidmenų žaidimus, padedančius įgyti bendravimo įgūdžių; naudoti vaizdines priemones, plečiančias komunikacinę patirtį“ (Šinkūnienė, 2012, p. 118). Bendraudant svarbu suprasti neįgalaus asmens būsenas, jausmų išraišką ir veiksmus, perskaityti neverbalinės komunikacijos ženklų prasmę. Neverbalinių signalų priėmimas, stebėjimas ir nagrinėjimas leidžia labiau pažinti šio specifinio komunikacijos proceso ypatumus.

2.2 Šeimos poreikiai ir lūkesčiai. Psichologinė trauma. Gedėjimo stadijos.

Vaikas yra šeimos dalis. Gimus vaikui su negalia, paliečiama visa šeimos sistema. J.Ruškus pastebėdamas, kad neįgalaus vaiko gimimas lemia reikšmingus pokyčius šeimoje ir jos aplinkoje, nurodo kelis faktus:

- Įvyksta konkretūs neįgalių vaikų tėvų ar jų brolių ir seserų emociniai išgyvenimai bei tarpusavio santykių pokyčiai.
- Šeimos, auginančios neįgalų vaiką, susiburia į nevyriausybinės organizacijas, ginančias jų teises.
- Moksliniai tyrimai įvairiose šalyse atskleidžia reikšmingų pokyčių tokiose šeimose dėsninumus (Ruškus, 2002, p. 151).

Šeima paliečiama visais įmanomais aspektais: ekonominiu, socialiniu, psichologiniu, etiniu ir kt. Vaiko priežiūra reikalauja didelių fizinių, emocinių resursų. Šeimos nariai išgyvena adaptacijos periodą mokydami prisitaikyti prie esamos situacijos, naujų

aplinkybių. Tėvai mokosi įveikti nerimą ir baimes dėl vaiko sveikatos būklės, jo ateities prognozių. Nežinomybė dėl vaiko ateities, abejojimas savo sugebėjimais kelia įtampą, kuri gali virsti lėtinio pobūdžio stresu. Stresas fiziškai ir psichiškai sekina šeimą. Jis veikia šeimos sistemą: vertybes, ribas, sąveikos šeimoje modelius, socialinius vaidmenis. Dėl padidėjusio fizinio ir emocinio krūvio vis mažiau dėmesio skiriama santykiams su partneriu, kitais vaikais ir artimaisiais. Sunku tampa išlaikyti pilnavertį tarpusavio bendravimą, sveikus santykius. Taip pat pasireiškia nerimas dėl finansinės gerovės: galimas nedarbingumas, padidėja išlaidos, dažna šeima kenčia materialinius sunkumus. Situacijai yra būdingas psichologinių problemų paaštrėjimas ir psichologinio palaikymo poreikis. Tokiose šeimose yra fiksuojamas aukštas šeimyninių problemų lygis.

Tėvų negatyvi būseną įtakoja visą aplinką ir atsiliepia vaikui. J. Ruškus pažymi, jog „didelę negalią turinčio vaiko poveikis šeimai yra nuolatinis ir plintantis. Be to ir neįgalus vaikas patiria trigubos negalios situaciją: jo paties raidos ir organinius sutrikimus, socialinę atstumimą bei adaptacijos sunkumus“ (Ruškus, p. 162). Neįgalaus vaiko gimimas įtakoja pokyčius visoje šeimoje, skatina mobilizuoti jėgas, prisitaikyti prie esamos situacijos.

Tėvų lūkesčiai. Tėvai laukdami vaiko sukuria idealizuotą įsivaizdavimą apie jo temperamentą, gebėjimus, charakterio bruožus, apie išvaizdą ir sveikatą. Vaikas gimsta ir išreiškia save kaip atskira asmenybė su savo unikaliu temperamentu, gebėjimais, kurie gali labai skirtis nuo tėvų įsivaizdavimo. Tėvų lūkesčiai ir norai įtakoja jų įsivaizdavimą apie vaiką. Jie linkę idealizuoti jo vystymosi pažangą, gebėjimus, reakcijas. Tėvai pradeda matyti vaiką tokiu, kokių nori matyti. Bet vaikas funkcionuoja savitai ir neturi atitikti lūkesčių. Siekis vaiką įtalpinti į „norimus parametrus“ kelia nusivylimą, silpsta bazinis motinos ir vaiko emocinis ryšys, santykiuose atsiranda įtampa ir nesupratimas, kyla konfliktai. Vaikas patiria stresą, nes jis negali nei atsiskirti nuo tėvų lūkesčių, nei juos pakeisti. Kadangi vaikui yra svarbūs tėvai, jis nori atitikti jų lūkesčius ir norus, tačiau realios galimybės šį norą riboja. Vidiniai tikrieji poreikiai taip pat lieka neišreikšti, tikroji savastis nėra priimama. Rezultate vaikui neišsivysto jo tikroji savivoka, vaikas jaučiasi atstumtas. Pasireiškia vaiko elgesio sutrikimai. Šiuo atveju yra svarbu į santykius grąžinti realistinį žvilgsnį, pastebinti vaiko savitumą, jo stipriąsias ir silpnąsias puses bei suteikiant erdvės prigimtinę teisę būti savimi ir vystytis savitai. Tėvams reikia laiko persijungti nuo savo idealo link realaus vaiko su jo individualiomis savybėmis.

K. Alm ir L. Molander teigia, kad „žmogus pagal išgales pateisina kitų lūkesčius – tiek gerus, tiek blogus“. Negalią turintys vaikai stipriai priklauso nuo aplinkinių. Jie „gauna ir prisiima tokį vaidmenį, kokį jiems skiria visuomenė, vadovaudamiesi savo pripažintomis

vertybėmis. Tokiu būdu sveikieji formuoja neįgaliuosius pagal savo vertybių modelį ir savo nuožiūra skiria jiems vaidmenys visuomenėje“ (Alm, Molander, 1999, p. 127).

Aplinkinių požiūris gali padėti formuotis asmenybei, arba priešingai, likti žemesniame lygyje, nei kad galima būtų pakilti. Ypatinę reikšmę turi artimiausios aplinkos žmonių nuomonė – tai yra tėvų, sesių, brolių. Tačiau tėvams, išgyvenantiems neveltį dėl vaiko nevisavertiškumo, sunku be papildomos paramos suteikti vaikui pojūtį, kad jis yra nuostabus ir tėvai laimingi, turėdami tokį vaiką.

Psichologinė trauma. Gedėjimo stadijos. Gimus neįgaliam vaikui tėvus aplanko prieštaringi jausmai. Tėvai pergyvena dėl vaiko negalios, įvairių sutrikimų pasireiškimo, silpnos sveikatos. Juos slegia kaltės, nesėkmės pojūtis, liūdesys, nusiminimas, baimė, ryšio sutrikimas dėl apsunkinto bendravimo, negalėjimas apsaugoti vaiko. Dėl juntamo nerimo pablogėja gyvenimo kokybė, kaupiasi agresija, pasireiškia apatijos būsenos.

J.Ruškus pastebi, jog „neįgalaus vaiko gimimas išgyvenamas kaip ilgai laukto, svajoto, idealaus, sveiko vaiko mirtis“ (Ruškus, 2002, p. 156). Šeimos nariai patiria psichologinę traumą. Šeimos santykių institutas pateikia apibrėžimą: „Psichologinė trauma – tai unikalus, individualus situacijos išgyvenimas, kurioje asmuo nepajėgia integruoti emocinio patyrimo, kyla grėsmė sveikatai, kūno integralumui ar net gyvybei. Psichologines traumas sukelia kraštutinio streso situacijos. Tokias situacijas išgyvenantis žmogus tampa bejėgis, praranda kontrolės, prasmės jausmą“. (Šeimos santykių institutas, 2017).

Traumos pasekmės gali būti skirtingos: padidėjęs nerimas ir pažeidžiamumas; nesugebėjimas pasitikėti kitais; nesugebėjimas koncentruotis ir priimti sprendimų; nerimas ir nepasitikėjimas socialinėse situacijose ir vengiantis elgesys; gėdos, pykčio, kaltės jausmai; izoliacijos ir vienišumo jausmas

J.Ruškus rašo, kad „Tėvų, sužinojusių apie vaiko negalią, emocinių išgyvenimų raidą pirmą kartą 1977 m. aprašė D.Duncan, adaptavusi E.Kubler-Ross išskirtas reakcijų į mirtį sekas“ (Ruškus, 2002, p. 156). Tėvai, kuriuos ištinka vaikų negalia, išgyvena gedėjimo procesą, susidedantį iš atitinkamų pakopų: šoko ir neigimo, pykčio ir liūdesio, derėjimosi ir depresijos ir, galiausiai, susitaikymo. Šių pakopų žinojimas padeda suprasti šeimoje išgyvenamas emocijas ir reakcijas į kritines situacijas, išvengti klaidingo elgesio vertinimo bei laiku ir profesionaliai suteikti pagalbą tėvams.

Šeimos, auginančios vaiką su negalia, dažnai išgyvena šias būsenas:

- Stigmatizaciją – neigiamos reikšmės ženklas, pažymintis kiekvieną šeimą, auginančią neįgalų vaiką; paveikiamas šeimos identitetas, susiformuoja vidinės kaltės bei išorinio atstumimo reiškiniai; pavydima kitoms, sveikus vaikus auginančioms šeimoms.
- Depresiją – prislėgtos psichikos būseną, išstinganti psichologinę krizę išgyvenančią šeimą. Vienose šeimose depresija gali būti trumpalaikė, kitose – užsitęsti ir tapti nuolatiniu liūdesiu. Gali kilti noras nusišalinti, pabėgti iš situacijos, išeiti iš šeimos arba iš gyvenimo.
- Psichologinės pagalbos poreikį - tėvams reikalinga ne tik psichologų pagalba, bet ir panašaus likimo suprantančių žmonių palaikymas. Tapatinimasis su panašius jausmus išgyvenančiomis šeimomis padeda juos lengviau suvokti, priimti, suteikia stiprybės eiti toliau. Parama bei teigiama patirtis padeda išmokyti planuoti savo gyvenimą.
- Laisvalaikio poreikį artimųjų rate, buityje, laiko, skirto sau.
- Nerimą dėl ateities: Praeitis iki vaiko gimimo idealizuojama, ateitis matoma, kaip beviltiška, be to juntamas socialinių struktūrų, galinčių pasirūpinti neįgaliais žmonėmis, stygius.
- Bendravimo rato siaurumą: nutrūksta artimesni ryšiai su draugais, giminėmis; užsidaroma šeimos rate; šeimos artimiau bendrauja tik su to paties likimo šeimomis; užsimezga nauji skaudžių netikėtumų kupini ryšiai su specialistais.

Psichologinių periodų bei būsenų lengvumą arba sudėtingumą lemia šeimos požiūris į vaiko negalią, šeimos gebėjimas kartu aptarti pasikeitusią situaciją. Palengvinimą atneša susitaikymas, kuomet išmokstama atrasti pusiausvyrą tarp meilės vaikui rodymo ir nepriklausomybės skatinimo, sudarius veiklos planą, derinant asmeninius profesinius interesus, skiriant laiką poilsiui ir socialinei veiklai, tinkamai lavinant vaiką be kaltės, per didelės globos ar šurkštumo jausmų.

J.Ruškus, analizuodamas „simbolinio realybės konstravimo paradigmą“, daro išvadą, kad „stresą sukelia ne tiek pats įvykis (negalia), kiek jo sureikšminimas. Nuo to, kokią reikšmę įvykiui suteikia šeima ir aplinkiniai, priklauso šeimos reakcijos ir stresinė būklė“ (Ruškus, 2002, p. 159). R.Bull taip pat mini, kad ne vaiko negalia apsunkina ir ardo šeimas, bet jų reakcija į negalia ir į vienas kitą. Autorė pastebi: kai tėvų tarpusavio santykiai yra stiprus, neįgalaus vaiko auginimas gali sustiprinti partnerystę ir suteikti daugiau artumo (Bull, 2008).

Profesionali psichologinė pagalba tėvams gali padėti išgyventi sudėtingus jausmus, kylančius kaip psichologinės traumos pasekmė, suteikti paramą ir žinias, formuoti šeimos požiūrį į vaiko negalią bei gyvenimo būdo pokyčius.

Socialinė atskirtis. J.Ruškus mini, kad šeimą taip pat paliečia susiformavęs nepalankus visuomenės požiūris kaip į „nenormalią“, „asocialią“ (Ruškus, 2002, p. 152). Šeimos nariai tapatinami su neįgaliuoju, yra išjuokiami, jų gailimasi, vengiami, jie sąmoningai ar nesąmoningai yra atskiriami. Į šeimą žiūrima kaip į turinčius ypatingą bėdą, naštą, kaip į išgyvenančius tragediją. Neįgaliam vaikui augant ir vis labiau ryškėjant jo kitoniškumui – išvaizdai, elgesiui, neatitikimui socialinėms normoms - darosi vis sunkiau. Aplinkinių reakcijos į šiuos skirtumus sudaro nemaloniais situacijas – tėvai jaučia nepatogumą prieš aplinkinius, kurie žvelgia ir komentuoja jų vaikų ypatumus. Neigiamas visuomenės požiūris į žmogų, turintį negalią, bei į jo šeimą sukelia dar didesnę stresą šeimoje, iškyla pykčio, depresijos ir socialinės izoliacijos rizika (Bull, 2008). Kyla nenoras lankytis viešose vietose, šeima atsiskiria, užsidaro savyje ir tampa socialine atskirtimi. J.Šinkūnienė pastebi, kad toks požiūris „veikia ir vaiko, turinčio negalią, psichiką, stabdo jo socialinę raidą“ (J.Šinkūnienė, 2012, p. 112).

Jei tėvai, gimus neįgaliam vaikui, negauna jokios socialinės – psichologinės ar kitokios gedėjimo proceso metu reikalingos paramos, šeimos izoliacija didėja, jos pačios ima izoliuotis nuo aplinkos. J.Ruškus pastebi tėvų, auginančių neįgalų vaiką, „saviizoliacijos bei psichologinio atsiribojimo fenomeną“ (Ruškus, 2002, p. 179). Jis pasireiškia tėvų vaiko negalios neigimu, viso dėmesio į vaiką nukreipimu, nerealiau vaiko ateities vertinimu, psichologiniu uždaramu. Kai tėvai nemato vaiko negalių, jie nelinkę priimti psichologinės pagalbos, yra atsiribojama nuo ryšių su artimaisiais bei draugų šeimomis. Toks atotrūkis nuo visuomenės pasireiškia neigiamai šeimos atžvilgiu.

Mūsų dienomis dar tik pradeda formotis nuostata, kad šeimos, auginančios neįgalų vaiką, nėra patologinės – keičiasi tik šeimos funkcionavimo dinamika, tokioms šeimoms reikalinga pagalba (Ruškus, 2002). Šeimos sistemos teorija ir terapija, susiformavusi XX a. 60 – tais metais Amerikoje, pakeitė klinikinį požiūrį į šeimą, buvo įsteigtos socialinės – psichologinės tarnybos, nukreipusios dėmesį ir intervenciją į šeimą, kaip sistemą. Čia yra suprantama, jog visi šeimos nariai yra neatsiejamai susiję, vieno jų kitimas turi įtakos kitiems nariams. Dirbant su šeima, yra keičiami ne asmenys, o bendravimas. Problemos esmė glūdi santykiuose tarp šeimos narių.

2.3 Psichologinė pagalba šeimai

Siekiant suprasti veiksnius, įtakojančius pokyčius šeimoje, auginančioje neįgalų vaiką, galima geriau įvertinti pokyčių dinamiką ir numatyti socialinės – psichologinės pagalbos šeimai prioritetus.

Esant sudėtingai situacijai šeimoje, svarbu suteikti tarpusavio paramą, aptarti susijusias situacijas, skirti laiko poilsiui ir bendram laisvalaikiui. Jei santykiams neskiriamas pakankamas dėmesys – palaipsniui daugėja konfliktų, partneriai atitolsta vienas nuo kito ir šeima gali iširti. Šioje situacijoje kenčia visi šeimos nariai, bet labiausiai – vaikas. Emociškai stabilūs santykiai su abiem iš tėvų - jam gyvybiškai svarbūs. Šeimos tarpusavio bendravimo kultūra, parama iš aplinkos, poreikių supratimas, palaikymas ir meilė padeda atlaikyti išbandymus bei rasti išeitis iš sunkių situacijų.

Tačiau ne visuomet sutuoktiniai yra pasiruošę pasidalinti savo skausmu vienas su kitu. Jie skirtingai išgyvena tokią situaciją: motina siekia medikų paramos, kad galėtų papasakoti savo kančias; vyras, pasijutęs atstumtas tiek žmonos, tiek vaiko, pasišalina ir ieško ryšių iš šalies. J.Ruškus taip apibūdina šią situaciją: „Psichoanalitinė mintis leidžia geriau suvokti dramą, kurią patiria šeima, auginanti neįgalų vaiką. Motina, negaudama paramos, užsislendžia savo santykiuose su neįgaliu vaiku. Jie vienas kitą pradeda užgožti, sumažindami asmeninės laisvės erdvę iki minimumo. Išorinės socialinės ir edukacinės pagalbos būtinybė šeimai akivaizdi.“ (Ruškus, 2002, p. 171).

Svarbu kreiptis į specialistus kuo anksčiau, kol simptomai nesutrikdė gyvenimo ir tarpusavio santykių kokybės. Savalaikė suteikta pagalba, probleminių situacijų sprendimas ir trūkstamų įgūdžių įgijimas turi reikšmės visos šeimos psichosocialinei gerovei ir kitų šeimos problemų atsiradimo rizikos sumažėjimui (socialinė atskirtis, skyrybos, vaiko poreikių nepatenkinimas ir kt.). J.Ruškus įvardina tris sritis, „kurios jungia psichologinės ir socialinės veiklos kryptingumą: tėvų ir vaikų, kurių vienas yra neįgalus, tarpusavio santykiai; negalios įtaka šeimos dinamikai; tėvų ir specialistų nuostatos neįgalaus vaiko globos ir ugdymo atžvilgiu“ (Ruškus, 2002, p. 181).

Kompleksinis pagalbos modelis galėtų suteikti šeimai reikalingą paramą. Priklausomai nuo klientų poreikių, amžiaus, gali būti taikoma: meno terapija, šeimos konsultavimas psichologiniais, mediciniais, pedagoginiais, socialiniais klausimais,

individuali ir šeimos psichoterapija, grupinė psichoterapija, savitarpio pagalbos grupės, tėvystės gebėjimų ugdymo ir stiprinimo kursai.

Informacijos suteikimas apie vaiko vystymosi ypatumus, specialiuosius poreikius, pastiprina šeimą, suteikia pasitikėjimą savimi ir pozityvesnę situacijos vertinimą, vertingas išvalgas, kryptį ir viltį, padeda auginti vaikus, rūpintis jų sveikata ir emocine gerove (Drake, 2008). Šeima, turinti pakankamai informacijos, yra pajėgesnė padėti savo vaikui ir sau. J.Ruškus teigia, kad „aplinkos įtaka šeimai, išgyvenančiai kritinę situaciją dėl vaiko negalios, yra ypač didelė. Be abejo, tokia parama neišspręstų visų šeimoje kylančių problemų, tačiau ji galėtų padėti tėvams pereiti iš vienos gedėjimo stadijos į kitą, palengvintų pakitusių socialinių vaidmenų šeimoje našta, įvertintų pakitusių tarpusavio santykių funkcijas“ (Ruškus, 2002, p. 179).

Vakaruose populiarios socialinių – psichologinių tarnybų remiamos tėvų savitarpio pagalbos grupės, kurias veda įvairūs specialistai, šeimos psichologai, socialiniai pedagogai. Bendradarbiaujant tėvams ir specialistams, turintiems specialių psichosocialinių žinių bei grupinio terapinio darbo įgūdžių, siekiama harmoningų vidinių šeimos bei išorinių tarpusavio santykių.

Dabartinėje Lietuvoje socialinių paslaugų tarnybų dėmesys remiasi klinikiniu požiūriu, dėmesys skiriamas tik vaiko klinikinei diagnostikai ir reabilitacijai. Tačiau toks požiūris yra ribotas. Jis negali pilnai tenkinti vaiko ir šeimos poreikius. J.Ruškus pastebi, kad „šeimos sistemos koncepcija akivaizdžiai rodo gimusio neįgalaus vaiko poveikį visoms šeimos gyvenimo sritims“ (Ruškus, 2002, p. 179). Todėl svarbu kurti, vystyti ir stiprinti vieningą, šeimos poreikius atitinkančią socialinės – psichologinės pagalbos šeimai sistemą.

Tėvų įgalinimas. Kompetencijos stiprinimas. Tėvų gebėjimas atliepti vaiko poreikiams turi didelę reikšmę. Sėkmingi pavyzdžiai didina tėvų kompetentingumą. Ir priešingai – nesėkmingi bandymai padėti nerimstančiam vaikui augina nepasitikėjimo savimi jausmą. (K.Brisch, 2015). Tėvai išgyvena baimę, įtampą ir dėl to tampa dar labiau sunerimę, nepasitikintys savimi ir sudirgę. Negatyvūs jausmai persiduoda vaikui ir susidaro uždaras ratas. Tokiu atveju visų pirma tėvai turėtų susirasti būdą nusiraminti, atstatyti vidinę pusiausvyrą ir tada stengtis padėti vaikui.

Neretai sudėtingais atvejais yra siekiama specialistų, dirbančių vaiko gerovės srityje, pagalbos. Suteiktas abipusis palaikymas ir pagalba pastiprins tiek tėvus, tiek vaikus ir jų tarpusavio ryšį. J.Ruškus mini Vakarų Europos šalyse, JAV įgyvendinamą „tėvų ir specialistų partnerystės modelį, kuris remiasi supratimu, kad tėvai ir specialistai yra

lygiaverčiai partneriai bei sprendimų priėmėjai“ (Ruškus, 2002, p. 180). Tėvų įtraukimas į pagalbos vaikui procesą teigiamai veikia tėvų ir vaiko ryšį: mažina vaikų stresą, tėvų baimę, didina vaiko pasitikėjimą savimi ir aplinka, padeda užsimegzti artimam tarpusavio ryšiui, suteikia emocinį stabilumą, gerina elgesį. Tėvai, remdamiesi specialistų perteiktais vaikų elgesio valdymo modeliais, atgauna asmeninę kompetenciją, gali sėkmingai atliepti vaiko poreikiams. Vaiko poreikių patenkinimas padeda įveikti stresą, mažina įtampą. Vaikas mokosi savarankiai įveikti sudėtingas situacijas. Ir kuo stipriau vaikas ima jausti, kad jis ne vienas, kad jam norima padėti, tuo labiau mažėja baimė ir įtampa, tėvų artumas mokina pozityviai išgyventi sunkius jausmus.

Pozityvus požiūris. Dažnai kasdienių rūpesčių sukuryje tėvai ima pastebėti tai, kas negero atsitinka su jų vaiku - jo destruktivų elgesį, blogą nuotaiką. Tačiau dažnai tai tetrunka kelias akimirkas, o negerumas yra sąlyginis. K. Brisch'as rašo, kad nelaimė – tai ne absoliuti sąvoka, ji priklauso nuo požiūrio ir yra kintanti. Dienos metu tarp tėvų ir vaiko atsitinka ir daug pozityvių akimirkų, kuomet vaikas džiaugiasi, išreiškia savo geras savybes, stiprias charakterio puses. K.Brisch'as pabrėžia, kad tėvams labai naudinga sąmoningai mokytis pastebėti laimingus momentus ir rekomenduoja nuolat klausti savęs: „Kas gero vyko šiandien su mano vaiku? Kokias laimingas akimirkas šiandien jis pergyveno? Kas jį pradžiugino? Kuo vaikas pradžiugino mane? Kokiais žodžiais aš galiu apibūdinti savo vaiką? Kokios kasdienos situacijos tai iliustruoja?“ Pozityvus požiūris į vaiką formuoja darnius santykius su juo, o esant sunkioms situacijoms, padeda labiau suprasti vaiką ir lengviau spręsti iškilusias problemas. K.Brisch'as taip pat pataria apmąstyti „nelaimingas“ situacijas, paklausiant savęs: „Kas buvo nelabai sėkminga, kuomet tėvai jautėsi nelaimingi dėl vaiko? Dėl ko kilo nesutarimai, kuomet jie nežinojo ką daryti ir jautėsi vieniši?“ (Brisch, 2015, p. 129) Tokiu būdu į situaciją bandoma pažvelgti kiek atsitolinus. Žvelgiant per atstumą, detaliai analizuojant, emocinė įtampa sumažėja ir situacija pasimato „kitu kampu“, gal net su humoro dalimi. Kitu atveju nelaimingi momentai gali tapti nepakeliama našta ir savimi uždengti visą, kas pozityvu. Tada tėvai bendraudami su vaiku patiria vis mažiau džiaugsmo. Viskas apsunksta ir gyvenimas nedžiugina, gali kilti nenoro gyventi mintys – tai pogimdyvinės depresijos simptomai. Tokiu atveju reikalinga profesionali specialistų pagalba.

Stiprinant tėvų gebėjimą pozityviai žvelgti į vaiką ir vertinti jo pasiekimus, skatinant tarpasmeninę komunikaciją per žaidimą, muzikinę sąveiką, stiprinamas tėvo – vaiko ryšys.

Paskatinimų ir palaikymo galia. A.Maslow ir C.Rogersas, humanistinės psichologijos pradininkai, pabrėžia pozityviąją žmogaus prigimtį. Humanistinės krypties

pedagogika remiasi vaiko poreikių suvokimu, asmenybės tapsmu ir sklaida (Vilkeliene, 2003) Žaidžiant, vaikui svarbu jausti, kad tėvai juo žavisi ir džiaugiasi žaisdami kartu. Tėvų palaikymas ir paskatinimas pozityviai įtakoja vaiko savęs vertinimą. J.Šinkūnienė taip pat pastebi, kad „vaiko savivertė kinta priklausomai nuo aplinkinių reakcijų į jį“ (J.Šinkūnienė, 2012, p. 112). Š.Amonašvilis mini tėvų paskatinimų ir vaiko pasiekimų pastebėjimo bei pagyrimo naudą: vaikų pasiekimai yra didesni, kuomet jie gauna pozityvius tėvų įvertinimus (Amonašvili, 2016). Vaikų savęs vertinimas yra didesnis, jie pasitiki savimi ir jiems lengva siekti naujų rezultatų. Asmeninės sėkmės pojūtis vaikams teikia pasitenkinimą.

Tėvams taip pat yra svarbus tėvystės įgūdžių pasireiškimo teigiamas įvertinimas bei galimybė lygiaverčiai dalyvauti bendrame procese. Tai stiprina pasitikėjimą savimi ir savęs vertinimą, mažina stresą, suteikia stiprybės, nuteikia teigiamai, ramina ir skatina šiltus jausmus vaiko atžvilgiu, leidžia priimti sprendimus bei formuoja pozityvų požiūrį į situaciją. Tėvų (ypač vienišų motinų) psichinė pusiausvyra kinta nuo bejėgių ir priklausomų nuo situacijos, negebančių adekvačiai jos valdyti, iki vidinio stabilumo ir galios pajautimo ir tinkamo atliepimo aplinkos poreikiams. Iš susitaikymo, realybės priėmimo bei gebėjimo veikti joje kyla pojūtis, kad viskas klostosi gerai ir jis teikia pasitenkinimą. Todėl svarbu tėvus pakviesti būti visaverčiais komandos nariais, padedančiais augti jų vaikui.

Šeimos terapija. A.Oldfield, viena ryškiausių muzikos terapijos šeimoms vedančiųjų, jau 34 metus dirba šioje srityje. Terapeutė aprašo, kaip 1980 metais vienas pirmųjų šeimos terapijos praktikų ir rašytojų J.Haley pastebėjo, kad kliento simptomatinis elgesys buvo tiesiogiai susijęs su santykiais šeimoje. JAV praktikų grupė metė iššūkį nuo seno gerbiamai individualios terapijos praktikai ir pradėjo dirbti su klientais ir jų šeimomis. Dabar JAV ir Vakarų Europos šalyse šeimos terapija yra naudojama kaip efektyvi intervencija daugelyje veiklos sričių ir yra viena pagrindinių daugiafunkcinės komandos sudedamųjų dalių (Oldfield, 2008). C.E.Salkeld cituoja M.Howe mintį, kad „daugelis efektyviausių intervencijų vyksta dalyvaujant vaikui ir tėvams kartu, apie kuriuos mąstoma, reflektuojama ir siekiama įtvirtinti pozityvų, konstruktyvų ir palaikančių elgesį ir emocijas. Patikimo prisirišimo ryšiui yra svarbus abipusis interesas, kuris susiformuoja terapinio darbo metu“ (Salkeld, 2008, p. 143).

Šiomis dienomis poreikis įtraukti į gydymą vaiko šeimą, kaip svarbiausią kontekstą, yra tarsi savaime suprantamas, nors pradininkams prireikė nemažai pastangų siekiant įtvirtinti šias idėjas kasdienėje praktikoje. A.Oldfield tėvų įgalinimą mato kaip centrinį resursą pokyčių procese, kuomet vyksta subtilus galios balanso perdavimas nuo terapeuto tėvams (Oldfield, 2008). P.Foulkes šeimos dinamikos idėją vaizduoja dėlionės

pavidalu: atskiras žmogus yra kaip viena dëlionės dalis, kuri tampa reikšminga atsiradusi savo vietoje. Atkūrus visas dëlionės dalis tampa įmanoma pamatyti visą šeimos paveikslą (Bull, 2008). Šeimoje visi nariai tarpusavyje susiję ir aktyviai veikia vieni kitus. Pasaulio mokslininkai įvardina darbą su visa šeima kaip efektyvią intervenciją, grindžiama abipusiu tėvų ir vaiko interesu, specialisto ir tėvų partneriškais santykiais, šeimos kaip visumos vienybe.

Sveikų santykių kūrimas. Šeimos psichoterapija pagrindinį dėmesį skiria šeimos narių tarpusavio santykiams, tiriami kiekvieno šeimos nario poreikiai, galimybės ir motyvacija keisti tarpusavio santykius. Šios psichoterapijos tikslas yra padėti artimiau bendrauti šeimos nariams, keisti sutrikusius bendravimo būdus ir kurti naujus, funkcionalesnius. Šeimos nariams padedama išmokti naujų, tinkamesnių sąveikos būdų, pertvarkyti ribas, sustiprinti šeimos struktūrą, kurti naujas gyvenimo prasmes, požiūrį į gyvenimą ir kartu atrasti sprendimus, tinkančius visai šeimai.

Artimi santykiai stiprina sveikatą, suteikia pilnatvės pojūtį, mažina psichologinių problemų atsiradimo galimybę. Sveiki artimi santykiai su kitais suteikia galimybę patenkinti esminius poreikius. Todėl kiekvienam žmogui, kad išgyventų, jaustųsi mylimas ir vertinamas, reikia kito žmogaus. Santykiai neatsiranda savaime - juos reikia kurti. Žmonių santykiai yra skirtingi ir nėra vienintelio teisingo būdo jiems sukurti. Tačiau jie praeina panašias raidos stadijas ir turi bendrų požymių. Sveikiems santykiams sukurti reikia: dalintis meile (duoti ir gauti); vertinti save ir kitus; jaustis vertinamu kitų (Šeimos santykių institutas, 2017). Šeimos psichoterapeutas padeda įvertinti tarpusavio santykius, atrasti stiprybes ir trūkumus, išsikelti sveikų santykių kriterijus, atrasti būdus, kaip sukurti ir išlaikyti arba atkurti artumą, meilę ir pasitikėjimu grįstus santykius. Pasitikėjimas ir saugumas – tai sveikų santykių pagrindas.

Apibandinimas. Nepaisant visų sunkumų, didelio krūvio, baimių ir bemiegių naktų, vaikai – didelė tėvų laimė. Vaikai yra ir gėris ir didysis išbandymas tuo pat metu. Patirtis, įgyjama auginant vaikus, yra didžiulė vertybė. Vaikai išbando ribas, išryškina silpnąsias charakterio savybes, o kartu ir užslėptus gebėjimus, skatina vystytis ir atneša daug teigiamų pasikeitimų. Tėvų ir vaiko emocinio ryšio stiprinimas pasitelkiant psichologijos mokslo žinias ypač svarbus psichinei sveikatai. Į šeimą nukreiptos priemonės mažina stresą, gerina bendravimą. Šeimos, auginančios vaikus su negalia, sugebėjusios įveikti ir prisiderinti prie iškylančių sunkumų yra dvasinio artumo, jautrumo artimajam, vienybės ir solidarumo pavyzdys. Palankaus socialinio požiūrio į negalią formavimas, kompleksinės pagalbos šeimai suteikimas, įtraukiant ir muzikos terapijos paslaugą, galėtų suteikti reikšmingą paramą šeimoms, auginančioms vaikus su negalia.

3. MUZIKOS TERAPIJA ŠEIMAI

3.1 Komunikacija ir sąveika per muziką

J.Šinkūnienė cituoja G.Colombero mintį, kuris gebėjimą komunikuoti aprašo kaip darnių tarpusavio santykių atmosferos kūrimą, „kurioje gera būti kartu, jaučiamas vidinis pasitenkinimas tuo, kad tave supranta, priima, tavim žavisi ir pan.“ (Šinkūnienė, 2012, p.95). Tačiau nemaža neįgalių žmonių dalis negali komunikuoti kalba. Todėl tampa svarbūs alternatyvūs komunikaciniai būdai ir neverbalinė raiška. Pirmieji šeimos terapijos praktikai: F.Duhl, D.Kantor, P.Papp, V.Satir, - vystė neverbalines technikas, kurių neįtakoja pažintinių gebėjimų, negalios ar etninės kilmės aspektai ir dėl to jos vertinamos darbe su pacientais (cit. pagal Hesketh, 2008). J.Šinkūnienė pastebi, jog „muzika yra unikali neverbalinės komunikacijos forma. Neverbaliniu būdu komunikuojama pasitelkus ženklus - garsus, gestus, mimiką ir kūno padėtį“ (Šinkūnienė, 2012, p.182). Vaikams, patiriantiems tarimo ir kalbos sunkumus, muzikos terapija gali būti reta galimybė bendrauti neverbaliniu būdu, efektyviu neverbaliniu įrankiu, kuriančiu saugų ir smagų kontekstą bendravimui per ritmą, pulsą ir melodiją. Muzikos pagalba yra generuojama abipusė sąveika ir pasitikėjimas tarp tėvų, vaiko ir terapeuto (Oldfield, 2006). Terapinis muzikos poveikis pasireiškia per muzikoje slypinti potencialą komunikuoti ir kurti santykius tarp žmonių ir grupės viduje. Terapijoje apie kiekvieną žmogų yra galvojama ne kaip apie atskirą, bet visu pirma kaip apie socialinę būtybę, kurios vystymasis ir klestėjimas priklauso nuo santykių su kitais.

Pirmoji grupės santykių patirtis yra įgyjama šeimoje. Motiniškas jautrumas pasireiškia kaip motinos gebėjimas ir noras suprasti vaiko elgesį ir emocijas taip, kaip jas jaučia vaikas, kad galėtų suteikti tai, ko jam labiausiai reikia tuo metu. Rezultate stebimas laipsniškai didėjantis sinchroniškumas tarp tėvų ir vaiko. Suderinti ir koordinuoti santykiai moko vaikus reguliuoti savo jausmus ir emocijas (Salkeld, 2008).

D.Winnicott palygina, kad savybės, kuriomis pasižymi ideali motina, terapeutas siekia suteikti klientui. „Motinos – vaiko sąveika tampa viena esminių. Ji pasireiškia kaip neverbalinis ryšys ir kuriama muzikos pagalba“ (Sobey, 2008). Terapiniai santykiai yra suprantami iš psichodinaminės perspektyvos. Pagrindinis šio teorinio modelio principas yra tas, kad pirmoji kūdikystės santykių patirtis įtakoja visų sekančių santykių kokybę. Dažnas

muzikos terapeutas, dirbdamas su šeimomis, vadovaujasi E.Bick sukurtu modeliu, kurio esmė yra emocinio ryšio įtvirtinimas tarp motinos ir kūdikio, ir kitų šeimos narių. Mokslininkė ragina atsisakyti minčių apie teisingą ir neteisingą elgimąsi su vaiku. Ji rašo apie kiekvienos poros unikalumą ir pažymi, kad kiekvienas vaikas vystosi savo asmeniniu greičiu ir yra savo asmeniniu būdu susijęs su motina. Tuo pačiu principu siekia vadovautis ir muzikos terapeutai (Sobey, 2008).

Muzikinė sąveika yra viena iš ankstyviausių kūdikio patirčių. Ji suteikia galimybę būti ryšyje, žaisti ir tyrinėti. J.Šinkūnienė aprašo, kad „kalba, kurią dauguma motinų vartoja bendraudamos su savo kūdikiais, labiau muzikinė, nei žodinė“: raiškios, pasikartojančios intonacijos, pabrėžiami akcentuotų skiemenų kirčiai. Kūdikis reaguoja į balso intonacijos atspalvius, pokyčius (Šinkūnienė, 2012, p.180). S.Maloch, H.Papousek ir M.Papousek savo darbuose teigia, kad ankstyvoji vaiko ir tėvų sąveika ir komunikacija atitinka muzikinę išraiškos formą. Todėl M.Pavlicevic muziką vadina esmine ankstyvos vaikystės socialinės patirties dalimi (cit. pagal Drake, 2008).

J.Šinkūnienė įvardina, kad „muzikavimas yra sisteminis procesas, kurio tikslas – muzikinės raiškos priemonėmis siekti teigiamos komunikacinės tarpusavio sąveikos, dvasinės darnos“ (Šinkūnienė, 2012, p.183). Muzikos kalba ir muzikos terapija naudojama kaip tarpininkas kuriant santykius ir dalinantis emocijomis. Į vaiką nukreipta kalba ir dainavimas turi gyvybiškai svarbią paskirtį kurti ir palaikyti emocinį ryšį tarp tėvų ir vaiko ir padėti nekalbančiam vaikui jo emocijų reguliavime. J.Šinkūnienė aprašo „muzikinę komunikaciją kaip bendravimo procesą, integruojantį pažintinius, psichomotorinius ir emocinius asmens raidos lygius“ (Šinkūnienė, 2012, p.183). Užsiėmimo metu skiriama pakankamai laiko švelniam emocinio ryšio auginimui, tėvams suteikiama parama padedant labiau pažinti savo vaiką, kad tėvai ir vaikas vėl galėtų džiaugtis vieni kitais ir priimti naujo kelio iššūkius.

Gimus neįgaliam vaikui, šeimoje gali atsirasti emocinio ryšio sunkumų. Motinos gali išgyventi potrauminę būseną, pasireiškiančia depresiją ir tokiais papildomais reiškiniiais, kaip izoliacija ar skurdas, įvairiomis psichologinėmis problemomis, atskirtimi, nepriėmimu, nesėkmingo mamos ir vaiko emocinio ryšio suvokimu. Pasireiškiant motinos depresijos požymiams: atsitraukimui, abejingumui, šaltumui, - vaikas nesulaukia atsako ir nustoja naudoti balsą. Tokių santykių pasekmė gali būti išsivystęs nesaugaus vengiančio prisirišimo tipas, kilti bendravimo, sąveikos, emocinės raiškos ir vaiko pažintinių įgūdžių, kalbos vystymosi sutrikimai. Muzikos terapija gali padėti atkurti šį gyvybiškai svarbų tarpusavio susiderinimo procesą bendro muzikavimo metu dalinantis ta pačia erdvę ir laiku, būnant toje pačioje melodijoje, ritme, pulse ir aukštyje (Drake, 2008). Šios savybės būdingos natūraliam

prisirišimo procesui. Ankstyvosios sąveikos abipusiškumas ir imitacija bei dalinimasis emocijomis patirtimi yra komunikacijos vystymosi pagrindas.

Intuityviai tėvams kalbinant vaiką ir nesulaukiant atitinkamo atsako dėl galimų jo raidos sutrikimų, tėvai gali prarasti pasitikėjimą savimi arba jausti, kad jų pastangos nepatiria sėkmės ir yra neadekvačios ir todėl nustoti siekti tokios sąveikos. Besikartojant nesėkmingai sąveikai, kuri yra labai silpna arba jos nėra, gali būti sudėtinga atpažinti nesėkmingo ryšio priežastį. Muzikos terapija suteikia galimybę kurti tėvų ir vaikų sąveiką. Dėl silpnų, pažeistų, trauminių tėvų ir vaikų santykių praleidus svarbų prisirišimo ir vystymosi etapą, muzikos terapija gali padėti atkurti santykių ir komunikacijos muzikinius aspektus ir pagrindus. Muzikinė sąveika tiesiogiai atitinka problemą per pačius muzikoje esančius veiksnius ir padeda ją išspręsti be žodžių.

Muzikos terapeuto darbo esmę sudaro ne tik terapeuto siekis prisiderinti prie vaiko. Kaip rašo A.Oldfield ir L.Bunce, muzikinės sąveikos pagalba, kuri atkartoja tikrą motinos ir kūdikio sąveiką, paskatinamas susiderinimas tarp tėvų ir vaiko (Drake, 2008). Šis procesas gali plėtotis natūraliu būdu besitęsiant muzikiniams santykiams. Tam labiau reikalingas lankstumas, kantrybė ir stebėjimas, nei žodinis paaiškinimas ar sąmoninga intervencija. Kaip motina instinktyviai prisiriša prie vaiko ir intuityviai jam atsako, taip terapeutas sąveikauja su klientu. Pasitelkdamas vaiko motyvaciją išreikšti save per muziką, jis sukelia spontanišką atsaką. Tokiu pačiu būdu muzikinė sąveika gali būti panaudota kaip raktas - padėti tėvams dalyvauti vaiko lygyje.

Vaiko vystymuisi labai svarbus žaidimas ir tėvų dalyvavimas jame. D.Winnicott muzikai ir žaidimui skiria didelę reikšmę. Jis tiki, kad vaiko gebėjimas žaisti susijęs su vaiko ir tėvų santykiais ir kad žaidimas įtakoja vaiko sveikatą (Howden, 2008). Šeimos terapijoje muzikinė veikla efektyviai apjungia tėvus ir vaikus, palengvina žaidybines sąveikas. Muzika gali būti pilna žaidimo ir humoro, suteikianti tėvams galimybę susisiekti su vaiku. O vaikas patiria malonumą suradęs būdą žaisti su savo tėvais (Howden, 2008). Ir žaidimas, ir muzika pasižymi komunikacine funkcija ir iš jos kylančia dinamika, kuri muzikos terapijos užsiėmimo metu yra nepaprastai naudinga terapiniam darbui. Muzikavimas gali būti patrauklia terapinės pagalbos forma, sustiprinanti tėvų patirtį. S.Howden pastebi, kad „šeimos bendro žaidimo atradimas ir mėgavimasis juo gali būti esminiu pokyčio tašku terapijoje ir šeimos santykiuose“ (Howden, 2008, p.119).

Šeimos bendras muzikavimas gali būti suvokiamas kaip šeimos funkcionavimo metafora. Šeimos narių grojimas kartu atspindi jų tarpusavio santykius ir suteikia informaciją

apie vyraujančius sąveikos modelius šeimoje, atskleidžia komunikacijos, dinamikos ir santykių aspektus, įskaitant ir tokius neverbalinius įvykius, kaip akių kontaktas, klausymasis ir atspindėjimas (Jacobsen, 2014). Muzikinės užduoties atlikimas gali parodyti valdžios pasiskirstymo medelį šeimoje. Laisvo, improvizacinio pobūdžio veiksenos gali atskleisti savitą kiekvieno šeimos nario komunikacijos būdą.

Modeliavimo metodas yra naudingas siekiant įtraukti tėvus, kurie atrodo nenorintys dalyvauti arba nepasitiki savimi ar savo gebėjimais žaisti, muzikuoti su vaiku. Tai gali pažadinti jų natūralų tėvystės instinktą bendrauti ir žaisti. Tėvams jaučiant nusivylimą, kai vaikas nereaguoja į kvietimą tuojau pat - pastiprinti juos ir leisti mėginti dar kartą, kitaip. To negalima pasiekti vien tik aiškinant tėvams žinių lygyje, ką jie turėtų daryti (Loth, 2008). Tėvams taip pat yra naudinga apmąstyti savo pačių vaikystės komunikacinę ir žaidybinę patirtį su savo tėvais, siekiant suvokti tokios patirties svarbą.

Tėvų ir vaikų muzikavimas gali būti naudojamas dirbant su pažeistais, nesaugiais santykiais, traumine patirtimi net vėlesniame vaiko amžiuje. Toks muzikavimas suteikia dalyviams galimybę patirti neįkainojamą santykių vystymosi aspektą. R.Bull pastebi, kad „kartais didžiausią pokytį vaikų gyvenime lemia darbas su jų pirminiais santykiais muzikos terapijos užsiėmimo metu, suteikiant erdvę ir palaikymą abiem tėvo ir vaiko diados nariams, įvykstant permainingoms jų santykiuose žaidybinės muzikinės sąveikos pagalba“ (Bull, 2008). Ši kelionė yra vienodai svarbi tiek tėvams, tiek vaikams, nepaisant to, kad tėvai dažnai mano, kad viskas daroma tik dėl vaiko (Drake, 2008).

A.Oldfield (2006) nagrinėjo muziką kaip emocinį tarpusavio sąveikos būdą ir tyrimų pagalba siekė atskleisti, kaip emocinė ekspresija padeda kompensuoti nefunkcionalią verbalinę komunikaciją. J.Šinkūnienė pastebi, kad „nemaža neįgalių žmonių dalis pagal kalbinę raidą yra likę ikikalbiniame amžiaus tarpsnyje“. Muzikinių garsų junginių naudojimas vaiko saviraiškai ir bendravimui, suteikiant jiems prasmę gali padėti vaikams per muziką bendrauti su kitais žmonėmis. „Pasikeitimas paprastais ir pažįstamais garsais, intonacijomis ar melodijų motyvais, ritminių struktūrų pasikartojimu gali iš dalies kompensuoti verbalinį neįgalių žmonių bendravimą, nes yra paprastesnė, priimtinesnė ir patrauklesnė komunikacijos forma. Bendras žavėjimasis muzikiniu procesu, galimybė pasidalinti teigiamomis emocijomis, išlaisvina neįgalų asmenį iš bendravimo atskirties“. (Šinkūnienė, p.180, p.183). A.Vilkeliene taip pat akcentuoja meno reikšmę ir pastebi, kad „itin svarbu sudaryti sąlygas vaiko žmogiškajai esybei atsiskleisti“ (Vilkeliene, 2003).

Kalbos sutrikimų turinčio vaiko ir jau išaugusio iš kūdikio amžiaus siekis bendrauti ir sulaukti atsako prieš žodine kalba iš tėvų gali juos varžyti arba tėvai gali prarasti gebėjimą įsitraukti į bendravimą šiuo lygiu. Užsiėmimo metu didėjantis vaiko gebėjimas įsitraukti į bendravimą su kažkuo, kas atsako šiuo būdu, gali motyvuoti tėvus, kurie prarado pasitikėjimą, pabandyti dar kartą, ypač jei tėvai pasitiki ir jaučia terapeuto palaikymą. Į vaiką nukreipta kalba ir prieš muzikinės veiksenos yra svarbus terapeuto įrankis siekiant šių rezultatų.

Grojant instrumentais tėvai atranda naujus sąveikos su vaikais būdus. Į tėvų muzikinį kalbinimą vaikas atsako tardamas vokalius garsus, tėvai taip pat atsako per muziką balsu arba grojant muzikiniais instrumentais - užsimezga tarpusavio komunikacija. Vaiko tariamai netvarkingas barškinimas čia suprantamas kaip siekis užmegzti kontaktą ir dalintis emocijomis būsenomis. Muzikinės motyvacijos dėka tėvai gali patirti pozityvią savo vaiko raišką, nors tam tikra prasme jau buvo nusivylę ir nuleidę rankas; užmegzti su vaiku komunikaciją jam priimtiniu būdu; atrasti naujų bendravimo būdų. Šis procesas yra cikliškas. Jo metu kiekvienas turi prisiderinti prie pokyčių, vykstančių kitame dalyvyje.

Tinkamai parinktos veiksenos padeda lavinti komunikacinius įgūdžius: 1) abipusio dėmesio, 2) tarpusavio santykių inicijavimo, 3) eiliškumo, 4) motorinės ir vokalinės imitacijos, 5) muzikinės girdimosios ir regimosios atminties, 6) dėmesio užduočiai, 7) garso – simbolio asocijavimo, 8) taip / ne atsakymų.

Analizuojant muzikinės sąveikos ir komunikacijos esmę, galima daryti išvadą, kad muzikos terapijoje muzikavimo tikslas - muzikinio bendravimo galimybės sukūrimas; muzikavimo prioritetu tampa bendravimo procesas; o terapinio poveikio tikimybė išvelgiama emocinio ryšio, lemiančio teigiamą tarpusavio sąveiką, kūrime. Muzikinis bendravimas, apsikeitimas jausmais ir emocijomis suteikia dalyviams pasitenkinimą, gyvenimo pilnatvės pojūtį, o kartu kelia norą patirti tai dar kartą.

Muzikinė stimuliacija. Muzika suteikia kompleksinius akustinius stimulus, skatinančius neurologinį vystymąsi. Muzika gali būti derinama su įvairialype stimuliacija, įtraukiant fizinį kontaktą: glostymą, sūpavimą, užmezgamas akių kontaktas. Atlikti neurofiziologinio garsų poveikio (auditorinės stimuliacijos) tyrimai vaikams rodo fiziologinius smegenų aktyvavimo pokyčius: yra stebimi padidėjęs deguonies sunaudojimas, kuris lydi neuronų veiklos suaktyvėjimą; smegenų kraujo tūrio ir hemoglobino oksigenacijos lygio pokyčiai abėjuose smegenų pusrutuliuose.

Ankstyvas muzikinis stimuliavimas stabilizuoja tėvų – vaikų santykius, pagerina vystymąsi ir psichomotorinę raidą. Dažnai pas vaikus, turinčius fizine negalią, yra stebimas ir protinis atsilikimas, žemas dėmesio išlaikymo ir koncentracijos lygis, gebėjimas ilgesnį laiką išbūti veikloje, greitas nuovargis. Stimuliuojant vaiką smagios muzikinės veiklos pagalba pamažu yra didinama tolerancija stimuliacijai, ilgėja aktyvaus dalyvavimo epizodai, dėmesys tampa labiau sutelktas, ilgiau išlaikomas.

Muzikinė stimuliacija pagerina vokalizacijas, kalbos vystymąsi. Vaiko prieš kalbinių vokalizacijų imitavimas ir atspindėjimas yra esminė muzikinės sąveikos dalis. Tai ypač aktualu darbe su vaikais, kurių kalbos raida atsilieka. Šį esminį komunikacijos vystymosi etapą turėtų patirti abi pusės - tėvai ir vaikai. Muzikos suteikiama forma ir kalbos modeliavimas stiprina pasitikėjimą ir paverčia komunikaciją smagia žaidybine veikla, įgalindama tėvus, kuriuos paprastai gali varžyti apsikeitimas prieš žodine kalba su vyresniais vaikais.

3.2 Muzikos terapijos metodai

Muzikos terapijos užsiėmimo metu naudojami muzikos terapijos metodai padedantys stiprinti tėvų ir vaiko emocinį ryšį, tarpusavio sąveiką ir komunikaciją, suteikiantys teigiamų emocijų išgyvenimą, pasitenkinimą ir padedantys besiformuoti pozityviam tėvų požiūriui į esamą situaciją ir į vaiką. Tai yra: atkūrimas, improvizacija, muzikinis vaiko kalbinimas, muzikos klausimasis, kompozicija bei muzikiniai žaidimai, pirštų žaidimai, judėjimas pagal muziką, istorijos kūrimas.

Muzikos atkūrimas - tai dainų dainavimas bei nesudėtingų muzikos kūrinių (lietuvių liaudies šokių muzikos) atlikimas pritariant įvairiais muzikos instrumentais. Žinomos muzikos dainavimas ir grojimas suteikia saugumo, pasitikėjimo aplinka bei savo gebėjimais jausmą, leidžia atsipalaiduoti ir pajauti bendro muzikavimo smagumą. Tai padeda apjunti šeimos narius, grupės dalyvius, suteikia džiaugsmo. J.Šinkūnienė pastebi, kad „muzika – vienintelė meno rūšis, kuri visiems neįgaliesiems, nepriklausomai nuo specialių poreikių ypatumų, leidžia kontaktuoti su tikromis meno vertybėmis, turtindama emocinę patirtį, suteikdama dvasinės stiprybės“ (Šinkūnienė, 2012, p. 184).

Akivaizdus vaiku įsitraukimas ir pasitenkinimas muzikuojant kartu su tėvais. Pozityvi patirtis padeda kurti harmoningus tarpusavio ryšius. Muzika motyvuoja stengtis - išlaikyti ir pagroti patinkančiu instrumentu, išstarti garsą, prisiminti dainos žodžius. Pažystamų

vaikiškų dainų dainavimas padeda išgauti vaiko vokalinį atsaką, įtraukti jį į muzikinę sąveiką. Išmokimas groti įvairiais instrumentais didina vaikų pasitikėjimą savimi. Teigiamą motyvacijos kupina mokymosi patirtis gali būti perkeliama į kitas nemuzikines sritis – kyla motyvacija mokytis, gerėja dėmesys ir koncentracija. Dainų dainavimas ar muzikinių kūrinių grojimas gali peraugti į muzikinę improvizaciją. Jų pagrindu gali būti kuriami muzikiniai žaidimai, skatinantys komunikaciją.

Interaktyvi muzikos improvizacija. Šeimos nariai laisvai pasirenka muzikos instrumentus ir atlieka laisvą arba teminę muzikos improvizaciją. Muzikiniai žaidimai ir improvizacija padeda vystyti sąveikos, komunikacinius ir socialinius įgūdžius. Gyvai atliekama muzikos improvizacija įgalina vaikus ir šeimas sąveikauti tarpusavyje, bendrauti, pelnyti pasitikėjimą ar pasijausti geriau. Tai yra neįtikėtina apdovanojanti, daug pasitenkinimo teikianti patirtis (Oldfield, 2008). Muzikuojant drauge skatinama muzikinė saviraiška, žaidimas, kūrybiškumas. Muzikavimas gali būti naudingas stiprinant pasitikėjimą savimi, gebėjimą būti aktyviais, imtis iniciatyvos, siūlyti idėjas, o taip pat stiprinama komunikacija porose ir grupėje, buvimo grupės dalimi pojūtis, gebėjimas prisiderinti, bendros krypties, eiliškumo sekimas, kitų dalyvių toleravimas, dalinimasis, bendradarbiavimas. Muzikavimas poroje skatina tarpasmeninį dialogą, kuris gali būti smagus. Terapeuto muzikai čia skiriamas svarbus tėvų ir vaiko poros „palaikančiojo“ vaidmuo. Grojimas solo suteikia individualios išraiškos galimybę ir pojūtį, kad esi išgirstas, suprastas ir pripažintas. Muzikos terapijos užsiėmimuose yra siekiama išlaikyti pusiausvyrą tarp bendro ir individualaus grojimo, tarp muzikavimo ir dialogo (Hasler, 2008).

H.Loeth savo praktikoje remiasi M.Sheridan aprašytais vaikų socialinio žaidimo tipais, kurie, esant normaliam vaiko vystymuisi, pasireiškia kūdikystės ir ankstyvosios vaikystės metu. Tai yra žaidimas su savimi, kitų žaidimo stebėjimas, paralelinis žaidimas, asociatyvus žaidimas ir bendradarbiaujantis žaidimas. Visi šie žaidimo aspektai gali būti patirti muzikos terapijos užsiėmimo šeimai metu. Muzikos terapijos veiklų lankstumas, improvizacinis pagrindas ir siekis adaptuoti veiklas pagal vaiką suteikia galimybę laisvai judėti tarp skirtingų žaidimo tipų (Loeth, 2008).

Interaktyvios muzikos improvizacijos metu vaikai gali įgyti pozityvią kontroliavimo patirtį ir tuo pačiu palaipsniui mokytis priimti užsiėmimo struktūros teikiamus apribojimus (Oldfield, 2008) ar pasiūlymus. Kai kurie vaikai, žaisdami su tėvais, mėgsta atlikti mokytojo vaidmenį. Tokiu būdu jie gali pajauti, kad taip pat turi įgūdžių, kuriais gali dalintis (Davies, 2008). Vaiko vystymosi poreikis skatina vaikus siekti nepriklausomybės. Muzikavimo metu jie gali atrasti savitą, skirtingą nuo tėvų, muzikinę kalbą. Tėvai iš šalies

stebėdami vaiko grojimą su terapeutu gali pamatyti ir pasidžiaugti įgūdžiais, kuriuos rodo jų vaikas grodamas ir sąveikaudamas. Tėvai ima didžiuliuoti vaiku, nepaisant jo sunkumų. Tai stiprina jų tarpusavio santykius ir didina tėvų pasitikėjimą savimi.

Muzikinis vaiko kalbinimas. Gyvai atliekamas į vaiką nukreiptas dainavimas veikia raminančiai, suteikia saugumo, stabilumo pojūtį, padeda užsimegzti patikimam prieraišumo ryšiui. Dainavimo metu vaikas atsipalaiduoja, ilgiau išlaiko dėmesį, reaguoja judesiais. Dainuojama aukštesniu balsu, švelniai, muzikos tempą derinant su vaiko kvėpavimo tempu. Naudojamos lyrinio pobūdžio slenkančios krypties melodinės linijos, paprasta harmonija, pastovūs ritmai, pasikartojantys motyvai. Muzikinė medžiaga neapkrauta – dainuojama balsu solo arba pritariant vienam instrumentui. Mamos balsas, kurį vaikas girdėjo dar būdamas iščiose, jam yra ypatingai svarbus, kaip ir artumas su mama, buvimas jos glėbyje, jos kvapo pojūtis, girdėtos dainos (Flower, 2008). Dainavimo atlikimas: greitis ir garsumas, - pritaikomi pagal vaiko kvėpavimą ir būseną. Tokiu būdu mama gali kurti ryšį su vaiku įprastu, bet tuo pačiu ir unikaliu būdu per mamos ir vaiko patirtį.

S.O'Gorman atliktas tyrimas (O'Gorman, 2007) rodo, kad vaikai teikia pirmenybę į vaiką nukreiptam dainavimui lyginant su kalba, nukreipta į vaiką. Tai rodo muzikinės tėvų ir vaiko sąveikos svarbą. Į vaiką nukreiptas dainavimas padeda vaikui ir tėvams susiderinti tarpusavyje tame lygyje, kur jie gali pradėti vystyti bendravimo santykius. Muzikinis kalbinimas suteikia daug teigiamų emocijų, skatina vaiko emocinį ir garsinį atsaką, susieja jį jausmais su jam reikšmingu asmeniu. Dainuojant gyvai lanksčiai reaguojama į vaiko reakcijas – veido mimiką, judesius, elgesį ir prisiderinama prie atsako. Muzikinis kalbinimas gali vykti ir grojant muzikos instrumentais. Tėvai gali paskatinti vaiko muzikinį įsitraukimą suteikdami „erdvę“ jo saviraiškai, komunikacijai, kūrybiškumui.

Neverbalinė muzikos terapijos prigimtis per vaiko grojimą atskleidžia tėvams ir terapeutui, kaip vaikas norėtų, kad su juo būtų komunikuojama (Salkeld, 2008). Stebėdami ir prisiderindami, atkartodami jo vokalizacijas ar grojamus garsus, grojimo būdą, judesius, grojimo instrumentu būdą tėvai ima bendrauti muzikine vaiko kalba. Tokiu būdu užmezgamas dialogas ypač naudingas šeimoms, patiriančioms neigiamus sąveikos modelius, negebančioms atpažinti gerų vienas kito savybių. Dalinimasis per muziką išreiškiamomis emocijomis apjungia, palaikoma muzikinę komunikaciją: „mes kalbame viena kalba, vienu ritmu, esame vienoje melodijos tėkmėje – esame viena“. Muzikavimo metu vaikas patiria, kad jis yra išgirstas, jo bendravimo būdas yra pripažįstamas ir vertinamas. Ši sąveika suteikia pozityvų rezultatą abiem, lyginant su ketinimu siekti įsivaizduojamų rezultatų ir fokusuoti dėmesį ties tuo, ką vaikas daro netinkamai. Komunikacinė veikla, paremta natūraliu

lygiavertiškumo principu, suteikia saviraiškos laisvę „pateikti daugybę teisingų atsakymų“ ir išgirsti kiekvieno balsą (Šinkūnienė, 2015, p. 100).

Muzikinis kalbinimas savo prigimtimi artimas žaidimui, dėl to yra ypač tinkama sąveikos su neįgaliais vaikais forma. Žaidimas ir grojimas daugelyje kalbų įvardinamas tuo pačiu žodžiu, yra tos pačios kilmės. Vaikas į muzikinį kalbinimą atsiliepia aktyviai reaguodamas. Muzika suteikia teigiamas emocijas, harmonijos ir grožio išgyvenimą, motyvuoja aktyviai dalyvauti. Vaikams, turintiems komunikacijos sunkumų, muzikinis kalbinimas ir iš jo kylanti interaktyvi improvizacija padeda įsitraukti į neverbalinę ir verbalinę muzikinę sąveiką ir komunikaciją, įveikti bendravimo sunkumus. Muzikavimas skatina naudoti balsą ir vystyti jo galimybes dainų ir improvizuoto vokalinio apsikeitimo pagalba. Muzikinės komunikacijos procese yra svarbi muzikinės raiškos prasmė, t.y. asmens perteikiamos būsenos išraiška. Pagrindinis muzikinio proceso interpretavimo kriterijus yra tai jog klaidingų garsų ar judesių nėra. Svarbu tai, kad aktyvioje komunikacinėje veikloje perteikdamas asmenines emocijas, atrasdamas sau naujas patirtis asmuo suvokia ir kartu išsilaisvina nuo priverstinio pasyvumo (Šinkūnienė, 2015).

Klausimasis – tai pasirinktos ar parenkamos muzikos klausimasis su tam tikru konkrečiu tikslu. Pvz. lopšinių klausimasis veikia raminančiai, atpalaiduoja, suteikia saugią aplinką, skatina saugaus emocinio ryšio kūrimąsi. Patinkančios muzikos klausimasis skatina judėti (linguoti, sūpuoti vaiką), tėvo – vaiko poroje vyksta pasidalinimas teigiamomis emocijomis, dalyvavimas bendroje veikloje teikia malonumą.

Muzika ir judesys. Judėjimas pagal muziką vaikams padeda atrasti jų šokantį kūną (Harvat, O'Neill, 2008). Vaikai gali eksperimentuoti atlikdami įvairius judesius, jautriai atliepti muzikai, kurti santykį per muziką ir judesį su kitais užsiėmimo dalyviais. Muzikos terapeutas gali pastiprinti vaikų išraišką palaikydamas judėjimą muzikine improvizacija. Pasak J.Šinkūnienės, muzika ir judesys – galinga komunikacijos priemonė. Krypties ypatumai, „judesio elementai gali išreikšti skirtingus požiūrius, priežastis, tikslus ir ketinimus“. Bendraujant judesiu atsiranda savojo aš suvokimas, tarpusavio pasitikėjimas, teigiama emocinė priklausomybė. „Emocinio komunikacinio ryšio pagrindu įgyjamas pasididžiavimo savimi ir užtikrintumo jausmas“ (Šinkūnienė, 2015, p. 187). Judėjimas kaip bendra veikla apjungia grupės dalyvius, yra dalinamasi išgyvenamais malonumo, džiaugsmo jausmais, dalyvių savitumu per judesio išraišką.

Vaikams su motorinių įgūdžių sutrikimais į muzikavimą gali būti įtraukti fizinių parametrų stiprinimo tikslai. Grojimas muzikos instrumentais lavina smulkiają motoriką,

aktyvina abiejų smegenų pusrutulių veiklą. Muzika skatina ritmiškai judėti, šokti, stimuliuoja muzikos charakterio išraišką įvairiais judesiais. Grojimas instrumentais gali virsti šokiu. Įvairių priemonių naudojimas: skarelių, juostelių, balionų, kamuolių,- šią veiklą daro ypač patrauklia, suteikia meninę - estetinę išraiškos formą.

Pirštų žaidimai lavina smulkiąją motoriką, kalbinius įgūdžius, atmintį, koncentraciją, vaizduotę. Tuo pačiu tai yra komunikacijos priemonė žaidžiant drauge su tėvais, bendra apjungianti veikla. Komunikuojama ne tik žodine kalba, bet ir judesiais. Kalba ir dainavimas nukreipti į vaiką, žaidimo forma, vystymąsi skatinantys momentai patenkina vaiko esminius poreikius.

Muzikos terapijoje naudojami **muzikos terapijos metodai siekiant elgsenos pokyčių**. Žinomų dainelių atlikimas, jų pasikartojantys elementai, pastovus ritmas sukuria nuspėjamą, saugią, raminančią aplinką. Saugus pagrindas padeda atkurti patikimo prierašumo ryšį. Pažystamos aplinkos pojūtis malšina stresą, verksmą. Teigiamos emocijos, malonumo išgyvenimas mažina skausmą. Muzika čia – tarpininkas, per kurį palaikoma jungtis, vystomas tarpusavio pasitikėjimas, susiderinami buvę prarasti santykiai, atkuriamas gebėjimas žaisti.

Atitinkamo pobūdžio muzika padeda sureguliuoti ir stimuliuoti emocinę būseną: atpalaiduoti, nuraminti arba suaktyvinti. T.Drake aprašo jos naudojamus dainavimo būdus: „muzikuojama įsijaučiant į gyvą ir linksmą atlikimą su ryškiomis nujautimo, frazavimo ir užbaigimo užuominomis“, „naudojami raminantis minkštas balso tonas“, „atspindimi liūdesio ar praradimo jausmai“ (Drake, 2008, p. 42).

Dainavimo priderinimas, parenkant tinkamą aukštį, tempą, pažystamą muzikinį kūrinėlį, - palengvina vaikų dalyvavimą. Melodijos ir harmonijos paprastumas, pasikartojimai taip pat svarbūs palengvinant ryšį tarp tėvų ir vaikų. Tam, kad pirmų sesijų metu sumažinti pykčio galimybę dėl muzikos nežinojimo, gali būti atliekama pažystama daina.

Padidinto streso būsenoje gali pasireikšti negatyvus elgesys, ir muzikos pagalba gali būti tyrinėjami alternatyvūs reagavimo būdai. Muzika gali suteikti erdvę pykčio, kraštutinių emocinių būsenų išraiškai bei jų sureguliuavimui. Iškilusio pykčio tyrinėjimas improvizuotos muzikos pagalba yra tarsi nesutarimo nutraukimas, kuris abipusio susiderinimo metu išlaisvina harmoniją ar kūdikio nepatenkintų poreikių lūkestį. Ryšio sukūrimas tarp jausmų ir poreikių įtakoja elgesio pokyčius (Hasler, 2008, p.167, p. 171). Pasidalinus jausmais muzikos ir pokalbio pagalba, jie tampa saugūs.

Istorijos kūrimas - tai muzikinių istorijų kūrimas pasitelkiant laisvą muzikinių instrumentų naudojimą, kalbėjimą, dainavimą ir judesį terapeutui akomponuojant, iliustruojant, sekant vaiko siūlomą kūrybinę kryptį ar inicijuojant dramatinę istorijos vystymąsi, vedant prie tinkamos išvados ir istorijos pabaigos. Vaikai, būdami muzikinės istorijos pasakotojais, vedančiais lyderiais, sutikdami palaikymą ir pastiprinimą terapeutui atkartojant vaiko siūlomas idėjas, įgyja pasitikėjimo savimi. Istorijos sekimui gali būti naudojamos pirštų lėlės, ypač su mažais vaikais. Jos gali simbolizuoti skirtingus jausmus, netiesiogiai perteikti tėvams kažką svarbaus apie vaiką. Kiekvieną veikėją gali lydėti atitinkama charakteringa muzika. Istorijos pabaigoje galima vaiko paklausti, ar vienas veikėjas norėtų kažką pasakyti kitam veikėjui.

Oldfield ir Franke pastebi, kad „vaiko improvizuotų istorijų stebėjimas ir analizavimas gali padėti pažvelgti į vaiko vidinį pasaulį, į jo santykių su kitais suvokimą“ (Davies, 2008, p. 133). Istorijos kūrimas padeda atgaminti sudėtingus įvykius ar jausmus, leidžia priimti šalia esančio supratimą ir užuojautą, įsileisti jį į skaudžią patirtį ir priimti palaikymą – kartu užbaigti istoriją.

S.Howden dalinasi, kad savo darbe dažnai naudoja improvizuotas dainų istorijas, skatindama vaikus vystyti pasaką jų pasirinkta kryptimi. Terapeutė savo dalyvavimu skatina vaikus dainuoti apie svarbius dalykus. Tokių istorijų dėka gali iškilti anksčiau nepasirodžiusios emocijos. Netiesiogiai gali pasireikšti nerimas, kaip traumos, kurią jie yra patyrę, pasekmė. Muzikinių priemonių pagalba į turinį gali būti įterpiamos emocijos, jei jų yra vengiama. Tokiu būdu vaikas gali atkurti ryšį tarp savo emocijų ir giluminių pergyvenimų. Palaipsniui užsiėmimų eigoje „sukuriamas verbalinis ryšys tarp muzikos, patyrimų ir jausmų“. Muzikinio vaidinimo pagalba galima išbandyti įvairius charakteringus vaidmenys tyrinėjant įvairius santykių su kitais būdus (Howden, 2008, p.108, p. 110).

Psichologė F.Brenninkmeyer pastebėjo, kad muzikinių istorijų kūrimas gali padėti atskleisti prisirišimo ryšio sunkumus – vaikams su prisirišimo sunkumais nepavyksta sukurti laimingos pabaigos. (Salkeld, 2008). C.E.Salkeld pastebi, kad istorijos pasakojimas trečiuoju asmeniu vaikui yra saugesnis. Jis perkeltine prasme dalinasi savo baimėmis ir nerimu, efektyviau atgamina negatyvią patirtį, kuri vėliau gali būti aptarta su tėvais (Salkeld, 2008). Tai taip pat galimybė saugiai patirti tėvų supratimą ir užuojautą.

Aktyvios muzikos terapijos **į tarpusavio sąveiką orientuotų metodų** naudojimas gali padėti vystyti sveiką tėvų – vaiko prisirišimo procesą, suteikti adekvatų žmogišką kontaktą, skatinti bendravimą, sureguliuoti emocijas. Užsiėmimo metu kuriamas tėvų - vaikų

patikimas prieraišumo ryšys, perimami bei įtvirtinami pozityvūs elgesio modeliai, sąveikos būdai. Naudojamos konkrečios veiklos ir muzikiniai žaidimai: parinkimas vienas kitam instrumentų ir gebėjimas priimti pasiūlymą, dalinimasis instrumentu nesiekiant kontroliuoti, leidimas tėvams nustatyti žaidimo taisykles ir jas sekti, grojimas iš eilės instrumentais, kreipimasis į tėvus siekiant susiraminti, norint gauti patinkantį instrumentą, - leidžia grįžti į ankstyvos vaikystės mamos ir vaiko žaidimą ir stiprinti jų sąveiką.

Vietoj instruktavimo yra pasirenkamas subtilaus **modeliavimo metodas** – tėvams perteikiama pozityvi santykių kūrimo, bendravimo patirtis, palaiptiui tėvams perimant vedančiąją rolę sąveikoje su vaiku. Tėvai, dalyvaujantys užsiėmime kviečiami jaustis laisvai ir daryti tai, ką jie mano esą teisinga. A. Oldfield pastebi, kad yra naudinga pakviesti tėvus groti instrumentais - tėvai patiria malonumą, vaikai mato juos besimėgaujantiems grojimu, mato, kad jie dalyvauja kartu (Oldfield, 2008). Tėvų buvimas šalia, palaikymas, dėmesys, bendravimas per muziką, bendras muzikavimas/ žaidimas, pasidalinimas prasmėmis, patiriamu džiaugsmu, malonumu yra labai reikšmingi vaikui, jo savijautai bei vystymuisi, naujų gebėjimų įgijimui bei plėtojimui. Tėvams dalyvaujant muzikos terapijos užsiėmime vaikai turi galimybę pasidalinti jų juntamu pasitenkinimu su tėvais, apkabinti juos arba aplinkai esant nepažiniais ir bauginančiais, ieškoti nusiramino jų glėbyje. Tėvai, stebėdami vaiko susidomėjimą muzikavimu, jo pasiekimus, išgyvenamą malonumą – taip pat jaučia malonumą. Juos džiugina dalykai, kuriuos pavyksta atlikti jų vaikui, pasiekta pažanga patvirtina vaiko gebėjimą bendrauti, mokytis.

H. Loth aprašo modeliavimo metodo taikymo naudingumą tėvams: auga pasitikėjimas elgiantis su vaiku, įgyjamos naudingos žinios ir bendravimo per žaidimą/ muzikavimą patirtis, bendraujama kitokia neverbaline kalba, pasisemiama papildomų muzikos panaudojimo galimybių namuose (Loth, 2008).

Užsiėmimų metu naudojamas dalyvių pasirinkimų eiliškumo principas moko išlaukti savo eilės, suteikiant galimybę dalyvauti kitiems, susitarti, ugdyti pasitikėjimą kitais, išklaudyti ir gerbti kitų pasirinkimus, sekti jų muzikinėmis idėjomis ir tuo pačiu suteikia iniciatyvumo galimybę, laisvės ir teisingumo pojūtį, moko būti aktyviam, kūrybingam, lavina bendradarbiavimo įgūdžius, moko pažinti save. Tai taip pat galimybė pasireikšti kiekvieno muzikinei asmenybei, patirti kiekvieną kaip atskirą individą, išgirsti ir įsiklausyti į individualų balsą ir mokytis jautriai atliepti, susiderinti tarpusavyje (Harvat, O'Neill, 2008).

Ypatingo pageidavimo galimybę užsiėmimo pabaigoje yra kaip apdovanojimas. Tai sėkmingo užsiėmimo darbo rezultatas. Pasirinkimą išpildantis vaikas pats save

apdovanoja ir gauna aplinkos palaikymą. Tai pastiprina vaiko savęs vertinimą, pažangą ir ryšį su aplinka.

Šeimos terapijos esmę sudaro ne tik skirtingų šeimos narių dalyvavimas, bet ir tai, kaip jie mąsto, kaip yra išsidėstę kabinete, kokius pasirenka ar vienas kitam parenka instrumentus, kaip jais groja. Išvardinti požymiai gali atspindėti charakteringas dalyvių savybes, būti nežodiniu pranešimu aplinkiniams, neverbalinės komunikacijos ženklais, kurie keičiantis ir besivystant procesui taip pat kinta.

Jausmų „paleidimo“ metodas. Šeimoms jausmų ventiliavimo galimybė subtilios ir saugios muzikos pagrindu gali būti labai naudinga. M.Pavlicevic sako, kad viena esminių terapinės erdvės funkcijų - suteikti klientui pakankamai saugią terpę, kurioje jis galėtų surizikuoti pasijausti nesaugiai (Salkeld, 2008). Taigi, tokia pagalba gali būti naudinga aplinkoje, kurioje klientas jau jaučiasi saugus. Muzikos terapijos užsiėmimo metu muziką gali būti naudojama kaip priemonė, padedanti išreikšti sudėtingus jausmus, atgauti savo balsą. J.Šinkūnienė pastebi, kad „dėl savo dinamiškos struktūros muzika gali išreikšti patį gyviausią ir tikriausią patyrimą, kurio neįmanoma perteikti kalba“ (Šinkūnienė, 2012, p. 178). Muzika gali padėti išlaisvinti užgniaužtus ir nutildytus jausmus, juos tyrinėti be baimės būti nepriimtam, sukelti atvirą diskusiją apie juos arba gali padėti „išgroti ir „paleisti“ jausmus, kurie negali būti išsakyti žodžiais. Muzikinė išraiška ir turinys gali būti savipakankami ir padėti asmenims judėti pirmyn jų santykiuose, susitaikyti ir priimti esamus jausmus ar paleisti emocijas. Asmuo gebantis įsiklausyti į save, geba įsiklausyti ir į kitą.

Muzikos terapija gali būti stipriu pagalbos įrankiu patyrusiems traumą. Tėvų, auginančių neįgalų vaiką izoliacijos jausmas, poreikis būti išgirstam ir įvertintam - svarbios temos, kurios gali būti tyrinėjamos užsiėmimo metu. S.Howden aprašydama savo darbo patirtį pastebi, kad vaikams ir tėvams dirbantiems su traumine patirtimi, galvojantiems apie sunkumus, muzikos terapija gali būti atokvėpio salele. Terapeutė pastebi, koks didelis gali būti šeimų poreikis patirti „pozityvią, sveiką ir, nepaisant sunkumų, linksną ir nerūpestingą sąveiką, atitraukiančią nuo rūpesčių“ (Howden, 2008, p. 119). Stresinių situacijų šeimoje metu, susitikimas muzikoje gali būti vienintele erdve, kur vyksta pozityvus šeimos narių tarpusavio dalyvavimas (Drake, 2008). Muzikinės improvizacijos ar muzikinio žaidimo suteikiama galimybė tai patirti gali būti labai naudinga.

Muzikos terapijos metodai, nukreipti į vaiko ir tėvų emocinio ryšio stiprinimą, esminių vaiko poreikių tenkinimą, vystymosi skatinimą teigiamai veikia tarpusavio sąveiką ir komunikaciją, suteikia reikšmingų patirčių bei malonių išgyvenimų.

3.3 Muzikos terapijos šeimai poveikis

Muzikinės sąveikos ir terapinių tarpasmeninių santykių įtakoje stebimas sekantis muzikos terapijos šeimai poveikis:

- Muzika ir muzikavimas sudomina ir motyvuoja, suteikia galimybę šeimos nariams įsitraukti į bendrą muzikavimą ir išreikšti save per grojimą;
- Muzikavimas skatina tėvų ir vaikų santykių ir komunikacijos vystymąsi (muzikos priemonių pagalba), stiprinamas emocinis ryšys - vaikas jaučiasi saugus, išgirstas, suprastas;
- Vaikas, jaučiantis tėvų palaikymą ir atliepimą, nurimsta: mažėja arba išnyksta elgesio ir emocijų, mokymosi sutrikimai.
- Stimuliuojamas vystymasis: vaikas ima labiau pasitikėti savimi bei aplinka, ja domėtis, sąveikauti, žaisti/ groti, bendrauti, kurti bei dalintis, vystosi vaiko komunikaciniai, socialiniai ir bendradarbiavimo gebėjimai, ilgėja įsitraukimo į veiklą laikas, gerėja dėmesys ir koncentracija.
- Padeda atrasti naujų komunikacijos būdų per grojimą/ žaidimą. Vaikas mokomas priimti pasiūlymus ir nurodymus iš suaugusių.
- Suteikiamas asmeninio efektyvumo ir pasiekimų pojūtis.
- Formuojamas tėvų pozityvus žvilgsnis į vaiką pastebint jo stipriąsias puses, naujus įgūdžius, pažangą, siekiama vaiką pagirti, paskatinti savo dėmesiu. Tėvai ima labiau koncentruotis ties vaiko gebėjimais, nei negalia.
- Palaikymas ir paskatinimas vysto jautrumą, pastabumą bei teigiamą vienas kito vertinimą.
- Įtvirtinami teigiami elgesio modeliai, stiprinami tėvų santykių kūrimo ir sąveikos su vaiku įgūdžiai, įgyjamas pasitikėjimas ir galia. Pastebint pozityvius tėvystės įgūdžių pasireiškimus stiprinamas tėvų savęs vertinimas bei savimonė, didinama tėvų kompetencija.
- Grojant kartu patiriamos teigiamos emocijos. Galimybė jomis dalintis su šeimos nariais teigiamai atsiliepia tarpusavio santykiams, praturtina visos šeimos gyvenimo kokybę.
- Įgyta pozityvi tarpusavio sąveikos patirtis, vaiko stiprių ir sveikų aspektų pažinimas, gali būti peržvelgti „sunkių“ momentų metu.

Muzikos, kaip tarpininko, pagalba tėvai ir vaikai gali būti susieti tarpusavyje džiugiais muzikiniais santykiais. Tokie santykiai, vystomi nuo gimimo, gali padėti išugdyti džiaugsmingus ir laimingus santykius. (Drake, 2008). Muzikos terapija gali sustiprinti tėvų ir vaikų emocinį ryšį, suteikti tėvams naujų įžvalgų apie jų santykius su vaikais ir daugelyje atvejų pagerinti vaikų ir tėvų gyvenimo kokybę.

Dvasinė sveikata, dvasinis įgalinimas. Psichikos sveikata yra apibūdinama kaip geros savijautos pojūtis, emocinė ir dvasinė būseną, kuri leidžia žmogui džiaugtis gyvenimo pilnatve. Psichikos sveikatą rodo žmonių gebėjimą užmegzti ir palaikyti asmeninius santykius, įveikti sunkumus, išreikšti save tokiais būdais, kurie teikia malonumą pačiam individui ir aplinkiniams, pačiam daryti sprendimus ir už juos atsakyti. Gera savijauta, artimas emocinis ryšys su vaikui svarbiais žmonėmis, pasitenkinimas ir džiugūs išgyvenimai, patiriami muzikinės sąveikos dėka, stiprina vaiko asmeninę savivoką ir sveikatingumo jausmą. J.Šinkūnienė rašo, kad „gyvenimo kokybė yra individualus savo pozicijos gyvenime suvokimas vyraujančios kultūros ir vertybių sistemos kontekste. Tai paties žmogaus subjektyvus savo fizinio, psichologinio emocinio ir socialinio funkcionavimo suvokimas“ (Šinkūnienė, 2012, p 112). J.Ruškus apibūdina, kad „gyvenimo kokybės indeksas“ nustatomas vertinant šiuos požymius: komunikaciją, savarankiškumą, tapatumą ir laisvę (Ruškus, 2002). Žmogaus gyvenimo kokybė tiesiogiai siejasi su jo paties minėtų funkcijų vertinimu.

A.Antonovskio saliotogeninio požiūrio kontekste sveikata apibrėžiama kaip tęstinis, nuolat kintantis procesas, priklausantis ne tik nuo fiziologinio balanso, bet ir nuo to, kaip žmogus reaguoja ir veikia gyvenimo situacijų metu. Žmogaus suprantamumas, gebėjimas veikti ir veiklos prasmingumas lemia vidinės darnos lygį (Bruscia, 1998). B. Daveson rašo, kad įgalinimas yra svarbi muzikos terapijos praktikos dalis. Jis pasireiškia per veiksmą. Muzikinė veiklos metu dalyviai turi galimybę priimti sprendimus, dalyvauti savitu būdu, patirti savo vidinę galią, sąveikauti su aplinka. Šių veiksmų rezultate atsiranda emociniai pokyčiai, pasirinkimų ir kontrolės galimybę. Tai stiprina tarpasmeninius įgūdžius, perkeičia socialinius santykius (Daveson, 2001).

Bendra muzikinė patirtis gali būti svarbia gyvenimo dalimi, suteikiančia sveikatos ir normalumo pojūtį tiek vaikui, tiek tėvams net susiklosčius sudėtingoms aplinkybėmis dėl vaiko sveikatos (Flower, 2008). C.Flower cituoja B.Dun mintį, kad „muzikos terapijos metu vaikas net turėdamas sunkią negalią, gali patirti savo sveiką aspektą, savo „kitą pusę“, kuri gal būt buvo paslėpta po bejėgiškumo simptomais ir jausmais“ (Flower, 2008, p. 182). Ši gyvybingumo momentų patirtis yra svarbi vaikui, tėvams ir platesnei šeimai. Muzikinis

sveikatos veiksmas yra kaip įrodymas vaiko gyvenime. Tai taip pat suteikia šeimai lengvumo, šeimos sveikatos pojūtį.

J.Šinkūnienė rašo, kad asmens saviraiška paremta aplinkiniu supratimu, priėmimu, tolerancija ir pagarba priimama kaip besąlygiškai vertinga. „Kai neįgalus asmuo yra aktyvus ir lygiavertis bendravimo partneris, atsiskleidžia galimybė patirti sėkmės jausmą, įgyti savigarbos ir pasitikėjimo savimi, suteikiant galimybę patirti, jog jis kažką gali“. Muzikos terapija suteikia vaikui asmeninės reikšmės ir „laisvės būti savimi“ pojūtį. Muzikinio proceso metu „neįgalus žmogus pajunta, jog gali veikti savarankiškai ir kartu turėti įtakos kitam žmogui“ (Šinkūnienė, p. 187-188). Tėvai, dalyvaujantys užsiėmime gali matyti savo vaiką patiriant jam svarbias kokybes, išgyvenant svarbius jausmus. Tai patvirtina muzikos terapijos vertę ne tik vaikui, bet ir jo aplinkiniams, kurie tampa šios laisvės liudininkais.

C.Flower aprašo bendro šeimos muzikavimo momentus, kuomet „muzikinių meilės veiksmų“ dėka dovanojamos ir gaunamos dovanos. Vaiko šypsojimas muzikos terapijos metu gali būti dovana tėvams. Tėvų gebėjimas būti muzikaliais, galbūt dainuoti ar groti su vaiku - taip pat dovana vaikui. Tai gali atspindėti tėvų norą ir gebėjimą lydėti vaiką jo gyvenimo kelionėje (Flower, 2008, p. 183).

Tėvų ir kitų šeimos narių įtraukimas. Vienas esminių principų, kuriuo vadovaujamosi šeimos terapijoje – tai tėvų ir specialistų partnerystės modelis, kuris remiasi supratimu, kad tėvai ir specialistai yra lygiaverčiai partneriai bei sprendimų priėmėjai (Ruškus, 2002). Tėvų įtraukimo į muzikos terapiją prioritetai Nordoff-Robbins centre: „pirminio susitikimo konsultacinio susitikimo metu yra nusprendžiama, ar yra tikslinga įtraukti tėvus į muzikos terapijos užsiėmimą. Tai priklauso nuo vaiko amžiaus, diagnozės, sunkumų santykiuose su tėvais, pykčio lygio, šeimos konteksto ir paskyrimo priežasčių. Kartais poreikis įtraukti tėvus atsiskleidžia pirmo užsiėmimo metu“ (Bull, 2008). Darbas su šeimomis turi daug pranašumų. A.Oldfield pastebi, kad dirbant su tėvais, viena jos smegenų dalis koncentruojasi ties tėvų poreikiais, o kita tampa priklausoma nuo tėvų, kaip nuo darbo partnerių: kartu su tėvais yra aptariama problema, numatomi tikslai, tėvai supažindinami su užsiėmimo eiga, po sesijos aptariami reikšmingi momentai, numatomos tolimesnės veiklos strategijos (Oldfield, 2008).

Terapijos efektyvumą vaikui įtakoja gero darbinio aljanso sukūrimas su vaiką palaikančiais asmenimis: tėvais, mokytojais, globėjais. Tėvai yra raginami būti aktyviais muzikos terapijos užsiėmimų dalyviais. Pagal problemos specifiką šeimos nariai gali būti terapinės komandos dalimi, arba terapiniu tikslu tampa patys tėvų – vaikų santykiai. Tėvams dalyvaujant greta vaiko, pagalba suteikiama visiems šeimos nariams. Pasitelkdami muziką

kaip tarpininką, jie gali peržiūrėti žaidybinę sąveiką ir tyrinėti tarpusavio santykius nauju būdu. Tėvams, vaikui ir jų tarpusavio santykiams suteikta terapinė parama gali turėti poveikį visai šeimai. Efektyvios terapijos rezultate stebimi pokyčiai abejuose tėvo – vaiko diados dalyse (Sobey, 2008).

Muzikos terapijos sėkmė priklauso nuo terapeuto ir tėvų bendradarbiavimo. Tėvai pažysta vaiką, o terapeutas žino, kad naudoti technikas, matė daug skirtingų vaikų ir gali remtis savo patirtimi. Jie reikalingi vienas kitam, kad galėtų suteikti geriausią aplinką šiam konkrečiam vaikui apjungiant konkrečios srities žinias ir žinias apie vaiką. Artimo bendradarbiavimo patirtis yra labai svarbi darbo dalis. Ji suteikia galimybę dirbti kartu ir atitikti vaiko poreikius. T.Drake tėvų dalyvavimą užsiėmimų pradžioje įvardina kaip „tiltą tarp vaiko ir muzikos terapeuto (Drake, 2008). Santykiai ir pasitikėjimas tarp tėvų ir vaiko įtakoja besikuriantį ryšį tarp vaiko ir terapeuto. Tėvai yra vaiko atramos taškas. Dalyvaujant tėvams užsiėmime vaikas jaučiasi saugiai, jis žino, kad su juo nieko blogo neatsitiks. Tai vaikui suteikia galimybę pradėti pasitikėti terapeutu ir leisti sau dalyvauti.

H.Loeth remiasi J.Bowlby prierašumo teorija ir teigia, kad tėvų dalyvavimas kaip „saugumo pagrindas“ vaikui yra labai svarbus (Loeth, 2008). Vaikai, jausdami saugų užnugarį noriai įsitraukia į užsiėmimo veiklas. Vystomas vaiko pasitikėjimas savimi ir tai, kiek gali nutolti nuo mamos ir kiek ilgam. Pasijutęs nesaugiai, vaikas gali grįžti prie mamos, nusiraminti ir toliau tęsti žaidimą. Kitas svarbus tėvų vaidmuo užsiėmimo metu – palengvinti vaiko grojimą instrumentu, prilaikant instrumentą ar patogiai padedant, paskatinant vaiką groti ir pagirti. Tėvams patiems grojant instrumentais priimant, atsakant ir išreiškiant save per muziką modeliuojamas vaiko elgesys. J.Harvat ir N.O'Neill aprašo užsiėmime dalyvaujančių tėvų kaip ko-terapeutų vaidmenį, kuris yra labai svarbus:

- Stiprinant vaiko pasitikėjimą savimi, padedanti eksperimentuoti instrumentų ir vokaliniais garsais;
- Dalinantis emocijomis patirtimi ir padedant suprasti garsų prigimtį;
- Skatinant vaiko saviraišką;
- Palaikant vaiko kūrybinio grojimo vystymąsi;
- Nuraminant vaiką ir teikiant emocinį palaikymą (Harvat, O'Neill, 2008).

Autoriai mini vieną esminių Nordoff-Robbins muzikos terapijos centro tradicijų - sekti kliento poreikius. Paslaugos išvystymas ir tėvų įtraukimas į muzikos terapijos procesą atskleidė, kad tokiu būdu ši klinikinė sritis yra dar labiau praturtinama, praplečiami jos praktiniai ir teoriniai rėmai.

3.4 Užsiėmimų organizavimo ypatumai ir sandara. Terapeuto vaidmuo.

MT turėtų būti taikoma profesionalaus muzikos terapeuto, kuris gali taikyti individualizuotą, į procesą orientuotą, tarpusavio santykiais pagrįstą terapiją.

Prieš muzikos terapijos užsiėmimų pradžią, vyksta susitikimas su vaiko tėvais, kurio metu siekiama išryškinti kreipimosi priežastį ir įvertinti galimą muzikos terapijos naudą šeimai. Siekiama suprasti tėvų požiūrį į vaiko stiprybes, poreikius, klausiama apie vystymosi istoriją, šeimos kontekstą. Muzikinės sąveikos su vaiku metu yra stebima, ar vaikas toleruoja siūlomą struktūrą, ar siekia viską kontroliuoti rodydamas pyktį. Poreikis kontroliuoti gali nurodyti į prisirišimo problemas, nes tokiam vaikui sunku pasitikėti suaugusių gebėjimu atliepti jo poreikiams, ir todėl jis jaučiasi labai nesaugiai, jei pats nekontroliuoja situacijos (Salkeld, 2008).

Muzikos terapijos užsiėmimai gali vykti kiekvienam tėvui dalyvaujant atskirai su vaiku. Tai padeda pamatyti kiekvieno tėvo sąveikos būdą ir vaiko atsakymus į jas.

Muzikos terapijos užsiėmimai atitinka skirtingus dalyvių poreikius. Kiekvienas užsiėmimas turi aiškią struktūrą, pradžią ir pabaigą, pasikartojančias veiklas. J.Šinkūnienė rašo, kad „ritualinė užsiėmimo pradžia ar veiklų sistemingas pasikartojimas tampa esminiu kiekvieno užsiėmimo atskaitos tašku, skatinančiu glaudžius tarpusavio santykius ir komunikacinio proceso sėkmę“ (Šinkūnienė, 2012, p.190). Struktūruota garsinė aplinka ir veiklų kryptingumas suteikia aiškumą, galimybę nujauti, kas bus toliau, ko tikėtis, leidžia jaustis saugiai, atsipalaiduoti ir mėgautis muzikavimu. Kiekviena veikla taip pat turi aiškią pradžią ir pabaigą, kaip ir muzikinių kūrinių atlikimas. Tai moko pradėti ir užbaigti veiklą tvarkingai, prisiderinti prie esamų sąlygų.

Ir tuo pačiu užsiėmimo struktūra yra lanksti, ji įtraukia dalyvių pasirinkimus, spontaniškas reakcijas ir naujų idėjų realizavimą, kurie leidžia ugdyti savikontrolę ir būti kūrybiškiems. Į konkrečias veiklas nenukreiptas modelis naudojamas tarp pasisveikinimo ir atsisveikinimo dainelių. Tai labiau į vaiką orientuotas ir vaiko inicijuojamas procesas, naudojant muzikos improvizaciją: grojant muzikos instrumentais vaikai skatinami kurti laisvas asociacijas (Salkeld, 2008).

Naudojama laisva improvizacija, dainų kūrimas, istorijų pasakojimas atskleidžia dalyvių vidinį pasaulį, svarbius išgyvenimus, padeda perteikti dalyviui svarbią „asmeninę žinutę“, ieškoti tinkamo sprendimo.

Muzikos terapeuto vaidmuo. Muzikos terapeuto vaidmuo užsiėmimuose gali kisti priklausomai nuo situacijos. Tai gali būti naujų tėvų ir vaiko sąveikos būdų modeliavimas, palengvinimas, stebėjimas ir palaikymas. Tėvų įgalinimas – taip pat yra vienas esminių uždavinių. Muzikos terapeuto tikslas dirbant su šeimomis – perteikti ir padėti tėvams savarankiškai naudoti tarpusavio sąveikos modelius, didinti jų kompetenciją, įgalinti tėvus. Kai tėvų ir vaiko sąveikoje atsiranda tam tikra darma ir saugumas, jie gali tęsti kelionę be terapeuto palaikymo. Tai yra naujo pozityvaus šeimos gyvenimo laikotarpio pradžia.

Muzikos terapeuto perteikiamas pozityvaus vertinimo modelis teigiamai veikia šeimos funkcionavimą. Pozityvus ir kūrybingas vaiko sunkumų sutikimas kuria saugią terpę dalyvavimui. Muzikos terapeutas padeda tėvams formuoti pozityvų žvilgsnį į vaiką, pastebėti jo stipriąsias puses ir pažangą, pagirti, paskatinti savo dėmesiu. Teigiamo tėvų elgesio išraiška taip pat sulaukia atitinkamo įvertinimo ir tokiu būdu stiprina tėvų savęs vertinimą bei savimone. Palaikymo ir pagyrimo žodžiai sukuria pozityvų efektą, kuris persikelia už terapijos ribų į kitas šeimos gyvenimo sritis, ypač jei tai yra pirmas pozityvus per ilgą laiką atsitikęs dalykas (Davies, 2008).

Siekiant įgalinti tėvus terapeutui svarbu gebėti išlaikyti ne eksperto, bet labiau pagalbininko poziciją, kuris muzikinės ir terapinės intervencijos pagalba sudaro sąlygas „suskambėti“, būti išgirstiems ir kurti naujus santykių ir sąveikos būdus (Harvat, O’Neill, 2008). M.Fearn ir R.O’Connor rašo, kad „dėl muzikos terapeuto prisiimtos atsakomybės dirbti su vaiku platesniame kontekste ir siekiant padidinti tėvų vidinę stiprybę, pasitikėjimą savimi ir vaiko poreikių ir vystymosi supratimą, jis turėtų kūrybingai skatinti aktyvų tėvų dalyvavimą“, sudaryti sąlygas jų iniciatyvai skleistis (cit. pagal Drake, 2008, p. 46). Psichoterapeutė T.Klauber teigia, kad darbas su tėvais turėtų būti labai lankstus, atitikti tėvų poreikius ir įtraukti laipsnišką tėvų ir vaikų tarpusavio santykių auginimo patirtį. M.Fern ir R.O’Connor pastebi, kad teigiamos tėvystės patirties auginimas, vaiko pasiekimų muzikos terapijoje stebėjimas gali tapti geresnio požiūrio į vaiką ir elgesio su juo priežastimi. Tokiu būdu užsiėmimuose dalyvaujantys tėvai gali sustiprinti vaiko pažangą. Priešingu atveju tėvų nedalyvavimas gali ją sumažinti (Drake, 2008, p. 46).

Tėvams išgyvenant sudėtingus jausmus dėl vaiko gebėjimų ir elgesio, tėvų lūkesčių neatitikimo, dalyvavimas užsiėmime gali būti varginantis. Terapeutui yra svarbu

žinoti apie šiuos jausmus, pripažinti ir atsakyti į juos palaikančiu būdu. R.Bull pabrėžia „asmeninės terapinės erdvės“ tėvams suteikimo svarbą. Pasikalbėjimas su tėvais užsiėmimo metu gali suteikti jiems galimybę būti išgirstiems, kaip asmenims. Tai gali būti labai svarbiu palaikymu. Muzikos terapeutės aprašomame modelyje siekiama išlaikyti pusiausvyrą tarp grojimo ir kalbėjimo, tai leidžia pažinti šeimą dviem skirtingais būdais: pažinti šeimos narius ir jų sąveiką su pasauliu (Bull, 2008, p. 89).

Užsiėmimo metu muzikos terapeutas stebi vaiką ir jo tėvus ir, atsižvelgdamas į vaiko poreikius individualumą, pomėgius, jo galimybes, santykį su aplinka, komunikavimo lygį, elgesio ženklus, muzikos sukeltas reakcijas bei tėvų poreikius ir galimybes, tikslingai parenka ir naudoja muzikinę medžiagą, priemones, atlikimo būdus, sąveikos modelius, derina jų panaudojimo laiką bei trukmę. Muzikos terapeutas jautriai ir budriai užčiuopdamas iniciatyvumo akimirkas ir jas paskatindamas sudaro sąlygas asmeniniam ir bendram kūrybiškumui pasireikšti, muzikiniams ir tarpasmeniniams santykiams skleistis (Harvat, O'Neill, 2008). C.Flower muzikos terapeuto darbą aprašo kaip „muzikinės bei emocinės paramos bei krypties tėvams suteikimą“, padedant patirti įmanoma to momento santykių pilnatvę (Flower, 2008, p. 187).

Apibendrinimas. Terapinis muzikos poveikis pasireiškia per muzikoje slypinti potencialą komunikuoti ir kurti santykius tarp žmonių ir grupės viduje. Muzikos kalba ir muzikos terapija naudojama kaip tarpininkas kuriant santykius ir dalinantis emocijomis. Į vaiką nukreipta kalba ir dainavimas turi gyvybiškai svarbią paskirtį kurti ir palaikyti emocinį ryšį. Muzikos terapija gali padėti atkurti tarpusavio susiderinimo procesą bendro muzikavimo metu. Muzikos terapija suteikia galimybę kurti tėvų ir vaikų muzikinę sąveiką, kuri gali būti panaudota kaip raktas - padėti tėvams dalyvauti vaiko lygyje. Šeimos terapijoje muzikinė veikla efektyviai apjungia tėvus ir vaikus, palengvina žaidybinę sąveiką. Muzikavimas gali būti patrauklia terapinės pagalbos forma, sustiprinanti tėvų patirtį.

Tėvams, vaikui ir jų tarpusavio santykiams suteikta terapinė parama gali turėti poveikį visai šeimai. Pasitelkdami muziką kaip tarpininką, jie gali peržiūrėti tarpasmeninę sąveiką ir tyrinėti tarpusavio santykius nauju būdu. Muzikos terapija gali sustiprinti tėvų ir vaikų emocinį ryšį, suteikti tėvams naujų įžvalgų apie jų santykius su vaikais ir daugelyje atvejų pagerinti vaikų ir tėvų gyvenimo kokybę. Muzikos terapijos metodai, nukreipti į vaiko ir tėvų emocinio ryšio stiprinimą, esminių vaiko poreikių tenkinimą, vystymosi skatinimą teigiamai veikia tarpusavio sąveiką ir komunikaciją, suteikia reikšmingų patirčių bei malonių išgyvenimų.

4. MUZIKOS TERAPIJOS POVEIKIO KOMUNIKACIJAI ŠEIMOSE, AUGINANČIOSE CEREBRINIO PARALYŽIAUS VAIKUS, TYRIMAS

4.1 Tyrimo metodologija ir instrumentas

Tyrimas atliktas remiantis remiantis:

- 1) Raidos psichologijos, pedagoginės psichologijos teiginiais. Vaiko komunikacijos pagrindai įgyjami bazinio motinos ir kūdikio sensomotorinio neverbalinio ryšio pagrindu, kuris įtakoja vaiko vystymosi, elgesio ir emocijų, pažinimo raidą.
- 2) Specialiosios pedagogikos principais. Neįgalaus vaiko elgesys – tai jo komunikavimo būdas su aplinka. Neverbalinė komunikacija intensyviai ir efektyviai naudojama komunikaciniame procese.
- 3) Muzikos pedagogikos ir psichologijos nuostatomis. Muzikinė raiška yra prigimtinė ir būdinga visiems vaikams, nepriklausomai nuo negalios.
- 4) Komunikacinės krypties muzikos terapijos teiginiais. Muzikos terapijos metodų taikymas papildo ir praturtina komunikacijos galimybes šeimose, auginančiose CP vaikus.

Tyrimo objektas: komunikacija šeimose, auginančiose cerebrinio paralyžiaus vaikus.

Tikslinė grupė – penkios Vilniaus „Vilties“ specialiosios mokyklos – daugiafunkcinio centro parengiamąją grupę lankančių cerebrinio paralyžiaus vaikų šeimos.

Tyrimo tikslas: Nustatyti muzikos terapijos poveikį komunikacijai šeimose, auginančiose cerebrinio paralyžiaus vaikus.

Uždaviniai:

- 1) Patikrinti originalią muzikos terapijos programą šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus, ir tyrimu nustatyti muzikos terapijos poveikį tėvų ir vaiko emociniam ryšiui, vaiko vystymuisi ir komunikacinių gebėjimų raiškai.
- 2) Atskleisti tėvų požiūrį ir pastebėjimus, dėl vaiko dalyvavimo muzikos terapijos užsiėmimuose bei asmeninę patirtį.

- 3) Išsiaiškinti tėvų požiūrį į muzikos terapijos poveikį tėvų ir vaiko emociniam ryšiui, vaiko vystymuisi ir komunikacinių gebėjimų raiškai.

Tyrimo metodai:

Teoriniai: psichologinės, filosofinės, sociologinės, muzikos terapijos, pedagoginės literatūros analitinė apžvalga (teorija buvo naudojama tėvų ir vaikų emocinio ryšio, tarpusavio sąveikos ir tarpasmeninių santykių kūrimo galimybių įvertinimui bei jų įtakos esminių vaiko poreikių patenkinimui ir vaiko vystymuisi įvertinimui; pozityvaus tėvų požiūrio į vaiko negalią, tėvų kompetencijos stiprinimo, socialinės integracijos bei šeimos gerovės kūrimo galimybių įvertinimui; muzikos terapijos poveikio darbui su šeimomis, auginančiomis CP vaikus, interpretavimui). Analitiniai metodai: tyrimo rezultatų apžvalgos, analizės, apibendrinimo metodai.

Empiriniai:

Muzikos terapijos poveikis komunikacijai šeimose, auginančiose cerebrinio paralyžiaus vaikus buvo nustatytas atliekant kokybinį tyrimą remiantis **diagnostiniais metodais:**

- 1) Pirminiu pokalbiu;
- 2) Atvejo analizė;
- 3) Aptarimu - refleksija po kiekvieno užsiėmimo;
- 4) Anketine tėvų apklausa, atlikta viso užsiėmimų ciklo pabaigoje;
- 5) Stebėjimu.

Autorė pateikia originalią muzikos terapijos programą šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus, padedančią stiprinti tarpusavio sąveiką ir komunikaciją. Įvertintas programos tinkamumas, jos poveikis komunikacijai šeimose, auginančiose cerebrinio paralyžiaus vaikus. Apklaustos penkios muzikos terapijos užsiėmimus lankiusios šeimos. Pirminis pokalbis, aptarimas - refleksija ir anketinė apklausa siejami su stebėjimu. Atlikta gautų rezultatų analizė.

Pirminis pokalbis. Pirminiam pokalbiui buvo parengti klausimai, pokalbio metu surinkti dalyvių pasisakymai, duomenys pateikiami analizei teksto pavidalu. Pokalbio metu buvo siekiama susipažinti su tyrime dalyvaujančiomis šeimomis bei atlikti pirminį įvertinimą: išsiaiškinti vaiko negalios pobūdį, jų gebėjimus bei sunkumus, tėvų požiūrį į vaiko negalią,

komunikacijos būdus. Klausimai pateikiami priede nr. 1. Vertinant atsakymus buvo laikomasi tyrimo kompleksiško principo, integruojant duomenis iš kelių šaltinių (pokalbio bei stebėjimo). Dėmesys buvo skiriamas vaiko ir tėvų tarpusavio sąveikos ir komunikacijos galimybėms. Surinkta informacija apie dalyvius padėjo suprasti tėvų ir vaikų poreikius, numatyti užsiėmimų pobūdį, planuoti eigą, pasirinkti naudojamas priemones.

Monografiniu metodu (atvejo analizė) nuosekliai aprašytas tiriamųjų tarpasmeninės komunikacijos pokyčių procesas.

Aptarimas – refleksija. Po kiekvieno užsiėmimo 10 minučių buvo skiriama užsiėmimo aptarimui – refleksijai, kurios metu buvo siekiama suteikti tėvams palaikymą, ugdyti pozityvų požiūrį į vaiką. Refleksijos (apmąstymų) rezultatu galėjo būti nauji gebėjimai, naujos žinios, naujas supratimas. Šių naujų dalykų derinimas su jau turimu suvokimu, gebėjimais bei nuostatomis galėjo nulemti geresnius įsitraukimo į veiklą ir dalyvavimo rezultatus. Tėvams po kiekvieno užsiėmimo buvo pateikiami keli klausimai apie jų požiūrį į vaiko dalyvavimą MT užsiėmimuose, tėvų patirtį, išgyvenimus, pastebėjimus: prisimenamos vaiko patirtos laimingos akimirkos, tėvus džiuginantys dalykai, pastebimos stipriosios vaiko savybės ir jas charakterizuojančios situacijos.

Anketinė apklausa padėjo iš respondentų surinkti informaciją iš anksto apgalvotais klausimais. Buvo naudojamas iš anksto parengtas tyrimo instrumentas – anketa, kurią sudarė 18 klausimų pagal 7 lygmenys: vaiko poreikių tenkinimo, emocinio ryšio, vaiko vystymosi, komunikacijos, tarpusavio santykių, naudingumo tėvams, muzikos terapeuto vaidmens lygmenys. Anketis tikslas - įvertinti viso muzikos terapijos užsiėmimų ciklo poveikį komunikacijai šeimose, auginančiose cerebrinio paralyžiaus vaikus, jo naudą ir prasmingumą. Anketa buvo pateikiama taip, kad respondentai patys (raštu) galėjo atsakyti į tyrėjo pateiktus anketos klausimus, jiems buvo pateikiama anketos pildymo instrukcija ir paliekama galimybė prireikus pasikonsultuoti su apklausos organizatoriais. Dėl individualaus anketavimo pobūdžio, respondentas galėjo skirti tiek laiko, kiek norėjo konkrečiam klausimui atsakyti. Anketos klausimai pateikiami priede nr. 2.

Stebėjimas. Stebėjimo rezultatai pateikiami kaip asmeninių stebėjimų dienoraštis – refleksija į muzikos terapijos metodų taikymo poveikį vaiko ir tėvų emocinio ryšio, tarpusavio sąveikos ir komunikacijos stiprinimui. Stebėjimas atliktas tyrėjui dalyvaujant užsiėmimuose ir stebint šeimų narius užsiėmimų metu. Stebėjimu buvo siekiama nustatyti ir įvertinti emocinio tėvų ir vaikų ryšio bei tarpusavio sąveikos intensyvumą, komunikacijos būdus bei tarpusavio santykius muzikinės veiklos metu.

Stebėjimas papildys respondentų žodinius pasisakymus bei anketinius duomenys. O anketinė apklausa padės atskleisti pastebėjimus, išsiaiškinti motyvus, rasti atsakymus į stebėjimo metu iškilusius klausimus.

Tyrimo instrumentas. Muzikos terapijos programa šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus.

Apžvelgdama muzikos terapijos metodus, autorė pateikia muzikos terapijos programą šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus (žr. priedą nr. 3). Programa išbandyta atliekant mokslinę tiriamąją praktiką Vilniaus “Vilties” specialiojoje mokykloje – daugiafunkciniame centre muzikos terapijos šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus, užsiėmimų metu. Muzikos terapijos užsiėmimai padėjo atskleisti vaikų ir tėvų emocinio ryšio stiprinimo, tarpasmeninės sąveikos, komunikacijos ir tarpusavio santykių gerinimo galimybes.

Programos tikslas: Stiprinti komunikaciją šeimose, auginančiose cerebrinio paralyžiaus vaikus.

Programos uždaviniai:

- 1) Sukurti muzikinę meninę aplinką, kurioje asmenys būtų motyvuoti dalyvauti, dalintis emocijomis patirtimi, bendrauti per muziką, veikti kūrybiškai, išbandyti naujus tarpusavio sąveikos ir komunikacijos būdus;
- 2) Stiprinti tėvų ir vaiko emocinį ryšį, skatinti tarpasmeninę sąveiką, kurti sveikus tarpusavio santykius;
- 3) Prisidėti prie esminių vaiko poreikių realizavimo, emocijų, komunikacijos, kalbos vystymosi, komunikacinių gebėjimų lavinimo;
- 4) Padėti tėvams labiau pažinti vaiką, pastebėti stipriąsias savybes ir pasiekimus, paskatinti tėvų šiltus jausmus vaiko atžvilgiu, padėti formuoti pozityvų požiūrį į vaiko negalią;
- 5) Reflektuoti, skatinti savistabą, savivoką, sustiprinti tėvų pasitikėjimą savimi ir pozityvų savęs ir aplinkinių vertinimą;
- 6) Suteikti teigiamas emocijas, atsipalaidavimą, meninį, estetinį pasitenkinimą.

Muzikos terapijos programa šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus - tai 12 užsiėmimų ciklas, kurį sudaro muzikinės veiksenos, parinktos pagal konkrečios šeimos poreikius ir galimybes. Užsiėmimo trukmė - 45 min. ir 10 min. buvo skiriama refleksijai –

aptarimui. Kiekvieną užsiėmimą sudarė panašaus pobūdžio veiklų turinys (išsamus veiklų aprašas pateikiamas priede nr. ...), kuris nežymiai kito, atsižvelgiant į dalyvių gebėjimus bei poreikius.

Kiekviena šeima yra skirtinga, unikali, todėl planuojant užsiėmimą buvo atsižvelgiama į tėvų ir vaiko emocinio ryšio tipą, tarpasmeninės sąveikos ir komunikacijos būdus, vaiko gebėjimus, sunkumus, pomėgius ir norus. Užsiėmimuose dalyvaujant kelioms šeimoms buvo parenkamas optimalus dalyvių poreikius atitinkantis variantas. Siekiant tikslingai parengti programą, užsiėmimų ciklo pradžioje vyko pirminis pokalbis su kiekviena šeima siekiant nustatyti šeimų poreikius ir galimybes, numatyti tikslą ir priemones jo įgyvendinimui.

Muzikos terapijos programa šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus, pateikia vieną iš galimybių, kaip bendros muzikinės veiklos pagalba galima padėti stiprinti tėvų ir vaiko tarpusavio komunikaciją ir sąveiką. Muzikinis vaiko kalbinimas, bendras muzikavimas, lankstus žaidybinis veiksėnų charakteris padeda tėvams prisitaikyti prie vaiko, dalyvauti jo lygyje, “kalbėti vaiko kalba”, suteikti vaikui supratimą, palaikymą, priėmimą. Tai skatina tarpusavio susiderinimą, pasitikėjimą, saugumą, motyvuoja bendrauti. Programa padeda realizuoti esminius vaiko poreikius, skatina aktyvų įsitraukimą ir dalyvavimą, domėjimąsi pasauliu, iššaukia jo norą bendrauti, veikti kartu. Kūrybiškumo, saviraiškos, vidinio džiaugsmo išlaisvinimas suteikia lengvumo, teigiamų emocijų, o kartu stiprina pasitikėjimą savimi, savės vertinimą, gebėjimą kūrybiškai veikti bei priimti sprendimus. Elgesio modeliavimas suteikia tiesioginę patirtį išbandant naujus tarpusavio sąveikos ir komunikacijos būdus. Programos pagalba yra siekiama formuoti tėvų pozityvų požiūrį į vaiko negalią, pastebėti jo unikalumą, stiprybes ir pasiekimus, palaikyti jį sėkmingoje veikloje. Tokiu būdu stiprinant tarpasmeninę sąveiką ir komunikaciją gerinami tarpusavio santykiai ir bendras klimatas šeimoje.

Muzikos terapijos programa buvo išbandyta atliekant mokslinę tiriamąją praktiką Vilniaus “Vilties” specialiojoje mokykloje – daugiafunkciniame centre muzikos terapijos šeimoms, auginančioms CP vaikus, užsiėmimų metu.

Užsiėmimų struktūra, muzikos terapijos metodai ir veiksėnos. Struktūruota garsinė aplinka su aiškia pradžia ir pabaiga, pasikartojančiomis veiklomis ir veiklų kryptingumas suteikė saugumą, aiškumą, skatino atsipalaiduoti ir mėgautis muzikavimu. Tuo pačiu užsiėmimo eiga buvo lanksti, ji įtraukė dalyvių pasirinkimus, spontaniškas reakcijas ir naujų idėjų realizavimą.

Užsiėmimus sudarė improvizacinio pobūdžio muzikinės veiksenos, kurių pasirinkimas bei atlikimo lygis kito pagal vaikų gebėjimų lygį (išsamus veiklų aprašas pateikiamas priede nr. 3)

Naudoti muzikos terapijos metodai ir veiksenos: muzikinis vaiko kalbinimas ir įvairialypė stimuliacija, muzikinė improvizacija grojant vienam, duetu ar visa šeima, vaiko mėgstamų dainų klausymasis ar dainavimas pritariant muzikos instrumentais, pirštų žaidimai, judėjimas pagal muziką, muzikinės istorijos pasakojimas, dainos kūrimas.

MT veiksenos buvo modeliuojamos muzikos terapeutui dalyvaujant kartu su šeima. Vėliau šeimos nariai patys atliko pasiūlytą užduotį muzikos terapeutui stebint procesą. Parinktos veiksenos padėjo atskleisti tarpusavio santykių prigimtį bei komunikacinius įgūdžius ir juos vystyti, stimuliuoti bei stiprinti vaikų ir tėvų emocinį atsaką.

Naudotos priemonės: Užsiėmimų metu buvo naudojami nesudėtingi muzikos instrumentai: įvairūs mušamieji (Orfo instrumentai), styginiai (gitaros, kanklės), klavišiniai (sintezatorius), o taip pat kamuolys, pirštų lėlės, skarelės, juostelės, vaizdinės priemonės. Šeimos nariai laisvai galėjo pasirinkti muzikos instrumentus iš instrumentų rinkinio. Kai dėl motorikos sutrikimų vaikams buvo sudėtinga naudotis muzikos instrumentais, buvo stengiamasi parinkti instrumentus pagal vaikų motorines galimybes, kartais buvo reikalingas tėvų asistavimas prilaikant instrumentą tokioje padėtyje, kad vaikas galėtų maksimaliai savarankiškai išgauti garsą.

Tyrimo validumas ir patikimumas, etika. Tyrimo validumas grindžiamas siekiu atrasti šeimų, auginančių cerebrinio paralyžiaus vaikus, muzikos terapijos poveikio komunikacijai duomenys realioje muzikos terapijos praktikoje natūraliomis sąlygomis. Tikėtinumui užtikrinti taikyta duomenų rinkimo ir analizės metodų bei teorijų trianguliacija. Tikėtinumą padidina tyrėjo tiesioginis dalyvavimas tyrime (tyrėjas atliko ugdytojo vaidmenį). Atliekant tyrimą vadovautasi bendraisiais kokybinio tyrimo etikos principais (Bitinas, 2008).

4.2 Tyrimo organizavimas

Tyrimas grindžiamas programos diegimu praktikoje su šeimų, auginančiu cerebrinio paralyžiaus vaikus, grupe. Muzikos terapijos užsiėmimai, kurių metu įgyvendinta Programa vyko nuo 2016 m. lapkričio mėn. iki 2017 m. kovo mėn. vieną kartą per savaitę

Vilniaus „Vilties“ specialiojoje mokykloje – daugiafunkciniame centre, Šimulionio g. 6, Vilniuje. Iš viso vyko 12 užsiėmimų 45 minučių trukmės bei 10 minučių po užsiėmimo buvo skiriama apibendrinimui ir aptarimui, atsakymui į klausimus.

1. Besiuošiant atlikti tyrimą buvo parengta muzikos terapijos programa šeimoms, auginančioms CP vaikus, tarpusavio komunikacijos ir sąveikos stiprinimui.
2. Programa išbandyta atliekant mokslinę tiriamąją praktiką Vilniaus „Vilties“ specialiojoje mokykloje – daugiafunkciniame centre muzikos terapijos šeimoms, auginančioms CP vaikus, užsiėmimų metu (vaikų amžius 3 – 5 metai).
3. Atlikta gautų rezultatų apžvalga ir įvertintas MT poveikis komunikacijai šeimose, auginančiose CP vaikus.

Vilniaus „Vilties“ specialiosios mokyklos – daugiafunkcinio centro direktorė suteikė tyrėjui leidimą vesti muzikos terapijos užsiėmimus. Grupės užsiėmimuose dalyvavo ir mokslinio tyrimo tikslu buvo stebėti tik tos šeimos, kurios pačios norėjo ir sutiko dalyvauti. Prieš užsiėmimus tėvai buvo supažindinti su detaliu tyrimo aprašymu įskaitant užsiėmimų naudą ir galimą poveikį. Tyrime dalyvaujančių vaikų ir tėvų gerovė yra svarbiausia, su visomis dalyvaujančiomis šeimomis buvo elgiamasi pagarbiai. Šeimos buvo raginamos klausti įvairius klausimus, kad dalyvavimas tyrime būtų saugus ir komfortiškas.

Tėvų įtraukimas. Muzikos terapijos užsiėmimų metu į muzikavimo procesą buvo siekiama įtraukti visus šeimos narius, skatinti tarpusavio sąveiką, dalinimąsi emocijomis patirtimi, tarpasmenine komunikacija. Buvo parinktos muzikinės veiksenos, padedančios sukurti artimą emocinį vaiko ir tėvų ryšį, realizuoti esminius vaiko poreikius, paskatinti vaiko vystymąsi ir tarpusavio komunikaciją. Tėvai užsiėmimo metu buvo kviečiami tapti aktyviais dalyviais, perimti terapeuto iniciatyvą ir kūrybiškai kalbinanti vaiką per muziką, atspindėti ir palaikyti jo iniciatyvumą – tokiu būdu muzikinėmis priemonėmis buvo siekiama iššaukti ir sustiprinti tarpusavio komunikaciją, atrasti naujus jos raiškos būdus, išmėginti naujus tarpusavio sąveikos modelius. Užsiėmimų metu tėvai turėjo galimybę labiau pažinti vaiką, įvertinti jo stiprybes, unikalumą ir formuoti teigiamą požiūrį į vaiko negalią.

Tyrimo imtis. Tiriamos muzikos terapijos grupės nariai - tai penkios šeimos, auginančios cerebrinio paralyžiaus vaikus, kurie lanko Vilniaus „Vilties“ specialiosios mokyklos – daugiafunkcinio centro ikimokyklinę grupę (vaikų amžius 3 – 5 metai). Užsiėmimuose dalyvavo 2 vaikai su mamomis ir tėčiais, 2 vaikas su mama ir 1 vaikas su tėčiu. Tyrimo dalyviai yra užkoduoti, pakeičiant jų vardus.

Vaikų medicininė diagnozė – sunkaus ir labai sunkaus laipsnio vaikų cerebrinis paralyžius (VCP). Dėl pakenktos CNS CP vaikų motoriniai ir komunikaciniai gebėjimai reiškėsi nežymiai. Kiekvienas vaikas turėjo individualų raiškos būdą, komunikacinę elgesį. Daugumai tyrime dalyvavusių CP vaikų diagnozuotas biologinio ir realaus išsivystymo amžiaus atotrūkis kalbos ir motorikos funkcionavimo parametrais, nustatyta priklausomybė nuo aplinkinių žmonių. Šalia CP diagnozės užsiėmimuose dalyvavę vaikai turėjo sunkių ir kompleksinių sunkumų daugelyje sričių: emocijų reguliavimo ir raiškos problemų, elgesio sutrikimų, suvokimo, savęs pažinimo, mokymosi sunkumų, dėmesio nelaikymo, pažeistą psichosocialinę vaiko raida bei socialinės komunikacijos įgūdžius.

Muzikos terapijos užsiėmimų metu dalyviai turėjo galimybę susipažinti su įvairiais muzikos terapijos metodais, įsitraukti į muzikinę veiklą, kurios dėka buvo siekiama stiprinti tarpusavio sąveiką ir komunikaciją.

Dalyvių lankomumo suvestinė

1 lentelė

Užsiėmimo nr.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Iš viso
Dalyviai													
Paulius su abiem tėvais	-	-	+	-	+	+	+	-	-	+	+	+	7
Adelė su mama	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	-	-	7
Kajus su tėčiu	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	3
Radomiras su abiem tėvais	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	5
Milanas su mama	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1

4.3 Tyrimo rezultatų analizė. Komunikacijos pokyčių vertinimas

4.3.1 Stebėjimo analizė atskleidė tyrimui aktualius duomenis, kurie analizuojami išskiriant tris pagrindines kategorijas:

1. Tėvų ir vaiko emocinis ryšys.
2. Vaiko vystymasis.
3. Komunikacinių gebėjimų raiška.

Analizuojami pokyčiai išskirtuose subkategorijų lygmenyse ir jų įtaka šeimos narių tarpusavio komunikacijai.

Amžius	4 metai
Medicininė diagnozė	Sunkaus laipsnio vaikų cerebrinis paralyžius (diskinetinė forma) Mišrus specifinis raidos sutrikimas, kalbos sutrikimas.
Fizinė būklė	Nevaldo kojų, raumenų spazmai. Savarankiškai nesėdi, tik pritaikytame vėžimėlyje. Neramus miegas, dažni, kartais ilgi prabudimai, seilėtekis, polinkis į springimus valgant. Su pastanga, trumpai geba atlikti judesius kaire ranka, pirštais pabraukti gitara, paspausti sintezatoriaus klavišus. Yra jautrus garsui.
Komunikaciniai ypatumai	Komunikuoja mimika, judesiais, vokalizuoja garsą aa, mm. Bendraudamas mėgsta individualų dėmesį. Geba informuoti aplinkinius apie pasirinkimus, pomėgius.
Emocijų ir jausmų raiška	Išreiškia džiaugsmą, kai yra kalbinamas, nepasitenkinimą, kai kažkas nepatinka, pyksta, kai negauna norimo daikto. Yra jautrus, dažnai verkia, sunkiai nusiramina. Lengviau nusiramina, kai per kompiuterį užleidžiami mėgstami filmai, muzika.
Emocinis ryšys su tėvais	Saulius su tėvais jaučiasi saugiai, atsipalaiduoja. Jei buvo neramus – nusiramina. Tėvai jam suteikia daug dėmesio, palaiko, bendrauja.
Probleminis elgesys/ tėvų dėl vaiko patiriami sunkumai	Problema – vaiko užimtumas. Be kompiuterio nelieka vienas, nesidomi darželio aplinka, dažniausiai neužmiega dienos miegui ir dėl to tampa dar jautresnis ir sudirgęs.
Šeimos sudėtis	Pilna šeima, turi jaunesnį brolių ir sesę.
Pomėgiai	Mėgsta klausytis vaikiškų dainų įrašų, turi savo mėgstamas dainas, filmukus ir apie tai garsų ir mimikos pagalba geba informuoti aplinkinius, atsirenka, kas jam yra įdomu.
MT užsiėmimai	Dalyvavo 7 MT užsiėmimuose kartu su mama ir tėčiu.

Pirmojoje kategorijoje „Tėvų ir vaiko emocinis ryšys“ yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: šeimos tarpusavio sąveikos pokyčiai, esminių vaiko poreikių realizavimas, dalyvavimo muzikos terapijos užsiėmimuose poveikis tėvams. Buvo siekiama apžvelgti muzikos terapijos poveikį vaiko ir tėvų emocinio ryšio atžvilgiu: kaip jis kito, kaip

įtakojo vaiko savijautą, kaip padėjo tėvams labiau pažinti vaiką, jo poreikius bei kurti harmoningą tarpusavio sąveiką.

Kategorijos „Tėvų ir vaiko emocinis ryšys“ subkategorijos

3 lentelė

Subkategorijos	Subkategorijų lygmenys	Rezultatų interpretacija
Šeimos tarpusavio sąveikos pokyčiai	Saugumas ir pasitikėjimas	Saulių tėvai paimdavo iš ikimokyklinės grupės ir kartu dalyvavo muzikos terapijoje. Užsiėmimų metu dėl tėvų dalyvavimo, palaikymo, suteikto dėmesio vaikas jautėsi saugiai, nusiramindavo ir buvo geros nuotaikos, nusiteikęs dalyvavimui.
	Artumas, dėmesys ir palaikymas	Tėvų palaikymas ir artumas užsiėmimo metu buvo svarbus berniukui. Vaikas tai išreiškėdavo nuolat atsisukdamas į juos bei įsitikindamas dalyvavimu kartu ir palaikymu. Dalyvavimas kartu suteikė pasitenkinimą ir džiaugsmą.
	Žavėjimasis vaiku, paskatinimas, pagyrimas	Sauliaus stiprių savybių ir pasiekimų pastebėjimas, emocinis palaikymas ir paskatinimas veikti, pagyrimas stiprino vaiko motyvaciją veikti bei suteikė sėkmingos veiklos pojūtį.
	Pagarba ir pripažinimas	Tėvų vaiko poreikių pripažinimas ir siekis juos įgyvendinti, suteiktas dėmesys, suvokiama palaikymo svarba suteikė vaikui asmeninės vertės ir pripažinimo pojūtį.
	Priklausymas šeimai	Vaiko ir tėvų dalyvavimas kartu apjungė, muzikinė veikla tapo bendra veikla ir bendru laisvalaikiu, o prasminga ir džiugi patirtis tam suteikė ypatingą reikšmę. Saulius turėjo galimybę pajauti tėvų rūpestį ir globą, nes tėvai dalyvavo užsiėmimuose dėl vaiko ir su vaiku, siekė su juo bendrauti per muziką, suteikti malonumą.
Esminių vaiko poreikių realizavimas	Aplinkinio pasaulio pažinimas per žaidimą	Su kiekvienu kartu Saulius ėmė vis labiau atsipalaiduoti, pasitikėti ir domėtis aplinka. Nuo 10 užsiėmimo pradėjo šypotis kalbinamas, kai jam buvo dainuojama, noriai įsitraukė į muzikines veiklas, rodė iniciatyvą: prašė tęsti grojimą ar dainavimą. 12 užsiėmimo metu pats aktyviai įsitraukė į muzikavimą su tėčiu, naudodamas vokalinę išraišką.
	Pasaulio suvokimas per jausmus	Jutiminis patyrimas (stebėjimas, lietimasis, klausymasis), emocinių išgyvenimų įvairovė, kuriuos suteikė grojimas muzikos instrumentais, pažįstamų dainų atlikimas, skatino įvairiapusį vaiko įgūdžių vystymąsi, sudarė sąlygas patirti aplinkinį pasaulį kaip draugišką, saugų, mylintį, smagų ir įdomų.
	Savarankumas	Sauliui patiko muzikinė veikla. Grojimas muzikiniais instrumentais jį motyvavo savarankiai atlikti grojimo judesius. 12 užsiėmimo metu muzikoje slypintis kūrybiškumo ir asmeninės raiškos galimybės išsiskleidė Sauliui atkartojant ksilofono garsus balsu ir vėliau balsu inicijuojant tęsimą bei dalyvaujant lygiaverčiai muzikiniame dialoge.

	Pasiekimai ir asmeninis efektyvumas	12 užsiėmimo metu įdomios ir vaiko gebėjimų lygį atitinkančios veiklos pagalba bei tėvų palaikymo dėka Sauliui pavyko atlikti savarankų vaidmenį muzikinėje improvizacijoje ir įtakoti pokyčius joje.
	Kūrybiškumas ir savirealizacija	Muzikinis kalbinimas ir muzikavimas su vaiku skatino jo asmeninę raišką: grojimą muzikos instrumentais, vokalinių atsakų. Nuo 10 užsiėmimo Saulius ėmė labiau pasitikėti aplinka ir siekė išreikšti savo norus ir pasirinkimus.
Dalyvavimo muzikos terapijos užsiėmimuose poveikis tėvams	Stiprina emocinių ryši tarp tėvų ir vaiko	Muzikinės veiklos pagalba tėvai išbandė vaiko muzikinio kalbinimo būdą naudojant pirštų žaidimus, dainavimą ir instrumentinę improvizaciją. Muzikinė tarpusavio sąveika įgalino bendravimą, apsikeitimą emocijomis, artumą, tarpusavio susiderinimą, stiprino tėvų ir vaiko prieraišumą.
	Padėjo suprasti vaiko jausmus ir elgesį	Palaipsniui muzikinė komunikacija vaiko lygyje, įsiklausymas į vaiką, reikiamo dėmesio suteikimas ir tarpusavyje suderinti veiksmai padėjo tėvams prisiderinti prie vaiko, atkreipti dėmesį į jo poreikius ir siekti jų patenkinimo. Užsimezgė artimas tarpusavio ryšys, kuris harmoningai veikė vaiko savijautą, įtakojo vaiko elgesį, suteikė pasitenkinimą bei motyvavo veikti.
	Padėjo suteikti vaikui palaikymą	Muzikinės sąveikos metu tėvai dėmesingai stengėsi sekti Sauliaus reakcijas: susidomėjimą, kontakto siekimą, džiaugsmo bei malonumo išraišką, atsipalaidavimą. Jie stengėsi pastebėti jo pasiekimus bei pagirti, pastiprinti, rodė meilės jausmus. Tai suteikė tėvams pasitenkinimą, bendros veiklos prasmingumą bei teigiamus jausmus vaiko atžvilgiu.
	Padėjo paskatinti vaiko domėjimąsi pasauliu	Muzikinė veikla kartu su tėvais Sauliui buvo ypač patraukli. Tėvų dalyvavimas vaikui patinkančioje veikloje prisidėjo prie įvairiapusio vystymosi: pažintinių bei mąstymo, kalbos, komunikacijos ir socialinių įgūdžių, - praplėtė akiratį, skatino dėmesingumą bei aktyvumą, neverbalinę raišką.
	Padėjo stiprinti tarpusavio sąveiką ir komunikaciją, kurti sveikus tarpusavio santykius	Visų užsiėmimų metu tvirtas emocinis ryšys, kuriamas muzikinės sąveikos pagalba, bei bazinių poreikių tenkinimas teigiamai įtakojo vaiko ir tėvų tarpusavio sąveiką ir komunikaciją, padėjo kurti sveikus tarpusavio santykius.

Antrojoje kategorijoje „Vaiko vystymasis“ yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: įtaka vaiko raidos pokyčiams, muzikinės stimuliacijos nauda ir poveikis. Buvo siekiama pastebėti muzikos terapijos poveikį vaiko vystymuisi, jo aktyvumui, gebėjimui įsitraukti į veiklas, išmėginti naujus saviraiškos būdus.

Subkategorijos	Subkategorijų lygmenys	Rezultatų interpretacija
Įtaka vaiko raidos pokyčiams	Pažinimas ir suvokimas (dėmesys, atmintis, vaizduotė, kūrybiškumas)	Saulius dėmesingai įsiklausė į skambančius garsus, sekė žvilgsniu tai, kas vyksta aplink. Jis išlaikė aktyvų dėmesį viso užsiėmimo metu, kas jam paprastai sunkiai sekėsi įprastoje aplinkoje. 10 ir 11 užsiėmimo metu Saulius noriai pritarė gitara skambant jam žinomai ir patinkančiai dainai.
	Emocijos	Saulius buvo gerai nusiteikęs ir aktyviai dalyvavo visų užsiėmimų metu. Tačiau nuo 10 užsiėmimo berniuko veide ėmė atsirasti šypsena, atsirado garsinė vokalinė išraiška. Berniukas jautėsi laisviau, atrodė gyvybingesnis.
	Pozityvus, konstruktyvus elgesys	Jau nuo 3 užsiėmimo (berniukas dalyvavo ne nuo pradžių) Saulius teigiamai reagavo į muzikinį kalbinimą, pirštų žaidimus, atliekamus poroje su tėvu, kitas muzikines veiksenas – buvo susidomėjęs, siekė akių kontakto. Jam patiko klausytis tėčio atliekamos muzikos. 11 užsiėmimo metu jis įsitraukė į bendrą muzikavimą ir stengėsi jį pratęsti, palaikyti.
	Komunikacija, kalba, socialiniai gebėjimai	Taip pat nuo 10 užsiėmimo Saulius ėmė atsakyti į kalbinimą, buvo iniciatyvus, reiškė savo norus. Garsu išreiškė savo pasitenkinimą. 11 ir 12 užsiėmimo metu vaiko vokalinis garsas buvo panaudotas muzikinei komunikacijai – tapo muzikine išraiška muzikinio dialogo su tėčiu metu.
Muzikinės stimuliacijos nauda ir poveikis	Akustinė stimuliacija	Sauliui patiko klausytis muzikinių instrumentų tembrų įvairovės. Berniukui patiko gyvai atliekama instrumentinė ir vokalinė muzika. Nuo relaksacinio pobūdžio muzikos vaikas greitai atsipalaiduodavo ir net užmigdavo.
	Taktilinė stimuliacija	Nuo 3 užsiėmimo (berniukas dalyvavo ne nuo pradžių) jam patiko tyrinėti muzikos instrumentus, juos liesti, mėginti išgauti garsą.
	Regimoji stimuliacija	Berniukas sekė akimis muzikos instrumentų bei kitų vaizdinių priemonių judėjimą (kamuolio, juostelių, lėlių ir kt.).
	Vestibiulinė stimuliacija	Judėjimas kartu su tėvais (sūpavimas, lingavimas, pirštų žaidimų bei muzikinių žaidimų atlikimas su priemonėmis) Sauliui teikė daug džiaugsmo ir pasitenkinimo, stiprino tėvų ir vaiko tarpusavio ryšį, buvo abiems maloni veikla.

Trečioje kategorijoje „Komunikacinių gebėjimų raiška ” yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: muzikinių veiksenų tinkamumas / poveikis vaiko komunikacinių gebėjimų raiškai, komunikacinių požymių pokyčiai, komunikacinių gebėjimų lavinimas. Buvo siekiama pastebėti kokios veiksenos labiausiai įtakojo komunikacinę raišką: iššaukė vaiko norą komunikuoti, padėjo užsimegžti dialogui, padėjo vaikui reikšti savo mintis, idėjas.

Subkategorijos	Subkategorijų lygmenys	Rezultatų interpretacija
Muzikinių veiksenų tinkamumas / poveikis vaiko komunikacinių gebėjimų raiškai	Į vaiką nukreipta kalba/ dainavimas	Sauliui patiko muzikinis ir žodinis kalbinimas. Tai stiprino jo susidomėjimą veikla ir skatino aktyvų dalyvavimą – siekį groti muzikos instrumentais, vokalinį atsaką (nuo 10 užsiėmimo).
	Grojimas su vaiku	12 užsiėmimo metu Sauliaus tėčiui grojant lūpine armonikėle tarp tėvo ir sūnaus užsimezgė muzikinis dialogas. Tėčiui nustojant groti Saulius panaudojo vokalinį garsą su prašymu tęsti, kuris palaipsniui peraugo į dainavimo garsą, užsimezgė muzikinis tarpusavio dialogas. Tai suteikė daug teigiamų emocijų tiek tėčiui, tiek sūnui. Saulius tapo aktyvus ir komunikavo balsu bei veido mimika, siekė akių kontakto, vokalinė išraiška tapo garsesnė, išraiškingesnė. Saulius mėgavosi bendru muzikavimu. Tėčiui ši veikla padėjo atrasti naują bendravimo ir bendros veiklos su vaiku būdą.
	Pirštų žaidimai, muzikos ir judesio veiksenos	Kiekvieną užsiėmimą pasikartojantys tie patys pirštų žaidimai suteikė saugumo, apjungė vaiką ir tėvus per fizinį kontaktą (tėvai atliko žaidimus laikydami vaiko rankas savo rankose), bendrą meninę ir žaidybines veiklas. Judėjimas pagal muziką poroje (sūpavimas, lingavimas) padėjo nurimti, atsipalaiduoti, vyko vaiko ir tėvų emocinis apsikeitimas, tarpusavio susiderinimas.
	Pažįstamos muzikos klausimasis ir atlikimas	Suteikė saugumą, atsipalaidavimą, skatino teigiamas emocijas, motyvaciją dalyvauti. Pažįstamos dainos buvo sutinkamos su džiaugsmu. Nuo 10 užsiėmimo Saulius ėmė joms pritarti gitara. - užsimezgė muzikinis duetas.
	Muzikos improvizacija	Spontaniška, laisva raiška įgalino tėvų ir vaiko bendravimą per muziką, kvietė eksperimentuoti ir išbandyti naują bendravimo būdą, kurti santykius žaidybine forma. Nauja teigiama patirtis suteikė pasitikėjimą savimi, pozityvius tarpusavio sąveikos išgyvenimus, išlaisvino kūrybiškumą.
	Muzikinių istorijų kūrimas	3, 5 – 7 užsiėmimų metu Saulius dėmesingai klausėsi žodinio pasakojimo istorijų, lydimų muzikiniais garsais, sekė pokyčius, mėgavosi gyvai atliekamomis dainomis.
Komunikacinių požymių pokyčiai	Pagerėjo akių kontaktas	Su kiekvienu užsiėmimu Saulius vis aktyviau atsiskurdavo į tėvus siekdamas palaikymo, akių kontakto. O nuo 10 užsiėmimo labai aiškiai pasitelkęs žvilgsnį komunikavo su tėvais.
	Pagerėjo fizinis kontaktas	Vykstant bendrai muzikinei veiklai vyko vaiko ir tėvų susiderinimas, didėjo pasitikėjimas ir atsipalaidavimas. Kartu buvo išbandytos naujos muzikinės veiksenos (pirštų žaidimai poroje, judesys su muzika).
	Vyko apsikeitimas emocijomis	Pirštų žaidimų, dainavimo, grojimo muzikos instrumentais metu muzikinė sąveika skatino ir palaipsniui stiprino tarpusavio apsikeitimą emocijomis, išgyvenamomis prasmėmis mimikos, judesių ir garsų pagalba, skatino labiau pasitikėti ir išreikšti kūrybiškumą.
	Sustiprėjo komunikacija garsinė išraiška	Saulius pradėjo komunikuoti garsine išraiška (-aa garsai) nuo 10 užsiėmimo. Pajutęs muzikinį atspindėjimą ir palaikymą jo garsinė išraiška sustiprėjo ir peraugo į dainavimą, susikūrė muzikinis dialogas. Kituose užsiėmimuose berniukas tęsė

		naudoti balsą norams išreikšti, o sutikęs palaikymą, tęsė garsinę raišką, kaip muzikavimo formą.
Komunikacinių gebėjimų lavinimas	Gebėjimas paklausti siekiant išreikšti savo poreikius	Smagi veikla ir atpalaiduojanti atmosfera, palaikymas ir stimuliacija suteikė galimybę lygiaverčiam Sauliaus dalyvavimui, norų bei poreikių, asmeninės nuomonės raiškai, kurie tapo matomi nuo 10 užsiėmimo.
	Išklausyti ir priimti gaunamą informaciją	Motyvuojanti, vaiko poreikius bei pomėgius atitinkanti veikla, pagarbus elgesys bei teigiamas pavyzdys skatino abipusį įsiklausymą ir bendravimą. Saulius noriai ir aktyviai sekė tai, kas vyksta aplinkoje, įsitraukė į veiklą.
	Gebėjimas užmegzti tarpusavio santykius	Saulius noriai klausėsi tėvų muzikavimo ir įsitraukė su savo asmeniniu garsu. Jis laisvai dalyvavo abipusės komunikacijos erdvėje, kuria džiaugėsi ir mėgavosi kūrybine tarpusavio sąveika.

Apibendrinimas. Stebėjimo analizė atskleidė, kad muzikos terapijos užsiėmimai Sauliaus šeimai buvo naudingi artimo emocinio ryšio su vaiku, apsikaitimo emocijomis atžvilgiu. Abu tėveliai suteikė vaikui kuo palankiausias sąlygas dalyvauti, buvo geranorišką ir jautrūs jo poreikiams. Nors dėl negalios Saulius minimaliai naudojo kalbinę išraišką, tačiau užsiėmimų metu jo neverbalinės komunikacijos įgūdžiai buvo aktyviai reiškiami. Vaiko dalyvavimo lygį ir poreikius atitikusi muzikinė veikla suaktyvino tėvų ir vaikų tarpusavio komunikaciją, apsikaitimą neverbalinės komunikacijos ženklais.

Anelės atvejo analizė

6 lentelė

Amžius	3 metai
Medicininė diagnozė	Specifinis mišrus raidos sutrikimas (Rett sindromas) Simptominė generalizuota epilepsija Psichikos sutrikimas
Fizinė būklė	Pati sėdi, bet nevaikšto. Turi stereotipinių rankų judesių, dažnai kramto ranką. Daiktus bando imti kaire ranka, tačiau neišlaiko. Akių kontaktas yra, bet trumpas. Yra jautri garsui. Kalbinama šypsosi. Norų neparodo. Būna nerimo, pykčio epizodai. Nesavarankiška.
Komunikaciniai ypatumai	Komunikuoja mimika, judesiais, vokalizuoja garsą aaa. Trumpas akių kontaktas. Veido išraiška, žvilgsnis tampa aktyvūs emocinio susijaudinimo, didelio susidomėjimo metu. Bendraudama mėgsta individualų dėmesį. Elgesiu informuoja aplinkinius apie tai, kas patinka ar nepatinka: šypsosi arba tampa irzli.

Emocijų ir jausmų raiška	Anelės emocinė raiška yra ribota, veido mimika pasyvi, žvilgsnis nefokusuotas. Tačiau kalbinama, vykstant labai įdomiai veiklai mergaitė sutelkia žvilgsnį, ima šypsotis, džiaugiasi atpažinusi mėgstamas dainas. Jautriai reaguoja į aplinkos dirgiklius, nepatinkančias aplinkybes - tampa nerami, garsu išreiškia nepasitenkinimą, sunkiai nusiramina.
Emocinis ryšys su tėvais	Mama suteikia daug palaikymo, pozityvaus dėmesio, gerumo. Anelė su mama jaučiasi saugiai, geba atsipalaiduoti. Dalyvaudama patinkančioje veikloje nori dalintis emocijomis patirtimi, siekia akių kontakto su mama.
Probleminis elgesys/ tėvų dėl vaiko patiriami sunkumai	Problema – būna sudirgusi ir yra sunku suprasti to priežastį. Nusiramina klausydama mėgstamų dainų.
Šeimos sudėtis	Pilna šeima, turi jaunesnį brolių.
Pomėgiai:	Mėgsta klausytis vaikiškų dainų įrašų, mamos dainavimo.
MT užsiėmimai	Dalyvavo 7 MT užsiėmimuose kartu su mama.

Pirmojoje kategorijoje „Tėvų ir vaiko emocinis ryšys“ yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: šeimos tarpusavio sąveikos pokyčiai, esminių vaiko poreikių realizavimas, dalyvavimo muzikos terapijos užsiėmimuose poveikis tėvams. Buvo siekiama apžvelgti muzikos terapijos poveikį vaiko ir tėvų emocinio ryšio atžvilgiu: kaip jis kito, kaip įtakojo vaiko savijautą, kaip padėjo tėvams labiau pažinti vaiką, jo poreikius bei kurti harmoningą tarpusavio sąveiką.

Kategorijos „Tėvų ir vaiko emocinis ryšys“ subkategorijos

7lentelė

Subkategorijos	Subkategorijų lygmenys	Rezultatų interpretacija
Šeimos tarpusavio sąveikos pokyčiai	Saugumas ir pasitikėjimas	Anelė muzikos terapijos užsiėmimuose dalyvavo kartu su mama sėdėdama mamai ant kelių. Mergaitė džiaugėsi, galėdama būti kartu. Jausdama saugų užnugarį, drąsiai domėjosi aplink vykstančia veikla.
	Artumas, dėmesys ir palaikymas	Anelė palaipsniui tapo vis labai besidominti vykstančia veikla. Mama aktyviai įsitraukusi į dalyvavimą, kartu su mergaite atlikdavo muzikines veiklas: pirštų žaidimus, dainavo mėgstamas Anelės dainas, grojo mergaitei instrumentais. Suteiktas dėmesys ir palaikymas vaikui buvo malonūs ir reikšmingi.

	Žavėjimasis vaiku, paskatinimas, pagyrimas	Mama subtiliai sekė Anelės reiškiamus norus groti instrumentais, pritaikydama instrumento padėtį, palaikydama dukrą. Paraginta vedančiojo, drąsiai ėmė palaikyti mergaitę žodžiu, reiškė švelnius jausmus.
	Pagarba ir pripažinimas	Anelės mama žinojo apie mergaitės pomėgį muzikai. Dukros norų ir poreikių pripažinimas ir siekis juos įgyvendinti suteikė Anei daug džiugių akimirų, asmeninės vertės ir pripažinimo pojūtį, muzikinis kalbinimas iššaukė daug teigiamų emocijų.
	Priklausymas šeimai	Mamos ir dukros dalyvavimas kartu suteikė daug teigiamų emocijų, stiprybės ir vienybės. O taip pat sustiprino pozityvų požiūrį į buvimą kartu. Rūpinimasis dukra ir dalyvavimas užsiėmimuose kartu buvo mamos meilės ir rūpinimosi dukra išraiška.
Esminių vaiko poreikių realizavimas	Aplinkinio pasaulio pažinimas per žaidimą	Muzikinis kalbinimas ir žaidybinio charakterio veiklos buvo labai tinkamos motyvuoti vaiką ir siekti tarpusavio sąveikos. Nors mergaitė neilgai išlaikė dėmesį, greitai pavargdavo, ji noriai įsitraukdavo į naujas veiklas ir siekė jas išbandyti.
	Pasaulio suvokimas per jausmus	Jau nuo pat pirmo užsiėmimo emocinių išgyvenimų įvairovė, kuriuos suteikė pažįstamų dainų atlikimas bei mėgstamų personažų įtraukimas kuriant muzikines istorijas padėjo patraukti Anelės dėmesį ir iššaukė pasitenkinimo išraišką, suteikė teigiamus jausmus.
	Savarankumas	Dalyvaudama užsiėmimuose Anelė labiau sekė veiksmą nei pati jį inicijavo, labiau reagavo, nei iššaukdavo pokyčius. Tačiau būdama kartu su mama, mergaitė jautėsi saugiai ir savipakankamai, drąsiai siekė išbandyti siūlomas veiklas.
Dalyvavimo muzikos terapijos užsiėmimuose poveikis tėvams	Stiprina emocinį ryšį tarp tėvų ir vaiko	Muzikinės veiklos pagalba, naudojant muzikinį kalbinimą, pirštų žaidimus, dainavimą, judėjimą pagal muziką, Anelės mama turėjo galimybę išbandyti naujus vaiko muzikinio kalbinimo būdus, kurių metu vyko apsikeitimas emocijomis, kuriama bendra teigiama patirtis, stiprinanti motinos ir vaiko prierašumą.
	Padėjo suprasti vaiko jausmus ir elgesį	Mergaitės reakcijos į dainos siužetą ar personažus padėjo labiau pažinti jos pomėgius, užmegzti santykius, palaikyti bendravimą. Palaipsniui muzikinė komunikacija vaiko lygyje, įsiklausymas į vaiką, padėjo labiau prisiderinti prie mergaitės, atkreipti dėmesį į jos poreikius ir siekti jų patenkinimo.
	Padėjo suteikti vaikui palaikymą	Muzikinių bendrų veiksnių pagalba dukra kartu su mamos pagalba galėjo įsitraukti į dalyvavimą, jausti mamos palaikymą. O mama jautriai sekdamas, kaip tai padaryti, kuo geriausiu būdu pastiprino dukrą.
	Padėjo paskatinti vaiko domėjimąsi pasauliu	Vaikui tinkanti muzikinė veikla, sukelianti daugiausia jo dėmesio, padėjo Anelės mamai kurti aktyvią sąveiką ir skatinti dukros domėjimąsi pasauliu, dėmesingumą bei dalyvavimą.
	Padėjo stiprinti	Dalyvaudama užsiėmimuose kartu su dukra, mama

	tarpusavio sąveiką ir komunikaciją, kurti sveikus tarpusavio santykius	stebėjo dukros reakcijas, siekė ją palaikyti ir pastiprinti, suteikti malonias akimirkas. Tai teigiamai paveikė tarpusavio supratimą ir artimą ryšį, suteikė pasitikėjimo ir priėmimo pagrindą sėkmingai tarpusavio sąveikai.
--	--	---

Antrojoje kategorijoje „Vaiko vystymasis“ yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: įtaka vaiko raidos pokyčiams, muzikinės stimuliacijos nauda ir poveikis. Buvo siekiama pastebėti muzikos terapijos poveikį vaiko vystymuisi, jo aktyvumui, gebėjimui įsitraukti į veiklas, išmėginti naujus saviraiškos būdus.

Kategorijos „Vaiko vystymasis“ subkategorijos

8 lentelė

Subkategorijos	Subkategorijų lygmenys	Rezultatų interpretacija
Įtaka vaiko raidos pokyčiams	Pažinimas ir suvokimas (dėmesys, atmintis, vaizduotė, kūrybiškumas)	Užsiėmimų metu vis dažniau buvo pastebimas fokusuotas žvilgsnis sklindančio garso kryptimi. Ypač nauja pradžia patraukdavo Anelės dėmesį. Tačiau tik trumpam. 6 užsiėmimo metu Anelė ryškiai atkreipė dėmesį, kuomet buvo dainuojama apie katiną – ėmė šypsotis, pakėlė galvą ir dėmesingų sufokusuotu žvilgsniu pažiūrėjo į atlikėją, laukė tolesnio pratęsimo. Mama paaiškino mergaitės reakciją jos ypatinga meile katinams. Sekančio užsiėmimo metu Anelė taip pat aktyviai sureagavo, atpažinusi patinkantį personažą.
	Emocijos	Anelė didžiąją užsiėmimų dalį išlikdavo vienoje panašioje emocijoje. Tačiau artimas kontaktas, kalbinimas jai buvo ypač malonūs, iššaukdavo šypseną. Mergaitė tapdavo aktyvesnė, siekdavo kontakto su mama, akių žvilgsnio.
	Pozityvus, konstruktyvus elgesys	Anelė su pasitenkinimu dalyvavo užsiėmimuose, dėmesingai sekdamai tai, kas vyksta aplinkui, reaguodama. Gerai toleravo veiklas. Po 30 muničių nuo užsiėmimo pradžios, pasijutusi pavargusi, ženklais (žiovilys, galvos nuleidimas) leido suprasti, apie nuovargį, neverkė ir nebuvo sudirgusi, kaip nutikdavo būnant kitose vietose.
	Komunikacija, kalba, socialiniai gebėjimai	Neverbalinės komunikacijos (akių žvilgsnis) pagalba Anelė pranešdavo apie ją sudominusias veiklas, šypsena – apie malonius patyrimus, koncentruotu žvilgsniu – kuomet siekė abipusės sąveikos sudominusios veiklos pagalba. Asmeninis dėmesys suteikė pojūtį, kad esi išgirstas, suprstas ir skatino socialinius gebėjimus.
Muzikinės stimuliacijos nauda ir	Akustinė stimuliacija	Anelė jautriai reagavo į garsinę muzikinę stimuliaciją, trumpam nukreipdama žvilgsnį garso šaltinio link. Taip pat lengvai ir smagiai įsitraukdavo į judėjimą pagal

poveikis		muziką.
	Taktilinė stimuliacija	Kadangi mergaitės buvo sudėtinga savarankiškai išlaikyti rankose muzikos instrumentus ar atlikti kryptingą judesį, trumpai, su mamos pagalba buvo mėginama braukti gitara, nuspausti sintezatoriaus klavišus. Tai praplėtė muzikinio pažinimo įgūdžius, suteikė veiksmo atlikimo pojūtį.
	Regimoji stimuliacija	Anelė trumpu žvilgsniu sekė muzikos instrumentų bei kitų vaizdinių priemonių judėjimą (kamuolio, juostelių, lėlių ir kt.). Turtingą įvykių aplinką stimuliuojo pojūčius bei pažintinį, emocinį patyrimą.
Vestibiulinė stimuliacija	5 užsiėmimo metu Anelė jautriai reagavo į muzikos ritmą, melodiją, linguodama pagal muziką kartu su mama. Jai patiko sūpavimas, kartu atliekami judesiai pirštų žaidimų metu.	

Trečioje kategorijoje „Komunikacinių gebėjimų raiška ” yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: muzikinių veiksenų tinkamumas / poveikis vaiko komunikacinių gebėjimų raiškai, komunikacinių požymių pokyčiai, komunikacinių gebėjimų lavinimas. Buvo siekiama pastebėti kokios veiksenos labiausiai įtakojo komunikacinę raišką: iššaukė vaiko norą komunikuoti, padėjo užsimegzti dialogui, padėjo vaikui reikšti savo mintis, idėjas.

Kategorijos „Komunikacinių gebėjimų raiška“, subkategorijos

9 lentelė

Subkategorijos	Subkategorijų lygmenys	Rezultatų interpretacija
Muzikinių veiksenų tinkamumas / poveikis vaiko komunikacinių gebėjimų raiškai	Į vaiką nukreipta kalba/ dainavimas	Anelė aktyviai reagavo į asmeninį dėmesį šypsodamasi, klausydama, rodydama pasitenkinimą dalyvaudama. Ji taip pat komfortiški jautėsi, jausdama mamos palaikymą, buvimą šalia.
	Grojimas su vaiku	Anei patiko mamos grojimas ir dainavimas jai. Mergaitė pasitenkinimą rodė žvilgsniu, siekdama akių kontakto su mama.
	Pirštų žaidimai, muzikos ir judesio veiksenos	Pirštų žaidimai padėjo ugdyti dėmesingumą, jausti kitą žmogų, įsiklausyti, dalyvauti bendroje veikloje. Judėjimas pagal muziką padėjo išgyventi teigiamas emocijas, jausti pasitenkinimą muzikine veikla, aktyviai joje dalyvauti.
	Pažįstamos muzikos klausimasis ir atlikimas	Suteikė saugumą, atsipalaidavimą, skatino teigiamas emocijas ir motyvaciją dalyvauti. Pažįstamų dainų įrašų ir mamos dainavimo klausymasis yra vienas pagrindinių Anelės nusiramavimo būdų.
	Muzikinių istorijų kūrimas	6 užsiėmimo metu mėgstamų personažų įtraukimas kuriant muzikines istorijas suteikė emocinių išgyvenimų

		įvairovę ir padėjo patraukti Anelės dėmesį, suteikė teigiamus jausmus.
Komunikacinių požymių pokyčiai	Pagerėjo akių kontaktas	Anelė, norėdama pasidalinti su mama reikšmingais momentais ar sulaukti jos palaikymo, stengėsi pagauti jos žvilgsnį, sulauki malonų pagyrimą, paskatinimą.
	Pagerėjo fizinis kontaktas	Mergaitė komfortiškai jautėsi sėdėdama ant mamos kelių ir sulaukdama palaikymo ir pastiprinimo fizine prasme taip pat.
	Vyko apsikeitimas emocijomis	Asmeninio kalbinimo, dainavimo metu muzikinė sąveika skatino tarpusavio apsikeitimą emocijomis, teigiamais potyriais, suteikė pozityvią tarpusavio sąveikos patirtį.
	Sustiprėjo komunikacija garsinė išraiška	Garsinę išraiška mergaitė informavo nebent pajutusi nuovargį ir išreiškė trumpu verksmo garsu. Kitu dalyvavimo metu garsinės išraiškos nenaudojo.
Komunikacinių gebėjimų lavinimas	Gebėjimas paklausti siekiant išreikšti savo poreikius	Smagi veikla ir atpalaiduojanti atmosfera buvo maloni Anei, atitiko jos poreikius, mergaitė jautėsi gerai ir neprieštaravo veiklai. O pavargusi garsu išreiškė norą baigti. Tačiau gerai toleravo lankstų perėjimą į užsiėmimo pabaigą.
	Išklausyti ir priimti gaunamą informaciją	Anei patinkančios muzikinės veiklos dėka pavyko kurti harmoningą tarpusavio sąveiką, dalyvauti bendroje veikloje. Dalyvavimas ir veiklų atlikimas kartu su mama taip pat buvo noriai priimamas. Šilti santykiai ir žaidybinė aplinka padėjo formuoti komunikavimo įgūdžius.
	Gebėjimas užmegzti tarpusavio santykius	Tamprus dukros ir motinos emocinis ryšys skatino abipusę sąveiką, apsikeitimą emocijomis, teikė pasitenkinimą ir motyvavo dalyvauti grupinėje veikloje.

Muzikos terapijos užsiėmimai atitiko Anelės dalyvavimo lygį ir poreikius, suaktyvino mamos ir dukros tarpusavio komunikaciją, apsikeitimą neverbalinės komunikacijos ženklais. muzikavimo metu vyko apsikeitimas emocijomis, mintimis ir idėjomis. Anelė pagal jos galimybes įsitraukė į veiklą ir galėjo atskleisti ir lavinti komunikacinius gebėjimus muzikinės sąveikos pagalba: naudojo instrumentinius garsus, neverbalinę komunikaciją. Prieinamas ir malonus vaikui raiškos būdas padėjo stiprinti tėvų ir vaikų tarpusavio ryšį, suteikė teigiamų emocijų ir naujų prasmingų patirčių.

Nojaus atvejo analizė

10 lentelė

Amžius	5 metai
Medicininė	Sunkaus laipsnio vaikų cerebrinis paralyžius

diagnozė	Specifinis mišrus raidos sutrikimas
Fizinė būklė	Nojus pats nesėdi, tik pritaikytame vėžimėlyje, mokosi vaikščioti su parama. Didelis spastiškumas, deformacija dinamiška. Rankomis koreguojasi, tačiau sunkiai. Galvą dažniausiai laiko nuleidęs į priekį, pakelia trumpam. Kalbos sutrikimas. Dėl kintančio rankų raumenų tonuso nėra tikslios akių – rankų koordinacijos, sunkiai koncentruoja dėmesį, hiperjautrus, ypač prisilietus prie rankų. Paduotus daiktus ima į abi rankas, bet jų neišlaiko. su pastanga abiem rankom geba atlikti judesius, trumpai išlaiko smulkius daiktus.
Komunikaciniai ypatumai	Komunikuoja mimika, judesiais, taria trumpuosius skiemenys: ne, bu, vu, ma, te, niam. Veido išraiška, žvilgsnis tampa aktyvūs emocinio susijaudinimo, didelio susidomėjimo metu. Bendraudamas mėgsta individualų dėmesį. Elgesiu informuoja aplinkinius apie tai, kas patinka ar nepatinka: šypsosi arba tampa irzlus. Supranta trumpus nurodymus: pažiūrėk, imk, parodyk, paduok, stumk, pakelk rankas.
Emocijų ir jausmų raiška	Yra aktyvus, emociingas, šypsosi, reaguodamas į kalbinimą, supranta žaidybinę sąveiką, humorą.
Emocinis ryšys su tėvais	Tėvai labai rūpestingai, globojančiai elgiasi su vaiku, suteikia jam daug palaikymo, dėmesio. Nojus su tėvais jaučiasi saugiai, dėmesingai stebi ir dalyvauja patinkančioje veikloje.
Probleminis elgesys/ tėvų dėl vaiko patiriami sunkumai	Problema - būna užsispyręs ir sunkiai perkalbamas.
Šeimos sudėtis	Pilna šeima, turi jaunesnį brolių.
Pomėgiai:	Yra sumanus, domisi įvairia veikla. Mėgsta klausytis vaikiškų dainų įrašų, turi savo mėgstamas dainas ir apie tai garsų ir mimikos pagalba geba informuoti aplinkinius. Atsirenka, kas jam yra įdomu.
MT užsiėmimai	Dalyvavo 3 MT užsiėmimuose kartu su mama ir tėčiu.

Pirmojoje kategorijoje „Tėvų ir vaiko emocinis ryšys“ yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: šeimos tarpusavio sąveikos pokyčiai, esminių vaiko poreikių realizavimas, dalyvavimo muzikos terapijos užsiėmimuose poveikis tėvams. Buvo siekiama apžvelgti muzikos terapijos poveikį vaiko ir tėvų emocinio ryšio atžvilgiu: kaip jis kito, kaip įtakojo vaiko savijautą, kaip padėjo tėvams labiau pažinti vaiką, jo poreikius bei kurti harmoningą tarpusavio sąveiką.

Kategorijos „Tėvų ir vaiko emocinis ryšys“ subkategorijos

11 lentelė

Subkategorijos	Subkategorijų lygmenys	Rezultatų interpretacija
Šeimos tarpusavio sąveikos pokyčiai	Saugumas ir pasitikėjimas	Nojus džiaugėsi, galėdamas dalyvauti muzikos terapijos užsiėmimuose kartu su mama ir tėčiu. Jautėsi saugiai, buvo smagiai ir smalsiai nusiteikęs, atsipalaidavęs.
	Artumas, dėmesys ir palaikymas	Berniukas užsiėmimų metu sėdėjo tėčiui ant kelių, jautė jo palaikymą, tėvų dėmesį ir pasitikėdamas savimi ir aplinka galėjo dalyvauti muzikinėje veikloje.
	Žavėjimasis vaiku, paskatinimas, pagyrimas	Vaikui gerai sekėsi, jis jautė malonumą, jo veide dažnai atsirasdavo šypsena. Tėvus įkvėpdavo tokia vaiko savijautą ir jie dar labiau paskatindavo jį šypsena ir dėmesiu.
	Pagarba ir pripažinimas	Tėvų vaiko poreikių pripažinimas ir siekis juos įgyvendinti, suteiktas dėmesys, suvokiama palaikymo svarba suteikė vaikui asmeninės vertės ir pripažinimo pojūtį.
	Priklausymas šeimai	Dalyvavimas kartu apjungė, suteikė bendros veiklos prasmę, malonią tarpusavio sąveikos ir bendro laisvalaikio patirtį.
Esminių vaiko poreikių realizavimas	Aplinkinio pasaulio pažinimas per žaidimą	Nojus labai smalsiai stebėjo ir juoku reagavo į humoristinius pirštų žaidimų elementus. Maloni ir patraukli veikla dalyvaujant poroje su tėvais teikė pasitenkinimą, motyvavo ir buvo tinkamas būdas pažintinių įgūdžių lavinimui.
	Pasaulio suvokimas per jausmus	Gausus jutiminis patyrimas: veiksmo stebėjimas, instrumentų paviršių lietimasis, įvairių charakterių muzikos klausymasis, - praturtino vaiko emocinę patirtį, aktyvino mąstymo bei suvokimo procesus.
	Savarankumas	Nors Nojus negali savarankiai išlaikyti muzikos instrumento be tėvų asistavimo, berniukui buvo įdomu išmėginti grojimą įvairiais instrumentais (padedant tėveliams). Jis pasižymėjo savarankiu požiūriu ir reagavimu, parodydamas jam patinkančias veiklas.
	Pasiekimai ir savirealizacija	5 užsiėmimo metu Nojus savo didelio susidomėjimo ir noro dėka inspiravo kai kurių muzikinių veiklų pratęsimą, pvz. pratęsiant grojimo muzikos instrumentais laiką ar muzikinį žaidimą su skarelėmis.
Dalyvavimo muzikos	Stiprina emocinį ryšį	Muzikinės veiklos pagalba tėvai išbandė vaiko kalbinimo būdą naudojant į vaiką nukreiptą dainavimą, pirštų

terapijos užsiėmimuose poveikis tėvams	tarp tėvų ir vaiko	žaidimus ir grojimą vaikui ir su vaiku, kurie sustiprino apsikeitimą emocijomis, suteikė artumą, stiprino tarpusavio ryšį.
	Padėjo suprasti vaiko jausmus ir elgesį	Didelis Nojaus susidomėjimas, iššauktas muzikinės veiklos bei pastiprintas tėvų dalyvavimu ir palaikymu, padėjo vaikui išreikšti savo jausmus, būti aktyviam. Tėvų dėmesys ir prisiderinimas prie vaiko muzikos pagalba, įsiklausymas padėjo labiau suprasti vaiko poreikius, dalyvavimo būdą, patiriamus jausmus.
	Padėjo suteikti vaikui palaikymą	Muzikinės sąveikos metu tėvai dėmesingai stengėsi sekti Nojaus reakcijas, jį palaikyti bei pastiprinti muzikinėmis priemonėmis: grojant instrumentais, dainuojant mėgstamas dainas..
	Padėjo paskatinti vaiko domėjimąsi pasauliu	Maloni ir patraukli veikla dalyvaujant poroje su tėvais teikė pasitenkinimą, motyvavo ir buvo tinkamas būdas pažintinių įgūdžių, kalbos, komunikacijos ir socialinių įgūdžių lavinimui.
	Padėjo stiprinti tarpusavio sąveiką ir komunikaciją, kurti sveikus tarpusavio santykius	Visų užsiėmimų metu buvo stebimas tėvų siekis prisiderinti prie vaiko, atliepti jo poreikiams. Abipusis dėmesys, maloni patirtis suteikė saugų pagrindą harmoningiems tėvų ir vaiko tarpusavio ryšių plėtrai. Harmoningi santykiai teigiamai paveikė komunikacinių gebėjimų raišką.

Antrojoje kategorijoje „Vaiko vystymasis“ yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: įtaka vaiko raidos pokyčiams, muzikinės stimuliacijos nauda ir poveikis. Buvo siekiama pastebėti muzikos terapijos poveikį vaiko vystymuisi, jo aktyvumui, gebėjimui įsitraukti į veiklas, išmėginti naujus saviraiškos būdus.

Kategorijos „Vaiko vystymasis“ subkategorijos

12 lentelė

Subkategorijos	Subkategorijų lygmenys	Rezultatų interpretacija
Įtaka vaiko raidos pokyčiams	Pažinimas ir suvokimas (dėmesys, atmintis, vaizduotė, kūrybiškumas)	Nojus dėmesingai įsiklausė į skambančius garsus, sekė žvilgsniu tai, kas vyksta aplink, aktyviai reagavo į kalbinimą. Jam sekėsi išlaikyti aktyvų dėmesį viso užsiėmimo metu ir vis mažiau pavargti. Vaikas pasižymėjo gera vaizduote ir suprato dainų tekstų prasmę, reagavo į teksto turinį šypsena.
	Emocijos	Muzikinė veikla Nojui suteikė daug teigiamų emocijų, vaiko ir tėvų tarpusavio sąveika padėjo užpildyti vaiko „emocinį rezervuarą“, praturtino naudingą ir malonia emocijomis patirtimi.
	Pozityvus,	Smagi muzikinė veikla motyvavo Nojų, skatino veikti ir

	konstruktyvus elgesys	buvo geru stimulu vaiko teigiamam elgesiui ir saviraiškai. Elgesio modeliavimas muzikinės veiklos pagalba padėjo ugdyti harmoningą įsitraukimą į bendras veiklas. Jau nuo 1 užsiėmimo Nojus teigiamai reagavo į muzikinį kalbinimą, pirštų žaidimus, grojimą muzikos instrumentais kartu su tėvais, buvo susidomėjęs, siekė akių kontakto.
	Komunikacija, kalba, socialiniai gebėjimai	Nojus gerai jautėsi grodamas poroje su tėvais ir grupinėse muzikinėse veiksenose, žaisdžiant pirštų žaidimus, dainuojant dainas su muzikinių instrumentų pritarimu. Jis sekė kitų dalyvių veiksmus, eiliškumą.
Muzikinės stimuliacijos nauda ir poveikis	Akustinė stimuliacija	Gyvas muzikos atlikimas, tėvų dainavimas ir grojimas vaikui, muzikinių instrumentų tembrų įvairovė suteikė reikšmingą patirtį, stimuliuojo dėmesingumą, atmintį, savivoką, stiprino tėvų ir vaiko tarpusavio ryšį.
	Taktilinė stimuliacija	Muzikos instrumentų paviršių lietimasis, tyrinėjimas ir mėginimas groti teigiamai įtakojo vaiko taktilinių pojūčių vystymąsi.
	Regimoji stimuliacija	Berniukas aktyviai stebėjo veiksmą užsiėmimo metu. Nepaisant sunkios fizinės kūno būklės (galvos nelaikymas) stengėsi palaikyti akių kontaktą, sekti tai, kas vyksta aplink ir dalyvavimo kartu su tėvais veiksmus.
	Vestibiulinė stimuliacija	Judėjimas kartu su tėvais: sūpavimas, lingavimas, pirštų žaidimų bei muzikinių žaidimų atlikimas su priemonėmis, - Nojui teikė daug džiaugsmo ir pasitenkinimo, atpalaiduodavo ir nuramindavo, teikė tėvų palaikymą ir dėmesį, stiprinano tėvų ir vaiko tarpusavio ryšį.

Trečioje kategorijoje „Komunikacinių gebėjimų raiška ” yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: muzikinių veiksenų tinkamumas / poveikis vaiko komunikacinių gebėjimų raiškai, komunikacinių požymių pokyčiai, komunikacinių gebėjimų lavinimas. Buvo siekiama pastebėti kokios veiksenos labiausiai įtakojo komunikacinę raišką: iššaukė vaiko norą komunikuoti, padėjo užsimegžti dialogui, padėjo vaikui reikšti savo mintis, idėjas.

Kategorijos „Komunikacinių gebėjimų raiška“, subkategorijos

13 lentelė

Subkategorijos	Subkategorijų lygmenys	Rezultatų interpretacija
Muzikinių veiksenų tinkamumas / poveikis vaiko komunikacinių gebėjimų raiškai	Į vaiką nukreipta kalba/ dainavimas	Nojui patiko muzikinis ir žodinis kalbinimas. Jis aktyviai atliepdavo veido mimika, kūno judesiais, šypsena. Jam buvo svarbus artimas kontaktas, žodinis ir muzikinis kreipimasis į vaiką skatino jo atsaką, emocines reakcijas.
	Grojimas su vaiku	Nojus grojo muzikos instrumentais su tėvų pagalba (braukė gitaros stygas, metalofono paviršių lazdele, grojo varpeliu ir kt.) Jam buvo smalsu išbandyti įvairius muzikos instrumentus, o dalyvavimas poroje su tėvais suteikė bendros smagios veiklos patirtį, skatino tarpusavio artumą, sąveiką ir komunikaciją.

	Pirštų žaidimai, muzikos ir judesio veiksenos	Pirmo užsiėmimo metu Nojus labiau stebėjo veiklas, o 5 užsiėmimo metu jau labai džiugiai dalyvavo reaguodamas į tėvų žaidybinį kalbinimą, juokėsi suprasdamas žodžių humorą. Jis sekė veiksmų pasikeitimus, veido mimika ir kūno judesiais perteikė susidomėjimą ir pasitenkinimą: stengėsi laikyti pakeltą galvą, išlaikyti akių kontaktą, bendrauti žvilgsniu.
	Pažįstamos muzikos klausimasis ir atlikimas	Nojui sekėsi atpažinti mėgstamas dainas. Jis išreiškė pasitenkinimą ir džiaugėsi, kad dainų atlikimo patirtimi gali dalintis su tėvais.
	Muzikinių istorijų kūrimas	1, 2 ir 5 užsiėmimų metu Nojus dėmesingai klausėsi žodinio pasakojimo istorijų, lydimų muzikiniais garsais, sekė pokyčius, mėgavosi gyvai atliekamomis dainomis. Ši patirtis suteikė emocinių išgyvenimų įvairovę, teigiamus jausmus.
Komunikacinių požymių pokyčiai	Pagerėjo akių kontaktas	Nojus teigiamai reagavo į muzikinį kalbinimą, siekė akių kontakto, žvilgsniu komunikavo, parodydamas susidomėjimą vykstančia veikla.
	Pagerėjo fizinis kontaktas	Vykstant bendrai muzikinei veiklai vyko vaiko ir tėvų susiderinimas, didėjo pasitikėjimas ir atsipalaidavimas. Kartu buvo išbandytos naujos muzikinės veiksenos (pirštų žaidimai poroje, judesys su muzika).
	Vyko apsisikeitimas emocijomis	Pirštų žaidimų, dainavimo, grojimo muzikos instrumentais metu muzikinė sąveiką skatino ir palaipsniui stiprino tarpusavio apsisikeitimą emocijomis, išgyvenamomis prasmėmis mimikos, judesių pagalba, skatino labiau pasitikėti ir išreikšti kūrybiškumą.
	Sustiprėjo komunikacija garsinė išraiška	Dalyvaudamas užsiėmimuose Nojus garsinės išraiškos nenaudojo.
Komunikacinių gebėjimų lavinimas	Gebėjimas paklausti siekiant išreikšti savo poreikius	Smagi veikla ir atpalaiduojanti atmosfera bei tėvų dalyvavimas kartu patiko Nojui, atitiko jo poreikius. 5 užsiėmimo metu jam taip pat pavyko žvilgsniu parodyti norą tęsti grojimą instrumentu kartu su tėvais. Emocionaliai reaguodamas jis parodė, kad jam patinka pirštų žaidimų veiksmas.
	Išklausyti ir priimti gaunamą informaciją	Nojus noriai ir aktyviai sekė tai, kas vyksta aplinkoje, įsitraukė į veiklą, priėmė grojimo / žaidimo formą ir sutiko jos laikytis. Motyvuojanti veikla, dėmesys ir pagarbus elgesys skatino abipusį tėvų ir vaiko įsiklausymą ir bendravimą.
	Gebėjimas užmegzti tarpusavio santykius	Nojus noriai klausėsi tėvų muzikavimo ir įsitraukė su tėvų palaikymu, išliko bendroje veikloje ir džiaugėsi ja ir mėgavosi kūrybine tarpusavio sąveika.

Muzikos terapijos užsiėmimai sudarė sąlygas aktyviam dalyvavimui, apsisikeitinui emocijomis neverbalinės komunikacijos ženklais, komunikacinių įgūdžių

ugdymui: dėmesingumui, gebėjimui priimti informaciją, dalyvauti bendroje veikloje, muzikinėje sąveikoje.

Damiro atvejo analizė

14 lentelė

Amžius	6 metai
Medicininė diagnozė	Mielomeningocele, hidrocefalija, kojų paraplegija, raidos sutrikimas.
Fizinė būklė	Berniukas aplinkoje juda aktyvaus tipo vėžimėlio pagalba pakankamai vikriai. Žemas raumenų tonusas, sutrikusi judesių raida. Valdo abi rankas, geba atlikti tikslius judesius, išlaiko daiktus.
Komunikaciniai ypatumai	Komunikuoja mimika, judesiais, taria trumpus žodžius: mama, papa, tetia, ne, da, ir pan. Aplinkinius vadina vardais. Bendraudamas mėgsta individualų dėmesį. Aktyviai dalyvauja pokalbyje, inicijuoja veiklas, supranta visus nurodymus.
Emocijų ir jausmų raiška	Džiaugiasi bendravimu, dėmesiu, patinkančia veikla - emociškai, iniciatyviai joje dalyvauja. Pilnas ryžto, džiugesio, optimizmo. Emocijas reiškia ryškiai, muzikos pagalba subtiliai pereina iš vienos būsenos į kitą – iš aktyvumo į nusiramimą, atsipalaidavimą. Jautrus aplinkinių emocinei raiškai – jautriai stebi, sąveikauja.
Emocinis ryšys su tėvais	Rūpestingi tėvai suteikia daug palaikymo, dėmesio. Kartais yra linkę nutildyti, nuraminti vaiko temperamentą, griežtais nurodymais kaip reikia elgtis sumažinti iniciatyvą, valdingą vaiko elgesį su aplinkiniais.
Probleminis elgesys/ tėvų dėl vaiko patiriami sunkumai	Problema - būna užsispyręs, atsisako dalyvauti siūlomose veiklose, nori kad būtų pagal jį; vadovauja aplinkiniams, nurodinėdamas, ką ir kaip reikia daryti, tačiau neišklauso aplinkinių norų. Sunkiau taria ilgesnius žodžius, taria ne visus garsus, judesių ribotumas.
Šeimos sudėtis	Pilna šeima, turi vyresnę seserį.
Pomėgiai:	Yra sumanus, domisi įvairia veikla. Mėgsta klausytis vaikiškų trumpų eilėraščių, dainų įrašų, turi savo mėgstamas dainas, filmukus, mėgsta linguoti pagal muziką.
MT užsiėmimai	Dalyvavo 5 MT užsiėmimuose kartu su mama ir tėčiu.

Pirmojoje kategorijoje „Tėvų ir vaiko emocinis ryšys“ yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: šeimos tarpusavio sąveikos pokyčiai, esminių vaiko poreikių realizavimas, dalyvavimo muzikos terapijos užsiėmimuose poveikis tėvams. Buvo siekiama apžvelgti muzikos terapijos poveikį vaiko ir tėvų emocinio ryšio atžvilgiu: kaip jis kito, kaip įtakojo vaiko savijautą, kaip padėjo tėvams labiau pažinti vaiką, jo poreikius bei kurti harmoningą tarpusavio sąveiką.

Kategorijos „Tėvų ir vaiko emocinis ryšys“ subkategorijos

15 lentelė

Subkategorijos	Subkategorijų lygmenys	Rezultatų interpretacija
Šeimos tarpusavio sąveikos pokyčiai	Saugumas ir pasitikėjimas	Damiras užsiėmimuose dalyvavo su abiem tėvais. Jau pirmo užsiėmimo metu drąsiai įsitraukė į veiklas, pasitikėjo savimi ir aplinka, jautėsi saugiai ir viskuo domėjosi.
	Artumas, dėmesys ir palaikymas	Nuo 5 užsiėmimo tėvai turėjo galimybę išbandyti artimos tarpusavio sąveikos per muziką modelį ir įsiklausyti į vaiko muzikinę išraišką, ją papildyti, palaikyti, suteikti artumą. Nes iš pradžių tėvai buvo labiau linkę raminti ir tildyti garsų ir ekspresyvų Damiro grojimą, mažinti jo iniciatyvumą. O nuo 5 užsiėmimo tėvų prisiderinimas ir palaikymas grojimo metu suteikė vaikui didelį pasitenkinimą – jis šypsojosi, kalbino tėvus žodžiu ir tęsė muzikavimą ir buvo labai kūrybiškas.
	Žavėjimasis vaiku, paskatinimas, pagyrimas	Nuo 5 užsiėmimo muzikinių improvizacijų metu (žr. priedą nr....) tėvai buvo skatinami pastebėti ir palaikyti Damirą jo pasiekimuose žodžiu bei grojimu, leisti skleistis jo kūrybiškumui, pagirti suteikiant pritarimą ir pastiprinimą.
	Pagarba ir pripažinimas	Berniukui tėvų pripažinimas buvo labai reikšmingas. Užsiėmimų eigoje jis mėgavosi tėvų dėmesiu, pasijuto stiprus ir suaugęs, galėjo harmoningai dalyvauti pats ir modeliuoti tėvų dalyvavimą taip, kaip jam to reikėjo.
Esminių vaiko poreikių realizavimas	Priklausymas šeimai	Damirui labai svarbus buvo abiejų tėvų dalyvavimas. Jis nuolat siekė akių kontakto ir pastiprinimo iš tėvų, o 9 ir 10 užsiėmimų metu paprašė jų sėdėti iš abiejų pusių grojant muzikines improvizacijas. Tėvų apsupime jausdamas palaikymą džiugiai grojo ir bendravo per muziką paeiliui tai su vienu, tai su kitu tėvu.
	Aplinkinio pasaulio pažinimas per žaidimą	Damirui sulaukus tėvų palaikymo buvo ypatingai smagu atrasti naujus instrumentus, išmėginti įvairius grojimo būdus, domėtis ir priimti kitų grupės dalyvių muzikavimą, stebėti jų savitumą. Per grojimą berniukas kūrė sąveiką su aplinkiniu pasauliu ir galėjo labiau jį pažinti, suprasti, būti kartu. Nes kasdienėje veikloje jam buvo labiau įprasta teikti savo sąlygas neįsiklausant į aplinką, nepriimant aplinkinių siūlomų naujos veiklos.
	Pasaulio	Užsiėmimų metu Damirui buvo svarbi emocinė patirtis su

	suvoikimas per jusmus	tėvais. Muzikinės sąveikos pagalba jis turėjo galimybę būti kartu, gauti dėmesį ir palaikymą – muzikinių improvizacijų metu tėvai buvo prašomi palaikyti berniuko grojimą atkartojant jo muzikines frazes tokiu pačiu ritmu, tempu, dinamine išraiška, intensyvumu, kitaip sakant - bendrauti jo kalba. Emocinis pastiprinimas iš tėvų ir vieningas būvimas pripildė berniuką džiaugsmu, entuziazmu
	Savarankumas	Kiekvieną užsiėmimą Damiro savarankumas augo. Stebėdamas muzikines veiklas jis greitai perprato veikimo modelius ir ne tik sekė, bet ir pats inicijavo veiksmą pagal žaidimų/ grojimo taisykles, pats kūrybiškai ir savarankiai dalyvavo ir atliko muzikines improvizacijas su tėvais ir solo (žr. priedą nr. ...)
	Pasiekimai ir asmeninis efektyvumas	Damirui patiko terpė, kurioje buvo įsiklausoma į jo pasiūlymus, įgyvendinamos jo idėjos. Jis siekė vadovauti aplinkai ir, įsitikinęs palaikymu ir tuo, kad yra girdimas, galėjo atsipalaiduoti ir pasinerti į asmeninę kūrybinę raišką.
	Kūrybiškumas ir savirealizacija	Berniukui labai tiko muzikinė veikla. Nuo pirmo užsiėmimo jis smalsiai išbandė įvairias veiksenas ir, įsitikinęs tėvų palaikymu, su kiekvienu užsiėmimu vis laisviau ėmė muzikuoti, subtiliai kūrė ir perteikė muzikines mintis, siekė išbandyti platų grojimo diapazoną.
Dalyvavimo muzikos terapijos užsiėmimuose poveikis tėvams	Stiprina emocinį ryšį tarp tėvų ir vaiko	Nuo 5 užsiėmimo tėvai turėjo galimybę išbandyti tarpusavio sąveikos per muziką modelius, kurių pagrindas yra įsiklausymas, palaikymas, pastiprinimas, abipusė sąveika ir bendradarbiavimas. Tai stiprino emocinį ryšį, suteikė abipusį pasitenkinimą.
	Padėjo suprasti vaiko jusmus ir elgesį	Tėvai suteikdami vaikui dėmesį ir artumą galėjo labiau jį suprasti, stebėti jo savitą raišką ir ją priimti, vertinti. Berniuko ryškios emocijos, kūrybiškumas, didelis savarankumas, savo nuomonės turėjimas, iniciatyvumas skleidėsi harmoningu muzikinės sąveikos būdu, suteikė vaikui sėkmės pojūtį. Tėvai, stebėdami harmoningą šių savybių pasireiškimą, galėjo praplėsti savo suvoikimą, kad sunkumai, patiriami vienoje situacijoje, gali virsti privalumais ir suteikti sėkmingą realizaciją.
	Padėjo suteikti vaikui palaikymą	Su kiekvienu užsiėmimu tėvų prisitaikantis elgesys kito nuo drausminimo iki palaikymo, nuo tildymo iki pripažinimo ir lygiavertės sąveikos, nuo nepasitenkinimo iki pasitenkinimo ir vertinimo.
	Padėjo paskatinti vaiko domėjimąsi pasauliu	Sūnaus palaikymas atvėrė vaikui platesnes saviraiškos ir kūrybiškumo galimybes, savarankumą ir gebėjimą priimti sprendimus. Damiras pasijuto labiau suaugęs ir gebantis laisvai rinktis, išreikšti mintis. Visa tai atsiskleidė berniuko muzikinių improvizacijų metu.
	Padėjo stiprinti tarpusavio sąveiką ir komunikaciją, kurti sveikus tarpusavio	Pozityvus bendravimo per muziką modelis, vaiko ir tėvų emocinio ryšio stiprinimas leido patirti harmoningą sąveiką. Damiro valdingas tėvų dėmesio reikalavimas kito iki ramaus pasitikrinimo, laisvos ramios komunikacijos grojimo metu. Jis galėjo pasijausti saugiai ir pasinerti į muziką. Tarpusavio ryšys tapo harmoningas ir priimtinas abiem pusėms, nei iki tol, kuomet vaikas jautė įtampą dėl

	santykius	ryšio stokos, o tėvai – dėl sūnaus nuolatinio dėmesio siekimo ir kontroliavimo.
--	-----------	---

Antrojoje kategorijoje „Vaiko vystymasis“ yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: įtaka vaiko raidos pokyčiams, muzikinės stimuliacijos nauda ir poveikis. Buvo siekiama pastebėti muzikos terapijos poveikį vaiko vystymuisi, jo aktyvumui, gebėjimui įsitraukti į veiklas, išmėginti naujus saviraiškos būdus.

Kategorijos „Vaiko vystymasis“ subkategorijos

16 lentelė

Subkategorijos	Subkategorijų lygmenys	Rezultatų interpretacija
Įtaka vaiko raidos pokyčiams	Pažinimas ir suvokimas (dėmesys, atmintis, vaizduotė, kūrybiškumas)	Damiras noriai dalyvavo bendrose improvizacijose su tėvais, su kiekvienu kartu vis labiau sekė grojimą, eiliškumą, išklausedavo kitų pasiūlytas mintis, buvo dėmesingas užduotims ir jas atlikdavo kūrybiškai, naudojo skirtingo charakterio išraišką. 8 užsiėmimo metu atsiskleidė, kad Damiras gerai įsimina ankstesnių užsiėmimų užduotis bei savarankiškai mėgina jas atkartoti ir inicijuoti kitų dalyvavimą atitinkančiu būdu.
	Emocijos	Ryškios, gyvybingos, džiugios emocijos turėjo galimybę pasireikšti grojant įvairiais muzikos instrumentais, ypač būgnais, ksilofonu. Damiras jautėsi laimingas, galėdamas pasidalinti šią patirtimi su tėvais, jausti jų palaikymą.
	Pozityvus, konstruktyvus elgesys	Muzikinės raiškos forma įgalino vaiką harmoningai panaudoti atkaklumo, kontroliavimo savybes – siekis vadovauti laipsniškai kito į bendradarbiavimą, įsiklausymą. Ryški ir ekspresyvi saviraiška muzikoje atsiskleidė kaip stiprus Damiro kūrybiškumo bruožas.
	Komunikacija, kalba, socialiniai gebėjimai	Dalyvaudamas užsiėmimuose Radomiras aiškiai išreiškė norus, siekė tėvų dalyvavimo, kviesdamas juos į bendrą veiklą. Berniukas naudojo trumpus žodžius tarpusavio komunikacijai. Laisvai bendravo su kitais grupės dalyviais, kūrė tarpasmeninius santykius. Įsitikinęs tėvų artumu ir palaikymu, naudojo mažiau žodžių, daugiau grojo, pasijusdavo labiau savarankiškas ir į tėvus atsisukdavo pasidalinti laimės būsena – šypsojosi, žvelgė į akis, ramiai kalbino.
Muzikinės stimuliacijos nauda ir poveikis	Akustinė stimuliacija	Dainavimas ir grojimas su vaiku buvo maloni Damirui veikla, atitiko jo poreikius ir pomėgius, stimuliuo gyvybingumą, aktyvų domėjimąsi ir iniciatyvumą.
	Taktilinė stimuliacija	Damiras gerai valdo abi rankas, tačiau jo judėjimas yra rybotas. Galimybė groti muzikos instrumentais pasidėjus ant kelių ar sėdint šalia praturtino jutiminių pojūčių bei gebėjimų patirtį.
	Regimoji stimuliacija	Damirui patiko nauji instrumentai, įvairios meninės priemonės (personažų lėlės, skarelės, juostelės ir kt.),

		kurios žadino vaizduotę ir kūrybiškumą.
	Vestibiulinė stimuliacija	Berniukui patiko groti ir judėti pagal muziką, ritmiškai linguoti. 10 užsiėmimo metu smagi motyvuojanti veikla ir tėvų palaikymas išlaisvino jo kūrybiškumą – Damiras laisvai ir energingai, su pilna jėga grojo būgnais laikydamas lazdeles abejose rankose, kūrybiškai išgrodamas įvairius ritminius darinius ir juos varijuodamas savo nuožiūra. Taip vidinė galia įgavo pasireiškimo formą, išlaisvino vidinį potencialą ir suteikė jam augimo galimybę.

Trečioje kategorijoje „Komunikacinių gebėjimų raiška ” yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: muzikinių veiksenų tinkamumas / poveikis vaiko komunikacinių gebėjimų raiškai, komunikacinių požymių pokyčiai, komunikacinių gebėjimų lavinimas. Buvo siekiama pastebėti kokios veiksenos labiausiai įtakojo komunikacinę raišką: iššaukė vaiko norą komunikuoti, padėjo užsimegzti dialogui, padėjo vaikui reikšti savo mintis, idėjas.

Kategorijos „Komunikacinių gebėjimų raiška“, subkategorijos

17 lentelė

Subkategorijos	Subkategorijų lygmenys	Rezultatų interpretacija
Muzikinių veiksenų tinkamumas / poveikis vaiko komunikacinių gebėjimų raiškai	Į vaiką nukreipta kalba/ dainavimas	Damirui buvo svarbus asmeninis dėmesys ir palaikymas. Dainavimas jam ir su juo kūrė vieningą sąveiką, jį palaikė ir įtakojo savarankumą ir kūrybiškumo sklaidą.
	Grojimas su vaiku	Berniukui buvo svarbu, kad 7 – 10 užsiėmimų metu visų pirmą buvo išklausomi ir priimami jo grojimo pasiūlymai, suteikiamas atspindėjimas ir palaikymas. Pasijutęs išgirstas, jis toleravo kitų idėjas, priimdavo kitų pasiūlymus.
	Pirštų žaidimai, muzikos ir judesio veiksenos	Muzika ir laisvai atliekamas judesys padėjo išlaisvinti kūrybiškumą, išgyventi muzikos turinį per emocijas, patirti smagią tarpusavio sąveiką su tėvais. Tačiau pirštų žaidimų veikla Damirui buvo pernelyg direktyvi. Jis nenorėjo jos atlikti ir tik trumpam įsitraukdavo išmėgindamas naujus judesius.
	Pažįstamos muzikos klausimasis ir atlikimas	7 užsiėmimo metu Damiras nepasiūlė pažįstamos dainos tačiau su tėvelių pagalba ji buvo prisiminta ir atlikta. Berniukui patiko jos klausytis (žr. priedą nr. ...), tačiau tai nebuvo jo pasirinkimas. Jis labiau troško pats inicijuoti veiklas ir įtraukti į jas savo tėvelius.
	Muzikos improvizacija	Ši veikseną labai atitiko vaiko poreikius – būti išgirstam, priimtam, sulaukti palaikymo, tėvų dalyvavimo vaiko lygyje. Kartu atskleidė vaiko kūrybiškumą, aktyvumą, sudarė sąlygas išbandyti naują tarpusavio sąveikos modelį. Nauja teigiama patirtis suteikė stabilumo, saugumo, sustiprino savarankumą ir pasitikėjimą savimi.

	Muzikinių istorijų kūrimas	Damiras dėmesingai įsiklausė į jo atliekamą muziką, naudojo kontrastingus raiškos būdus, mėgavosi atlikimu. Žodžių muzikai apibūdinti jis nenaudojo, o iš šalies žodinio palaikymo nelabai priėmė.
Komunikacinių požymių pokyčiai	Pagerėjo akių kontaktas	Berniukas užsiėmimuose dalyvavo sėdėdamas šalia šeimos narių. Grodamas nuolat atsisukdavo siekdamas akių kontakto, įsitikindamas palaikymu, o su laiku tapo labiau pasitikintis savimi ir žvilgsniu lygiomis komunikavo su tėvais.
	Pagerėjo fizinis kontaktas	Damiras saugiai ir smagiai jautėsi abiemis tėvams sėdint šalia, apsupus jį iš abiejų pusių, ko jis pats pageidavo 9 užsiėmimo metu.
	Vyko apsisikeitimas emocijomis	Palaipsniui, tėvams vis drąsiau palaikant džiugią ir energingą berniuko muzikinę raišką, Damiras pasijuto suprastas ir palaikomas emocijų lygyje. Muzika buvo tinkama sritis stiprioms emocijoms išreikšti, gyvybiniam berniuko potencialui skleisti. Pripažinimas buvo svarbus vaiko dalyvavimui.
	Sustiprėjo komunikacija garsinė išraiška	1 ir 7 - 9 užsiėmimų pradžioje Radomiro žodinė komunikacija buvo gan aktyvi. Tačiau Damiro valdingas tėvų dėmesio reikalavimas kito iki ramaus pasitikrinimo, laisvos ramios komunikacijos grojimo metu. Jis galėjo pasijausti saugiai ir pasinerti į muziką.
Komunikacinių gebėjimų lavinimas	Gebėjimas paklausti siekiant išreikšti savo poreikius	Tėvų suteiktas palaikymas ir dėmesys įtakojo Damiro vidinį stabilumą ir saugumą, didino savarankumą ir gebėjimą harmoningai veikti aplinką, išsakant savo norus.
	Išklausyti ir priimti gaunamą informaciją	Vaiko poreikius bei pomėgius atitinkanti veikla, pagarbus elgesys bei teigiamas pavyzdys skatino abipusį įsiklausymą ir bendravimą. Tai vaiko elgesyje atsispindėjo mažesniu noru kontroliuoti ir didesniu kūrybinės sąveikos troškimu.
	Gebėjimas užmegzti tarpusavio santykius	Pasijutęs išgirstas Damiras lengviau priimdavo pasiūlymus, laikėsi sutartų taisyklių. Pats inicijuodamas grojimą muzikos improvizacijos metu siekė bendrauti su aplinkiniais per muziką - grojo pats ir laukdavo jų atsako. 8 užsiėmimo metu, grojant muzikos improvizaciją su mama, užsimezgė sklandus muzikinis dialogas, kuris truko apie 5 minutes. Apsikeitimas mintimis muzikinėje plotmėje suteikė ypatingą tarpusavio bendravimo patirtį.

Vaiko dalyvavimo lygį ir poreikius atitikusios muzikinės veiksmo kūrybiškumui, saviraiškai, aktyviai dalyvauti muzikiniame procese ir įtakoti pokyčius jame. Muzikavimo metu vyko apsisikeitimas emocijomis, mintimis ir idėjomis naudojant instrumentinius garsus, vokalinę išraišką. Bendra vaiko ir tėvų muzikinė veikla, sąveika joje per muziką siekiant pagerinti tarpusavio komunikaciją, buvo prasminga, naudinga ir palaikanti veikla tiek vaikui, tiek tėvams.

Alano atvejo analizė

18 lentelė

Amžius	6 metai
Medicininė diagnozė	Mielomeningocelė, hidrocefalija, vangioji paraplegija, mišrus specifinis raidos sutrikimas Vaikų cerebrinis paralyžius
Fizinė būklė	Raumenų tonusas susilpnėjęs. Namuose vaikšto su vaikštyne arba su parama, labai judrus, geba atlikti tikslineis judesius kaire ranka. Motyvuotas, užduotis atlieka su pagalba, yra jautrus garsui.
Komunikaciniai ypatumai	Gerai kalba trimis kalbomis: lenkų, rusų, lietuvių. Netaria kelių raidžių: s, ž, c). Bendraudamas mėgsta individualų dėmesį.
Emocijų ir jausmų raiška	Džiugus, aktyvus vaikas, gyvai reaguojantis, sąveikaujantis su aplinka. Harmoningai reiškia jausmus ir emocijas.
Emocinis ryšys su tėvais	Mama suteikia daug dėmesio ir palaikymo. Vaikas dalyvaudamas veiklose siekia mamos dėmesio, su ja bendrauja, kviečia žaisti kartu.
Probleminis elgesys/ tėvų dėl vaiko patiriami sunkumai	Problema - būna užsispyręs, atsisako dalyvauti siūlomose veiklose. Turi problemų su naujo maisto priėmimu.
Šeimos sudėtis	Auga pilnoje šeimoje.
Pomėgiai	Yra sumanus, domisi įvairia veikla. Mėgsta klausytis vaikiškų įrašų, turi savo mėgstamas dainas, mėgsta šokti su mama pagal jas.
MT užsiėmimai	Dalyvavo 1 MT užsiėmime kartu su mama

Pirmojoje kategorijoje „Tėvų ir vaiko emocinis ryšys“ yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: šeimos tarpusavio sąveikos pokyčiai, esminių vaiko poreikių realizavimas, dalyvavimo muzikos terapijos užsiėmimuose poveikis tėvams. Buvo siekiama apžvelgti muzikos terapijos poveikį vaiko ir tėvų emocinio ryšio atžvilgiu: kaip jis kito, kaip įtakojo vaiko savijautą, kaip padėjo tėvams labiau pažinti vaiką, jo poreikius bei kurti harmoningą tarpusavio sąveiką.

Kategorijos „Tėvų ir vaiko emocinis ryšys“ subkategorijos

19 lentelė

Subkategorijos	Subkategorijų lygmenys	Rezultatų interpretacija
Šeimos	Saugumas ir	Alanas dalyvaudamas 5 užsiėmime kartu su mama jautėsi

tarpusavio sąveikos pokyčiai	pasitikėjimas	saugiai, buvo geros nuotaikos, nusiteikęs dalyvavimui.
	Artumas, dėmesys ir palaikymas	Mamos palaikymas užsiėmimo pradžioje padėjo lengviau dalyvauti užsiėmimo veiklose. Mama atlikdama dainelės, grodama su vaiku suteikė dėmesį ir artumą. Dalyvavimas užsiėmime abiems teikė pasitenkinimą ir džiaugsmą.
	Žavėjimasis vaiku, paskatinimas, pagyrimas	Alano mama teigiamai vertino vaiko gebėjimus ir pasiekimus, juo pasitikėjo. Tai suteikė pasitikėjimo savimi ir vaikui, leido eksperimentuoti ir bandyti naujas veiklas.
	Pagarba ir pripažinimas	Vaiko poreikių pripažinimas ir siekis juos įgyvendinti, suteiktas dėmesys suteikė vaikui asmeninės vertės ir pripažinimo pojūtį.
	Priklausymas šeimai	Dalyvavimas kartu su mama buvo smagi patirtis vaikui, apjungė, suteikė saugumą.
Esminių vaiko poreikių realizavimas	Aplinkinio pasaulio pažinimas per žaidimą	Alanas labai smalsiai ir aktyviai įsitraukė į užsiėmimo veiklas. Jam patiko žaidimai ir muzika. Jis noriai dalyvavo ir emociškai reagavo juoku į žaidybines tarpusavio sąveikas. Jam buvo įdomūs nauji instrumentai, jų skleidžiami garsai, dainelės.
	Pasaulio suvokimas per jausmus	Dainelės ir vaikų žaidimai buvo smagi patirtis Alanui, praturtinusi naujais emociniais išgyvenimais jo pasaulio pajautimą ir sąveiką.
	Savarankumas	Vaiko raidą atitinkanti veikla skatino sėkmingą atlikimą, pasitikėjimą savimi ir didėjančią savarankumą.
	Pasiekimai ir asmeninis efektyvumas	Į 5 užsiėmimo pabaigą berniukas jautėsi drąsiau ir balsu įsijungė į bendrą muzikavimą, paskatindamas kitus dalyvius jaustis taip pat laisvai ir kūrybiškai.
	Kūrybiškumas ir savirealizacija	Vaikas labai aktyviai įsitraukė į veiklas, norėjo tyrinėti muzikos instrumentus. 5 užsiėmimo metu skambant dainelei pats pasirinko ir muzikaliai pritarė būgnelių. Jam patiko lygiavertis dalyvavimas ir galimybė išreikšti save.
Dalyvavimo muzikos terapijos užsiėmimuose poveikis tėvams	Stiprina emocinį ryšį tarp tėvų ir vaiko	Alano mama 5 užsiėmimo metu turėjo galimybę išbandyti vaiko muzikinį kalbinimą naudojant pirštų žaidimus, dainavimą ir instrumentinę improvizaciją. Muzikinė tarpusavio sąveika skatino apsikeitimą emocijomis, tarpusavio susiderinimą, stiprino motinos ir vaiko prierašumą.
	Padėjo suprasti vaiko jausmus ir elgesį	Vaiko stebėjimas jam dalyvaujant patinkančioje muzikinėje veikloje suteikė žinių apie jo poreikius bei jų patenkinimo galimybes, pozityvaus elgesio formavimo galimybę.
	Padėjo suteikti vaikui palaikymą	Alanas grodamas muzikos instrumentais pritariant dainelėms vis atsisukdavo į mamą, siekė jos palaikymo. Mama žavėdamasi vaiko dalyvavimu suteikė jam dėmesį, palaikė šypsena bei žvilgsniu. Toks elgesys informuoja apie kontakto su mama svarbą ir skatina tėvų dėmesingumą.
	Padėjo paskatinti vaiko domėjimąsi pasauliu	Alano mama dalyvaudama su sūnumi užsiėmime suteikė jam naujos patirties bei pasaulio pažinimo per muziką galimybę. O taip pat lavino vaiko muzikinius ir tarpasmeninės sąveikos gebėjimus.
	Padėjo	Muzikinės veiksenos sukūrė sąlygas tampriam mamos ir

	stiprinti tarpusavio sąveiką ir komunikaciją, kurti sveikus tarpusavio santykius	vaiko ryšiui pasireikšti bei stiprėti, įgalino bendravimą per muziką, suteikė prasmingos abiems malonios veiklos patirtį, kuri harmoningai įtakojo sveikų tarpusavio santykių vystymąsi.
--	--	--

Antrojoje kategorijoje „Vaiko vystymasis“ yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: įtaka vaiko raidos pokyčiams, muzikinės stimuliacijos nauda ir poveikis. Buvo siekiama pastebėti muzikos terapijos poveikį vaiko vystymuisi, jo aktyvumui, gebėjimui įsitraukti į veiklas, išmėginti naujus saviraiškos būdus.

Kategorijos „Vaiko vystymasis“ subkategorijos

20 lentelė

Subkategorijos	Subkategorijų lygmenys	Rezultatų interpretacija
Įtaka vaiko raidos pokyčiams	Pažinimas ir suvokimas	Alanas dėmesingai sekė veiklas, suprato jų prasmę, turinį ir kūrybiškai papildė: atliekamai dainelei ritmiškai pritarė būgneliu.
	Emocijos	Muzikinė veikla jį nuteikė smagiai: jis lengvai ir linksmai priėmė žaidybinę sąveiką pirštų žaidimų metu, taip pat pritariant dainelėms, judant su muzika. Buvo atsipalaidavęs, laisvai reiškė emocijas ir mėgavosi veikla.
	Pozityvus, konstruktyvus elgesys	Dėl patinkančios veiklos Alanui buvo lengva įsitraukti į veiklas. Jis harmoningai dalyvavo su visa grupe, džiaugdamašis mamos suteikiamu dėmesiu.
	Komunikacija, kalba, socialiniai gebėjimai	5 užsiėmimo metu į užsiėmimo pabaigą Alanas jautėsi laisvai ir kūrybingai, balsu atkartojė melodinį motyvą, kelis dainos žodžius. Jis gerai jautėsi grupinės veiklos metu, sekė eiliškumą, priėmė bei pats inicijavo pasiūlymus veiklai.
Muzikinės stimuliacijos nauda ir poveikis	Akustinė stimuliacija	Dainavimas vaikui ir su vaiku, vaiko amžių atitinkanti muzikinė medžiaga stimuliavo Alano garsinį atsaką. 5 užsiėmimo metu į užsiėmimo pabaigą Alanas balsu atkartojė melodinį motyvą, kelis dainos žodžius.
	Taktilinė stimuliacija	Berniukui buvo smagu susipažinti su naujais muzikos instrumentais, juos tyrinėti. Tai stimuliavo domėjimąsi pasauliu, skatino pasitikėjimą.
	Regimoji stimuliacija	Vaizdinių priemonių naudojimas 5 užsiėmimo metu (skarelių, juostelių), muzikos instrumentų skatino domėtis aplinka ir aktyviai joje dalyvauti.
	Vestibiulinė stimuliacija	Berniukas jautriai reagavo į muzikinę stimuliaciją, kartu su mama lingavo pagal muziką, šoko su priemonėmis (skarelėmis, juostelėmis). Pirštų žaidimai suteikė artumą ir buvo smagios bendros veiklos su mama pagrindu.

Trečioje kategorijoje „Komunikacinių gebėjimų raiška ” yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: muzikinių veiksenų tinkamumas / poveikis vaiko komunikacinių gebėjimų raiškai, komunikacinių požymių pokyčiai, komunikacinių gebėjimų lavinimas. Buvo siekiama pastebėti kokios veiksenos labiausiai įtakoję komunikacinę raišką: iššaukė vaiko norą komunikuoti, padėjo užsimegžti dialogui, padėjo vaikui reikšti savo mintis, idėjas.

Kategorijos „Komunikacinių gebėjimų raiška“, subkategorijos

21 lentelė

Subkategorijos	Subkategorijų lygmenys	Rezultatų interpretacija
Muzikinių veiksenų tinkamumas / poveikis vaiko komunikacinių gebėjimų raiškai	Į vaiką nukreipta kalba/ dainavimas	Alanas jautėsi gan saugiai dalyvaudamas su visa grupe. Tačiau asmeninis dėmesys jam taip pat patiko. Į vaiką nukreiptas mamos dainavimas buvo maloni patirtis vaikui.
	Grojimas su vaiku	Alanas savarankiai norėjo išbandyti įvairius muzikos instrumentus be mamos pagalbos. Jis muzikaliai prisijungė prie grupės muzikavimo ir pritarė instrumentais beveik viso dainavimo metu.
	Pirštų žaidimai, muzikos ir judesio veiksenos	Pirštų žaidimai suteikė artumą ir buvo smagios bendros veiklos su mama pagrindu. Berniukas jautriai reagojo į skambančią muziką, kartu su mama lingavo, šoko su priemonėmis (skarelėmis, juostelėmis).
	Pažįstamos muzikos klausimasis ir atlikimas	Berniukui patiko visos skambančios dainelės neišskiriant kažkokios vienos konkrečiai. Jis buvo gerai nusiteikęs muzikavimo prasme ir noriai dalyvavo visų dainelių atlikime.
	Muzikos improvizacija	Alanui galėtų būti tinkama veikla. Bet kadangi berniukas dalyvavo tik vieną kartą, jo laisvą ir kūrybingą pritarimą dainelėms muzikos instrumentais galima laikyti improvizacinio pobūdžio veikla, kurią jam sekėsi puikiai atlikti.
	Muzikinių istorijų kūrimas	Mėgstamų personažų įtraukimas kuriant muzikinę istoriją suteikė emocinių išgyvenimų įvairovę ir padėjo sukcentruoti Alano dėmesį, suteikė teigiamus jausmus.
Komunikacinių požymių pokyčiai	Pagerėjo akių kontaktas	Muzikinės veiklos metu berniukas siekė akių kontakto su mama, norėdamas įsitikinti jos palaikymu bei pasidalinti išgyvenama emocine patirtimi.
	Pagerėjo fizinis kontaktas	Judėjimas su mama pagal muziką pasitelkus skareles, juosteles, suteikė artumą, padėjo stiprinti tarpusavio emocinį ryšį, suteikė smagios bendros veiklos pojūtį.
	Vyko apsikėitimas emocijomis	Pirštų žaidimų, dainavimo, grojimo muzikos instrumentais metu muzikinė sąveika skatino tarpusavio apsikėitimą emocijomis. Teigiamas patyrimas suteikė pozityvią tarpusavio sąveikos patirtį.
	Sustiprėjo komunikacija garsinė	Į 5 užsiėmimo pabaigą berniukas jautėsi drąsiau ir balsu atkartoję trumpas muzikines frazes. Muzikuodamas su mama naudojo neverbalinę komunikaciją: žvilgsnį,

	išraiška	mimiką, judesius.
Komunikacinių gebėjimų lavinimas	Gebėjimas paklausti siekiant išreikšti savo poreikius	Alanas drąsiai ir atvirai reiškė norus, teikė pasiūlymus, kurie tiko bendrame muzikavimo kontekste. 5 užsiėmimo metu jis paprašė groti jam patinkančiu būgneliu pritariant dainai. Jo noras buvo patenkintas ir berniukas buvo laimingas išreikšdamas savo kūrybiškumą.
	Išklausyti ir priimti gaunamą informaciją	Vaikas lengvai priėmė užsiėmimo veiksenų užduotis ir jas atliko. Jam taip pat patiko mamos dainavimas ir judėjimas kartu pagal muziką.
	Gebėjimas užmegzti tarpusavio santykius	Alanas linksmi dalyvaudamas lengvai užmezgė santykius grupės viduje, mėgavosi tarpusavio artumu su mama. Bendra veikla praturtino jų abiejų patirtį teigiamais išgyvenimais.

Muzikos terapijos užsiėmimai padėjo formuoti teigiamą požiūrį į vaiko dalyvavimą, į tarpusavio sąveiką, pastebėti teigiamus vaiko dalyvavimo ir mamos ir vaiko tarpusavio sąveikos ir komunikacijos pokyčius. Prieinamas ir malonus Alanui raiškos būdas padėjo stiprinti mamos ir vaiko tarpusavio ryšį, apjungti, suteikė teigiamų emocijų ir naujų prasmingų patirčių.

Rezultatų apibendrinimas

Stebėjimo analizė padėjo įvertinti muzikos terapijos poveikį tėvų ir vaiko emociniam ryšiui, kurį padėjo stiprinti tėvų dalyvavimas užsiėmimuose kartu su vaikais, jų suteikiamas dėmesys, palaikymas, artumas ir muzikinė tėvų ir vaikų tarpusavio sąveika. Vaikai jautėsi saugūs, pasitikėjo aplinka ir buvo motyvuoti domėtis, dalyvauti muzikinėje veikloje.

Tėvų dėmesys ir įsitraukimas įtakojo esminių vaikų poreikių patenkinimą, suteikė aplinkinio pasaulio pažinimo per žaidimą ir jausmus galimybę, apsikeitimo emocijomis, bendravimo, o kartu ir savarankumo bei asmeninio efektyvumo poreikių realizaciją.

Smagios ir vaikams įdomios muzikinės veiklos pagalba ir tėvų dalyvavimo kartu su vaikais dėka buvo skatinamas vaikų įvairiapusis vystymasis: pastebėtas aktyvumas pažinimo ir suvokimo, emocijų, pozityvaus elgesio srityse. Vaikai teigiamai reagavo į muzikinį kalbinimą, užsiėmimų eigoje pavyko iššaukti jų atsaką, aktyvų dalyvavimą, iniciatyvumą. Muzikinė komunikacija buvo pagrindinė išraiška muzikinių veiklų metu.

Muzikinė stimuliacija: į vaiką nukreiptas dainavimas, grojimas su vaiku, muzikos instrumentų paviršių tembrų tyrinėjimas, vaizdinių priemonių naudojimas, judėjimas pagal muziką, - buvo naudinga patirtis įvairiapusiam vaiko vystymuisi, teikė daug džiaugsmo ir pasitenkinimo, stiprino tėvų ir vaiko tarpusavio ryšį, buvo maloni veikla tiek tėvams, tiek vaikams.

Muzikinė komunikacija padėjo vystyti komunikacinius gebėjimus: skatino susidomėjimą ir aktyvų dalyvavimą, vokalinį atsaką, bendravimą mimika, žvilgsniu, kūno judesiais. Vokalinė komunikacinė išraiška tapo garsesnė, neverbalinė - išraiškingesnė. Vaikai mėgavosi bendru muzikavimu su tėvais. Tėvams ši veikla padėjo atrasti naują bendravimo ir bendros veiklos su vaiku būdą.

4.3.2 Aptarimo - refleksijos kokybinė turinio analizė

Aptarimo - refleksijos kokybinė turinio analizė atskleidė tėvų požiūrį į vaiko dalyvavimą MT užsiėmimuose, tėvų patirtį, išgyvenimus, pastebėjimus. Refleksijai buvo skiriamos 10 minučių po kiekvieno užsiėmimo. Analizuojami pokyčiai ir jų įtaka šeimos narių tarpusavio komunikacijai.

Refleksijos metu tėvams buvo pateikti klausimai, perengti pagal K. Brišą (Brisch, 2015):

- 1) Kas gero šiandien vyko su mano vaiku?
- 2) Kas jį pradžiugino?
- 3) Kuo vaikas pradžiugino Jus?

Vaiko tėvų atsakymai pateikiami su kodais pagal pirmąjį vaiko vardo raidę:

Vaiko vardo ir tėvų kodo atitikimo lentelė 22 lentelė

Vaiko vardas	Motina	Tėvas
Saulius	S1	S2
Anelė	A1	-
Nojus	N1	N2
Damiras	D1	D2
Alanas	A1	-

Kategorija	Išsakytos mintys, pastebėjimai	Įrodymai/ Citatos
Vaiko dalyvavimas	<u>Užsiėmimas Nr. 1</u> Anelės mamos nuomone, mergaitei patiko užsiėmimas, patiko dainelės, tik užsiėmimo pabaigoje buvo per garsi ir aktyvi muzika – į vakarą labiau norisi nusiramavimo.	A1: Jai patiko dainelės. Visai gerai buvo, ir dainelės patiko. Tik buvo per garsiai, kai grojo su būgnais. Norisi gal ramiau į vakarą.“
	Sauliaus tėveliai taip pat sutiko, kad muzika vaikui buvo per garsi.	S1,2: Jam buvo per daug garso, nes yra jautrus“.
	<u>Užsiėmimas Nr. 2</u> Nojaus tėvelis atkreipė dėmesį, kad sūnus buvo gerai nusiteikęs, susidomėjęs.	N2: „Nojus neverkė, jam viskas patiko, įdėmiai stebėjo“.
	<u>Užsiėmimas Nr. 3</u> Sauliaus tėvai pastebėjo, kad vaikas užsiėmimu metu labai atsipalaidavo.	S1: „Taip atsipalaidavo, kaip tik būnant baseine jam pavyksta“.
	<u>Užsiėmimas Nr. 4</u> Adelės mama patvirtino dukros pomėgį muzikai, mamos dainavimui. Muzika teikia nusiramimą.	A1: „Tai yra tai, kas jai patinka muzika, kai aš dainuoju. Tada nusiramina, klausosi.“
	<u>Užsiėmimas Nr. 6</u> Sauliaus tėtis pastebėjo, kad sūnui yra geriau dalyvauti mažesnėje grupėje.	P2: „Sauliui patinka, kai jam skiriamas dėmesys, gerai, kai mažesnė grupė.“
	Adelės mama paakcentavo, kad mergaitė domisi aplinkoje vykstančia veikla.	A1: „Taip stebėjo žvilgsniu tą ežiuką, šypsojosi. Matau, kad jai patiko“.
	<u>Užsiėmimas Nr. 8</u> Damiro tėvai įvertino sūnaus pastangas.	D1: „Mokėsi su visais iš eilės groti, groti ir sustoti, kada reikia“.
	<u>Užsiėmimas Nr. 9</u> Damiro mama pastebėjo, jog vaikui geriau sekėsi dalyvauti užsiėmime būnant tik su šeimos nariais. Kai dalyvauja mažiau žmonių, vaikui lengviau pajauti ryšį su tėvais ir nusiraminti.	D1: „Buvo geriau praeitą kartą, kai buvo mažai žmonių. O Kai namuose susirenka daug giminių – pradeda išdirbinėti, atsiranda „ožiai“.
	Damiro tėtis pasidalino, kad sūnus Jis mėgsta pavadovauti, užsiėmimo metu – taip pat.	D2: „Mes jį vadiname caru. Kaip caras užsinorėjo, taip ir turi būti. Ir čia sako, kam kada groti ar negroti.“
Anelės mama pastebėjo, kad mergaitė nepyksta. Nes jeigu jai nepatinka veikla –	A1: „Ji nepyksta. Nes jeigu jai nepatinka veikla – ji rėkia“.	

	<p>ji atsisako joje dalyvauti ir riksmu išsako nepasitenkinimą.</p> <p>Anelės mama dalinosi svarstymais dėl vaiko užduočių atlikimo kokybės.</p> <p><u>Užsiėmimas Nr.10</u> Tėveliai taip pat pastebėjo, kad Damirui patiko groti kartu su abiem tėveliais.</p> <p><u>Užsiėmimas Nr.11</u> Sauliaus tėtis pastebėjo, kad sūnus ėmė šypsotis, labiau atsipalaidavo, bendravo žvilgsniu</p> <p><u>Užsiėmimas Nr.12</u> Sauliaus tėtis atkreipė dėmesį, kad vaikui ilgai sekėsi groti gitara, pagerėjo dėmesys.</p>	<p>A1: „Mėgino spausti sintetatoriaus klavišus, bet nežinau, kiek susieja judesį su veiksmu. Būtų smagu, kad daugiau galėtų kažką padaryti rankytėmis“.</p> <p>D1: „Tai mama, tai tėtis turi su juo groti. O jam patinka“.</p> <p>P2: „Jau šypsosi, šnekina, leidžia savo garsus, dainuoja“</p> <p>S2: „Įdėmiai klausė, stengėsi groti.“</p>
<p>Dalykai, kurie pradžiugino vaiką</p>	<p><u>Užsiėmimas Nr.1</u> Anelės mama paminėjo, kad mergaitei patiko išgirsti jos mėgstamą dainą.</p> <p>Damiro mama pastebėjo, kad berniukui veikla buvo smagi.</p> <p><u>Užsiėmimas Nr.5</u> Alano mama atkreipė dėmesį į aktyvų sūnaus dalyvavimą, susidomėjimą instrumentais, ypač būgneliu.</p> <p><u>Užsiėmimas Nr.6</u> Anelės mama džiaugėsi dukros aktyviu dėmesiu į muzikinį kalbinimą su rankų lėlytėmis.</p> <p><u>Užsiėmimas Nr. 7</u> Damiro mama atkreipė dėmesį, kad sūnui patinka tiksliniai žaidimai su užduotimi. Jam gerai sekasi jas atlikti.</p> <p>Sauliaus tėvelis matė sūnaus susidomėjimą kitais grupės nariais grojant kartu.</p>	<p>A1: „Anelė labai mėgsta dainelę apie lapę – snapę. Daunuoju ją prieš miegą. Jai patiko, kad ir čia dainavome“.</p> <p>D1: „Nežinau, viskas patiko“.</p> <p>„Aš matau, kad jam patiko. Jis nori viską pabandyti. Būgnelis patiko“.</p> <p>A1: „Smagu, kad yra žaislų, Jai patiko lėlės. Tada šypsosi, atkreipia dėmesį“.</p> <p>D1: „Jam patiko, kada yra užduotys, kada skirtingai reikia groti. Tada klausio ir sustoja ar groja lėčiau ar greičiau“</p> <p>S2: „Kai grojome visi kartu, Sauliui patiko stebėti ir kitus, kaip groja“.</p>

	<p><u>Užsiėmimas Nr. 8</u> Damiro mama papasakojo, kad berniukas džiaugėsi, galėdamas ateiti į užsiėmimą.</p> <p>Damiro mama pastebėjo, kad sūnui patiko visi instrumentai.</p> <p><u>Užsiėmimas Nr. 9</u> Damiro mama atkreipė dėmesį, kad sūnus draugiškai pagrojo su tėčiu. Taip pat palygino, kad su gitara vaikui labiau patiko groti, nei su metalofonu.</p> <p>Anelės mama pastebėjo, kad mergaitė išgyveno teigiamas emocijas</p> <p><u>Užsiėmimas Nr.10</u> Tėveliai pastebėjo, kad Damirui labai patiko groti dideliais būgnais, sintezatoriumi.</p> <p><u>Užsiėmimas Nr.11</u> Sauliaus tėtis pastebėjo, kad vaikui patiko groti sintezatoriumi, jis ilgai išlaikė dėmesį ties viena veikla, grojo dviem rankomis.</p> <p><u>Užsiėmimas Nr.12</u> Sauliaus tėtis atkreipė dėmesį, kad sūnui patiko klausytis įvairių garsų ir jo mėgstamos dainelės, groti sintezatoriumi, pavyko nuspausti klavišus.</p>	<p>D1: „Jam patinka kur nors eiti dalyvauti. Kai išgirsta, kad eisim į muziką, labai džiaugiasi“.</p> <p>D1: „Gerai sekėsi groti visais instrumentais. Viską pabandė.“</p> <p>D1: „Biški pagrojo su tėčiu, draugiškai.“ „Gal jam ir patiko groti. Kai jam kažkas nepatinka – tuo ir nežais, numes.“</p> <p>A1: „Kiek pažiūriu - ji šypsosi. Man atrodo, jai buvo įdomu“.</p> <p>D1: „Jis turi tiek jėgos ir taip smagiai su ta jėga grojo ir būgnais, ir su klavišais patiko“.</p> <p>S2: „Tokią muziką sukūrė, kaip kompozitorius. Ir taip ilgai grojo, stengėsi abiem rankom“.</p> <p>S2: „Patiko garsai, dainos kurias mėgsta klausytis namuose, sintezatorius“.</p>
<p>Dalykai, kuriais vaikas pradžiugino tėvus</p>	<p><u>Užsiėmimas Nr.6</u> Nojaus tėčiui malonus buvo sūnaus dalyvavimas, susidomėjimas ir bendras grojimas su vaiku.</p> <p>Anelės mama džiaugėsi bendru smagiu laisvalaikiu, kuris suteikia atsipalaidavimą. dukros aktyviu dėmesiu į muzikinį kalbinimą su rankų lėlytėmis.</p> <p><u>Užsiėmimas Nr. 8</u> Damiro mamą pradžiugino vaiko savarankiškas noras groti būgnais ir kūrybiškas sūnaus grojimas. Jai taip patiko sūnaus dalyvavimas atliekant užduotis, žaidimo taisyklių</p>	<p>N2: „Pradžiugino, kad jam patinka ir žaidimai, ir dainos, kad aš jam galiu kažką parodyti, su juo pagroti“.</p> <p>„Man gera, kai jai smagu. Anelė atsipalaiduoja ir aš pailsiu po darbu“.</p> <p>D1::Patiko, kad jis pats norėjo groti, ne per prievartą. Ir ne bele ką grojo, muzikaliai pagrojo“. „Patiko, kad buvo ne toks nervingas. Kaip reikėjo iš eilės</p>

	<p>priėmimas ir laikymasis, eiliškumo sekimas.</p> <p><u>Užsiėmimas Nr. 9</u> Damiro tėčiui patiko visi sūnaus dalyvavimo užsiėmime momentai ir sūnaus įsitraukimas į veiklą. Tėtis jautėsi labai gerai dėl to, kad sūnus labai norėjo groti kartu su juo.</p> <p>Anelės mama džiaugėsi dukros dalyvavimu ir bendru laisvalaikiu, tuo, kad gali dukrai skirti kokybišką dėmesį.</p> <p><u>Užsiėmimas Nr.12</u> Sauliaus tėčiui patiko, kad vaikas aktyviai dalyvavo, buvo muzikinėje sąveikoje kartu su juo.</p>	<p>„Aš, tu“, taip ir buvo, klausėsi. Nes jis jei užsimano, aš – ir viskas, nesvarbu, ko tu nori“.</p> <p>D2: „Patiko visi momentai. Jei jis kažką daro – man patinka, svarbu, kad daro, nesipriešina „aš nedarysiu ir eik iš čia“. Jau pliusas, jeigu daro“.</p> <p>„Jaučiuosi gerai, patinka.“</p> <p>A1: „Smagu, gerai, tik trūksta matyti jos akis. Smagu, kad galiu su vaiku leisti laiką ir jį skirti žaidimui, nes buityje tai sudėtinga padaryti. Brolis labai pavydi, kai užsiimu su dukra. Dėl to negaliu skirti dėmesio“.</p> <p>S2: „Smagu buvo, kad Paulius dainavo, net antakius pakėlęs“.</p>
--	--	---

Rezultatų apibendrinimas

Refleksijos metu apibūdindami vaiko dalyvavimą 2 vaikų tėvai pastebėjo padidėjusį vaikų atsipalaidavimą, 1 vaiko tėvai pažymėjo, kad vaikas nusiramino, 3 tėvai matė išaugusi susidomėjimą vykstančia veikla, pastebėjo, kad vaikams patinka muzikinė veikla. 2 vaikų tėvai atkreipė dėmesį, kad vaikui mažesnėje grupėje geriau sekėsi dalyvauti, 2 vaikų tėvai informavo apie vaikų jautrumą muzikai ir pageidavo ramesnės ir tylesnės labiau relaksacinio, nei aktyvinančio pobūdžio veiklos. 3 vaikų tėvai pastebėjo padidėjusi dėmesingumą, aktyvumą, įvertino pastangas atlikti užduotis, svarstė dėl vaiko dalyvavimo galimybių, 2 vaikų tėvai išskyrė vaikų patiriamas teigiamas emocijas, 1 - stebėjo vaiko dalyvavimo būdą ir jo norą įtraukti abu tėvus į grojimą kartu su juo.

Pastebėdami dalykus, kurie pradžiugino vaiką, 2 tėvai įvardino pačią muzikinę veiklą, 2 išskyrė mėgstamų dainų dainavimą, 2 – muzikinį vaikų kalbinimą su rankų lėlėmis, 2 - grojimą instrumentais, kurių labiausiai pamėgti buvo būgnai, sintezatorius, gitara, taip pat skambančių instrumentų garsų klausymąsi. Vieni tėvai įvertino vaiko pastangas atlikti veiklą su konkrečia užduotimi ir patirtą sėkmę, pradžiuginusią vaiką. Tėvai pastebėjo, kad vaikai atrado smagumą groti su kitais grupės dalyviais, groti su savo tėvais, išgyveno teigiamas emocijas. Vieni tėvai atkreipė dėmesį į vaiko pasitenkinimą atliekant veiksmą savarankiai.

Tačiau, kai kuriems tėvams buvo sudėtinga fiksuoti teigiamus vaikų dalyvavimo momentus, pastebėti pasisekimus ir tai, kas suteikia džiaugsmą.

Besidalinant pastebėjimais, kuo vaikai pradžiugino tėvus, 4 tėvų buvo paminėtas vaiko siekis dalyvauti, susidomėjimas muzikine veikla, vieni tėvai įvertino vaiko savarankišką norą groti, kūrybiškumo išraišką, trims patiko groti kartu su vaiku. Viena mama paminėjo bendro laisvalaikio, kokybiško dėmesio skirimo vaikui svarbą, atsipalaidavimo galimybę. Vienus tėvus džiugino vaiko dalyvavimas atliekant užduotis, žaidimo taisyklių priėmimas ir laikymasis, eiliškumo sekimas.

Bendrai apžvelgus aptarimo – refleksijos duomenys galima teigti, kad bendra vaikų ir tėvų muzikinė veikla, sąveika joje per muziką siekiant pagerinti tarpusavio komunikacija, buvo prasminga, naudinga ir palaikanti veikla tiek vaikams, tiek tėvams. Muzikos terapijos užsiėmimai šeimoms padeda formuoti teigiamą tėvų požiūrį į vaiko dalyvavimą, į tarpusavio sąveiką, pastebėti teigiamus vaiko dalyvavimo ir tėvų ir vaiko tarpusavio sąveikos ir komunikacijos pokyčius. Prieinamas ir malonus vaikams raiškos būdas padėjo stiprinti tėvų ir vaikų tarpusavio ryšį, apjungti tėvus ir vaikus, suteikė teigiamų emocijų ir naujų prasmingų patirčių.

Atgalinio ryšio anketa tėvams

Atgalinio ryšio anketos tėvams turinio analizė atskleidė tyrimui aktualius duomenis, kurie analizuojami išskiriant tris pagrindines kategorijas:

- 1) Tėvų ir vaiko emocinis ryšys.
- 2) Vaiko vystymasis.
- 3) Komunikacinių gebėjimų raiška.

Analizuojami pokyčiai išskirtuose subkategorijų lygmenyse ir jų įtaka šeimos narių tarpusavio komunikacijai.

Pirmojoje kategorijoje „Tėvų ir vaiko emocinis ryšys“ yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: šeimos tarpusavio sąveikos pokyčiai, tėvų palaikymo ženklai, esminių vaiko poreikių realizavimas, dalyvavimo muzikos terapijos užsiėmimuose poveikis tėvams. Buvo siekiama sužinoti tėvų pastebėjimus apie muzikos terapijos poveikį vaiko ir tėvų emocinio ryšio atžvilgiu: kaip jis kito, kaip įtakojo vaiko savijautą, kaip padėjo tėvams labiau pažinti vaiką, jo poreikius bei kurti harmoningą tarpusavio sąveiką.

Antrojoje kategorijoje „Vaiko vystymasis” yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: įtaka vaiko raidos pokyčiams, įvairialypės stimuliacijos nauda ir poveikis. Buvo siekiama sužinoti tėvų nuomonę apie muzikos terapijos poveikį vaiko vystymuisi, jo aktyvumui, gebėjimui įsitraukti į veiklas, išmėginti naujus saviraiškos būdus.

Trečioje kategorijoje „Komunikacinių gebėjimų raiška ” yra suskirstyti duomenys pagal šias subkategorijas: muzikinių veiksnių tinkamumas / poveikis vaiko komunikacinių gebėjimų raiškai, komunikacinių požymių pokyčiai, komunikacinių gebėjimų lavinimas. Buvo siekiama išsiaiškinti kaip tėvai vertina vaikų komunikacinės raiškos pokyčius: ar dalyvavimas muzikos terapijos užsiėmimuose iššaukė vaiko norą komunikuoti, ar padėjo užsimegztį dialogui, paskatino vaiką reikšti savo mintis, idėjas.

Atgalinio ryšio anketos tėvams duomenų suvestinė

23lentelė

Kategorija	Subkategorijos	Rezultatų interpretacija
1. Tėvų ir vaiko emocinis ryšys	Šeimos tarpusavio sąveikos pokyčiai	Penki tėvai pažymėjo, kad MT užsiėmimai dalyvaujant tėvams kartu su vaiku stiprino tėvų ir vaiko emocinį ryšį ir suteikė vaikui pasitikėjimą, vaiko ir tėvų artumą, tėvų dėmesį, bendravimą, džiaugsmo pojūtį. Keturi tėvai mano, kad taip pat suteikė saugumą ir meilės pojūtį, o vieni – kad tik iš dalies. Tėvai asmeninės patirties dėka teigiamai įvertino muzikos terapijos teikiamas galimybes šeimos tarpusavio sąveikai.
	Tėvų palaikymo ženklai	Visų šeimų tėvai parašė, kad muzikos terapijos užsiėmimų metu vaikai patyrė jų palaikymą: dėmesį, supratimą, priėmimą, žavėjimąsi vaiku, paskatinimą ir pagyrimą. Visi užsiėmimuose dalyvavę tėveliai suteikė vaikams kuo palankiausias sąlygas dalyvauti, buvo geranoriški ir jautrūs vaikų poreikiams.
	Esminių vaiko poreikių realizavimas	Visi tėvai sutiko, kad tėvų ir vaiko emocinio ryšio stiprinimas padėjo realizuoti vaiko pasaulio suvokimo per jausmus poreikį. 4 šeimos taip pat įtraukė aplinkinio pasaulio pažinimo per žaidimą, priklausimo šeimai, asmeninio efektyvumo, aplinkinių dėmesio ir sėkmės poreikius. 3 šeimos sutinka dėl pagarbos ir pripažinimo, kūrybiškumo poreikių patenkinimo, ir 2 - dėl savarankumo ir pasiekimų, savirealizacijos poreikių. Kelios šeimos sutiko iš dalies dėl pagarbos ir pripažinimo, kūrybiškumo, savarankumo, savirealizacijos, pasiekimų, poreikių patenkinimo, ir viena šeima nesutiko dėl savarankumo, pasiekimų, asmeninio efektyvumo, savirealizacijos ir kūrybiškumo poreikių patenkinimo. Kelių vaikų tėvams buvo sudėtinga įvertinti vaiko

		savarankumą, pasiekimus, savirealizaciją ir kūrybiškumą dėl vaiko negalios, kuri riboja vaiko gebėjimų raišką. Ne visi vaikų saviraiškos ir kūrybiškumo pasiekimai buvo pastebėti ir įvertinti tėvų.
	Dalyvavimo muzikos terapijos užsiėmimuose poveikis tėvams	Visų 5 šeimų tėvai pastebėjo, kad tėvų dalyvavimas muzikos terapijoje kartu su vaiku padėjo stiprinti emocinį tarpusavio ryšį, suteikti vaikui palaikymą, paskatinti domėjimąsi pasauliu, gerinti tarpusavio sąveiką ir kurti sveikus tarpusavio santykius. Keturi tėvai taip pat pažymėjo, kad užsiėmimai padėjo suprasti vaiko jausmus ir elgesį, jautriai atliepti į vaiko prašymus, o vienos šeimos tėveliai sutiko iš dalies. Taip pat 5 tėvai atsakė, kad užsiėmimai suteikė galimybę patirti artimą ryšį su vaiku, prisiderinti prie vaiko ir dalyvauti vaiko lygyje, smagiai kartu praleisti laiką, patirti teigiamas emocijas, atsipalaiduoti. 4 tėvai pažymėjo, kad užsiėmimai padėjo labiau pažinti vaiką, pastebėti stipriąsias vaiko savybes ir pasiekimus, atrasti naujus sąveikos būdus per žaidimą, grojimą. 3 tėvams padėjo sustiprinti komunikaciją su vaiku, pasisemti naujų veiklos idėjų naudojimui namuose. Muzikos terapijos užsiėmimai buvo naudingi tėvams artimo emocinio ryšio su vaiku kūrimo atžvilgiu, paskatino labiau pažinti vaiką ir prisiderinti prie jo.
2.Vaiko vystymasis	Įtaka vaiko raidos pokyčiams	Visi tėvai sutiko, kad MT užsiėmimai prisidėjo prie vaiko emocijų vystymosi. 4 šeimos pažymėjo naudą pažinimo, suvokimo ir komunikacijos vystymuisi. Dėl kalbos ir socialinių gebėjimų vystymosi 2 šeimos sutiko, 2 sutiko iš dalies, o po vieną šeimą nesutiko, nes ne visi vaikai naudoja kalbinę išraišką.
	Muzikinės stimuliacijos nauda ir poveikis	4 šeimos teigiamai įvertino įvairialypės stimuliacijos (akustinės, taktinės, regimosios ir vestibulinės) naudą. Vienos šeimos tėvai dėl akustinės ir taktinės stimuliacijos sutiko iš dalies ir dėl regimosios ir vestibulinės nesutiko.
3.Komunikacinių gebėjimų raiška	Muzikinių veiksenų tinkamumas / poveikis vaiko komunikacinių gebėjimų raiškai	Visi tėvai pastebėjo, kad vaikai noriai įsitraukė į muzikinę veiklą. Jiems patiko dalyvauti kartu su tėvais, tyrinėti muzikos instrumentus, patiko į vaiką nukreipta kalba ir dainavimas, grojimas su vaiku, judėjimas pagal muziką. Keturių šeimų tėvai taip pat išskyrė vaikams patikusią žaidybines aplinkas, muzikinius žaidimus, ritmo, pirštų žaidimus, pažįstamos muzikos, dainų klausymą ir atlikimą, muzikos improvizaciją ir istorijų kūrimą, relaksacinės muzikos klausymą ir atlikimą, dėl kurių vieni tėvai sutiko iš dalies. Muzikinės veiksenos vaikams tiko ir patiko, buvo patrauklios ir padėjo siekti užsibrėžto tikslo.

Komunikacinių požymių pokyčiai	<p>5 šeimų tėvai pažymi, kad užsiėmimų dėka pagerėjo apsikeitimas emocijomis. 4 pastebi, kad iš dalies pagerėjo akių kontaktas, komunikacija garsine išraiška. 2 įvardina pagerėjusį fizinį kontaktą, 3 – iš dalies pagerėjusį.</p> <p>Užsiėmimo metu 4 šeimų tėvai pastebėjo, kad jų vaikai naudojo žvilgsnį, veido mimiką, judesius / gestus ir kūno padėtį. 3 vaikams apsikeitimas kūrybinėmis idėjomis vyko, 1 vaikui vyko iš dalies, o 1 vaikui nevyko. 3 vaikai kalbos nenaudojo, 1 vaikas naudojo kalbą iš dalies ir 1 vaikas nenaudojo. 4 pastebėjo, kad vokalinius garsus naudojo iš dalies, o vieni tėvai - kad vaikas nenaudojo. Dėl vaiko kalbos ir instrumentinių garsų kaip komunikacinės priemonės naudojimo 2 šeimos sutinka, 2 - sutinka iš dalies, 1 - nesutinka.</p> <p>Muzikinė veikla padėjo suaktyvinti tėvų ir vaikų tarpusavio komunikaciją per muziką bei neverbalinės komunikacijos ženklais.</p>
Komunikacinių gebėjimų lavinimas	<p>Tėvų nuomone, išklaudyti ir priimti informaciją sekėsi 3 vaikams, 2 vaikams – iš dalies, paklausti siekiant išreikšti savo poreikius iš dalies sekėsi 4 vaikams; išreikšti savo nuomonę sekėsi 3 vaikams, 1 vaikui – iš dalies, 1 vaikas nereiškė; konstruktyviai spręsti konfliktus sekėsi 2 vaikams, 3 vaikai nemėgino. Kiekvienas vaikas pagal jo galimybes įsitraukė į veiklą ir galėjo atskleisti ir lavinti komunikacinius gebėjimus muzikinės sąveikos pagalba.</p>

Rezultatų apibendrinimas

Atgalinio ryšio anketa tyrėjui padėjo sužinoti dalyvavusių šeimų tėvų požiūrį į muzikos terapijos poveikį tėvų ir vaiko emociniam ryšiui, vaiko vystymuisi ir komunikacinių gebėjimų raiškai.

Muzikos terapijos užsiėmimai buvo naudingi tėvams artimo emocinio ryšio su vaiku, apsikeitimo emocijomis atžvilgiu. Visi užsiėmimuose dalyvavę tėveliai suteikė vaikams kuo palankiausias sąlygas dalyvauti, buvo geranoriški ir jautrūs vaikų poreikiams. Dalyviai teigiamai įvertino muzikos terapijos teikiamas galimybes šeimos tarpusavio sąveikai, tarpasmeninio ryšio kūrimui.

Kelių vaikų tėvams buvo sudėtinga įvertinti vaiko savarankumą, pasiekimus, savirealizaciją ir kūrybiškumą dėl vaiko negalios, kuri riboja vaiko gebėjimų raišką. Ne visi vaikų saviraiškos ir kūrybiškumo pasiekimai buvo pastebėti ir įvertinti tėvų: pvz. vaikų motyvacija savarankiai atlikti grojimo judesius, inicijuoti muzikinę veiklą bei būti

lygiaverčiais jos dalyviais, atlikti savarankų vaidmenį, įtakoti pokyčius muzikinėje improvizacijoje ir pan.

Nors dėl negalios ne visi vaikai naudoja kalbinę išraišką, tačiau užsiėmimų metu jų neverbalinės komunikacijos įgūdžiai buvo aktyviai reiškiama. Tėvų buvo pastebėta, kad vaikų dalyvavimo lygį ir poreikius atitikusios muzikinės veiksenos suaktyvino tėvų ir vaikų tarpusavio komunikaciją, apskaitimą neverbalinės komunikacijos ženklais. Tačiau ne visi tėvai pažymėjo muzikos terapijos paskatintą ir suaktyvėjusią vaikų komunikaciją muzikos kalbą, kuriamais instrumentiniais garsais, vokaline išraiška. Nors muzikavimo metu vyko apskaitimas emocijomis, mintimis ir idėjomis, kiekvienas vaikas pagal jo galimybes įsitraukė į veiklą ir galėjo atskleisti ir lavinti komunikacinius gebėjimus muzikinės sąveikos pagalba: naudojo instrumentinius garsus, vokalinę išraišką. Tokie tėvų pastebėjimai leidžia suprasti, kad reikėtų labiau informuoti tėvus ir akcentuoti vaikų komunikacijos per muziką epizodus, jų aktyvaus įsitraukimo momentus, atskleisti muzikinės sąveikos galimybes ir įtaką vaiko vystymuisi ir komunikacijai.

Šie muzikos terapijos užsiėmimai buvo skirti muzikos terapijos poveikio tėvų ir vaikų tarpusavio emociniam ryšiui, sąveikai ir komunikacijai įvertinimui. Jis neapėmė ilgalaikių tikslų. Vaiko elgesį dažnai formuoja jo ryšys su tėvais, poreikių patenkinimas, tėvų požiūrį į vaiką – asmeninės nuostatos, įsitikinimai ir įsivaizdavimai. Didesnių pokyčių siekis vaiko galimybių realizacijoje, sudėtingų vaiko elgesio problemų sprendimas reikalauja ilgesnio laiko tarpo, nuoseklaus darbo su šeima.

4.3.4 Tyrimo rezultatų apibendrinimas.

Remiantis atlikto tyrimo analize galima teigti, kad muzikos terapija šeimoms padeda stiprinti tėvų ir vaiko emocinį ryšį: dalyvaujant šeimos nariams kartu vaikams suteikiamas dėmesys, palaikymas, artumas; stiprėja tėvų ir vaikų tarpusavio sąveika, vyksta apskaitimas emocijomis, bendravimas muzikinės sąveikos pagalba. Tėvų dėmesys ir įsitraukimas dalyvaujant užsiėmimuose įtakoja esminių vaikų poreikių patenkinimą, suteikia aplinkinio pasaulio pažinimo per žaidimą ir jausmus galimybę (poreikiai), apskaitimo emocijomis, bendravimo, o kartu ir savarankumo bei asmeninio efektyvumo poreikių realizaciją. Muzikos terapija šeimoms teigiamai turi poveikį vaikų vystymąsi: vaikai įgiję pasitikėjimą aplinka, tampa motyvuoti domėtis, aktyviai dalyvauja, lavinami jų pažinimo ir suvokimo, emocijų, komunikacijos ir kiti gebėjimai. Muzikinė komunikacija padeda vystyti vaikų verbalinius ir neverbalinius komunikacinius gebėjimus: skatina susidomėjimą ir aktyvų

dalyvavimą, vokalinį atsaką, bendravimą mimika, žvilgsniu, kūno judesiais, instrumentinių garsų kaip komunikacijos išraiškos naudojimą. Modeliavimo būdu stiprinami komunikaciniai gebėjimai: gebėjimas paklausti siekiant išreikšti savo poreikius, gebėjimas išklaudyti ir priimti gaunamą informaciją, gebėjimas išreikšti savo nuomonę. Muzikinė veikla tėvams gali būti vienu iš bendravimo su vaiku būdu: padeda prisiderinti prie vaiko, dalyvauti jo lygyje, atrasti naujus sąveikos būdus per žaidimą ir grojimą, sustiprinti tarpusavio komunikaciją.

IŠVADOS

1. Tėvų ir vaiko emocinio ryšio, tarpusavio sąveikos ir komunikacijos stiprinimas yra svarbus šeimų, auginančių vaikus su cerebriniu paralyžiumi, tarpusavio santykiams, psichinei sveikatai ir geresnei gyvenimo kokybei. Sveiki artimi santykiai su tėvais stiprina vaiko sveikatą, suteikia galimybę patenkinti esminius vaiko poreikius, teigiamai veikia vaiko vystymąsi.
2. Muzikos terapija sustiprina tėvų ir vaikų emocinį ryšį, sąveiką ir komunikaciją; suteikia tėvams naujų įžvalgų apie jų santykius su vaikais ir pagerina vaikų ir tėvų gyvenimo kokybę.
3. Tyrimu patikrinta originali muzikos terapijos programa šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus atskleidė muzikos terapijos poveikį tėvų ir vaiko emociniam ryšiui, vaiko vystymuisi ir komunikacinių gebėjimų raiškai: paskatino tarpusavio susiderinimą, padėjo realizuoti esminius vaiko poreikius, padėjo formuoti tėvų pozityvų požiūrį į vaiko negalią, ir tokiu būdu pagerino tėvų ir vaikų tarpusavio santykius ir bendrą klimatą šeimoje.
4. Muzikos terapijos užsiėmimuose dalyvavę tėvai patvirtino, kad bendra vaikų ir tėvų muzikinė veikla, sąveika joje per muziką siekiant pagerinti tarpusavio komunikaciją, buvo prasminga, naudinga ir palaikanti tiek vaikams, tiek tėvams. Muzikos terapijos užsiėmimai šeimoms padėjo tėvams pastebėti teigiamus vaiko dalyvavimo ir tėvų ir vaiko tarpusavio sąveikos ir komunikacijos pokyčius.
5. Hipotezė iškelta darbo pradžioje patvirtino. Muzikos terapijos užsiėmimuose dalyvavę tėvai patvirtino muzikos terapijos poveikį tėvų ir vaiko emociniam ryšiui, vaiko vystymuisi ir komunikacinių gebėjimų raiškai; užsiėmimų metu buvo stebimas padidėjęs vaikų aktyvumas, suaktyvėjo neverbalinė komunikacija bei vokalinės ir instrumentinės komunikacijos raiška.

REKOMENDACIJOS

Tyrimo išvadų pagrindu suformuluoti šie pasiūlymai ir praktinės rekomendacijos:

Politikams

Remiantis tapinstituciniu ir tarpžinybiniu bendradarbiavimu suformuoti kompleksinės pagalbos šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus, sistemą, kurioje būtų aiškiai apibrėžta, kokiais būdais psichosocialinę pagalbą teikiantys specialistai (socialiniai darbuotojai, psichologai, menų terapeutai ir kt.) turi įsitraukti į pagalbos procesą ir sudaryti sąlygas įdiegti šią sistemą praktikoje.

Institucijoms, teikiančioms socialinę pagalbą šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus, ir kitiems neįgaliesiems (nevyriausybinėms organizacijoms, reabilitacijos

centrams, socialinių paslaugų centrams, sveikatos priežiūros institucijoms)

Kurti ir įgyvendinti muzikos terapijos projektą, integruoti muzikos terapijos paslaugas į sveikatinimo programas siekiant užtikrinti profesionalią ir kompetentingą pagalbą klientams. Tai gali būti veiksminga sudedamoji kompleksinės pagalbos šeimoms dalis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Aleksienė, V. (2007). Sveikata ir sveikatingumas. *UMT paskaitų konspektai*.
2. Alm, K., Molander, L. (1999). Psichologija slaugos personalui. Iš K. Grunewald (sud.). *Mokymo kursas personalui, dirbančiam su sutrikusio intelekto vaikais ir jaunuoliais*. Vilnius: Avicena.
3. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla – spaustuvė.
4. Bowlby, J. (2005). *The Making and Breaking of Affectional Bonds*. UK: Routledge.
5. Bruscia, K. (1998) *Defining Music Therapy*. Barcelona Publishers
6. Bull, R. (2008). Autism and the Family: Group Music Therapy with Mothers and Children. In A. Oldfield, C. Flower (Ed.). *Music Therapy with Children and Their Families*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
7. Campbell, R. (2003). *How to Really Love Your Child*. JAV: David C. Cook.
8. Daveson, B. A. (2001). Empowerment: An Intrinsic Process and Consequence of Music Therapy Practice. *The Australian Journal of Music Therapy*, Vol. 12, 29–38.
9. Davies, E. (2008). It's a Family Affair: Music Therapy for Children and Families at Psychiatric Unit. In A. Oldfield, C. Flower (Ed.). *Music Therapy with Children and Their Families*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
10. Drake, T. (2008). Back to Basics: Community-based Music Therapy for Vulnerable Young Children and their Parents. In A. Oldfield, C. Flower (Ed.). *Music Therapy with Children and Their Families*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
11. Flower, C. (2008). Living with Dying: Reflections on Family Music Therapy with Children near the End of Life. In A. Oldfield, C. Flower (Ed.). *Music Therapy with Children and Their Families*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
12. Hasler, J. (2008). A Piece of the Puzzle: Music Therapy with Looked-after Teenagers and their Carers. In A. Oldfield, C. Flower (Ed.). *Music Therapy with Children and Their Families*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
13. Horvat, J., O'Neill, N. (2008). „Who is the Therapy For?“. Involving a Parent or Carer in their Child's Music Therapy. In A. Oldfield, C. Flower (Ed.). *Music Therapy*

with Children and Their Families. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

14. Howden, S. (2008). Families in Mainstream Primary Schools: A Case Study with a Six-Year-Old Girl and her Mother. In A. Oldfield, C. Flower (Ed.). *Music Therapy with Children and Their Families*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
15. Jacobsen, S. L., McKinney, C. H. (2015). *A Music Therapy Tool for assessing Parent–Child Interaction in Cases of Emotional Neglect*. New York: Springer Science + Business Media, published online: *J Child Fam Stud*, 24:2164-2173
16. Klajs, K. (2016). J. Haley — pioneer in strategic family therapy. *Psychoterapia* 2, 17-28, http://psychoterapiapt.pl/uploads/pt_2_2016/engver17klajs_psychoterapia_2_2016.pdf
17. Lathom, W., Eagle, Ch. (1984). Therapy – Children with Cerebral Palsy. *Music Therapy for Handicapped Children: Multihandicapped, orthopedically handicapped, other health impaired, Vol. 3*, USA: Missouri.
18. Loth, H. (2008). Music therapy Groups for families with a Learning-disabled Toddler: Bringing Some Gaps. In A. Oldfield, C. Flower (Ed.). *Music Therapy with Children and Their Families*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
19. Malloch, S. (2000). Mothers and infants and communicative musicality. *Musicae Scientiae*, <http://rhythmcoglab.coursepress.yale.edu/wp-content/uploads/sites/5/2014/10/Mothers-and-Infants-and-Communicative-Musicality.pdf>
20. Molyneux, C. (2005). Music Therapy as a Short-term Intervention with Individuals and Families in a Child and Adolescent Mental Health service. *British Journal of Music therapy*, Vol. 19, N.2, UK.
21. Oldfield, A.(2008). Working in Partnership and Supporting Parents: Music Therapy for Pre-school Children and their Parents at a Child Development Centre. In A. Oldfield, C. Flower (Ed.). *Music Therapy with Children and Their Families*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
22. Oldfield, A. (2006). *Interactive Music Therapy in Child and Family Psychiatry. Clinical Practice, Research and Teaching*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
23. Oldfield, A., Adams, M., Bunce, L. (2003). An Investigation into Short-term Music Therapy with Mothers and Young Children. *British Journal of Music therapy*, Vol. 17, N.1, UK.

24. Oldfield, A. (1997). Music therapy with families. In M. Heal, T. Tigram (Ed.). *Music therapy in health and education*. London and Bristol.
25. Papp, P. (1983). Family choreography. In P. J. Guerin (Ed.). *Family therapy: Theory and Practice*. New York: Gardner Press.
26. Rossi, A., Rossi, P. (1990). *Of Human Bonding: Parent – Child Relations Across the Life Course*. New York: Aldine de Gruyter.
27. Ruškus, J. (2002). *Negalės fenomenas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
28. Salkeld, C. E. (2008). Music Therapy after Adoption: The Role of Family Music Therapy in Developing Secure Attachment in Adopted Children. In A. Oldfield, C. Flower (Ed.). *Music Therapy with Children and Their Families*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
29. Šinkūnienė, J. (2012). *Bendruomeniškumas, komunikacija ir muzika: sociokultūriniai negalios aspektai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
30. Sobey, K. (2008). Introduction . In A. Oldfield, C. Flower (Ed.). *Music Therapy with Children and Their Families*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
31. Vilkelienė, A. (2003). *Ypatingųjų vaikų integruotas muzikinis ugdymas*. Vilnius: Kronta.
32. Woodward, A. (2004). Music Therapy for Autistic Children and their Families: a Creative Spectrum. *British Journal of Music therapy, Vol. 18, N.1, UK*.
33. Бриш, К. (2015). *Теория привязанности и воспитание счастливых людей*. Москва: Теревинф.

Teisiniai aktai:

1. Alternatyvi ataskaita dėl JT Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje, 2015 - http://www.lnf.lt/images/Dokumentai/Ataskaitos/JT_Neigaliuju_teisiu_konvencijos_Alternatyvioji_ataskaita.pdf
2. Neįgaliųjų teisių konvencija, 2009 - http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/seni_failai/Neigaliuju_teisiu_konvencija.pdf
3. Valstybinė šeimos politikos koncepcija, 2008, Vilnius - http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5477&p_k=1
4. Visuomenės sveikatos stiprinimo vadovas savivaldybėms, Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centras, Vilnius 2014 -

http://www.smlpc.lt/media/file/Methodine%20medziaga/2014-09-7%20Visuomenes%20sveikatos%20stiprinimo%20vadovas%20savivaldybems_2014%20galutinis%20%281%29.pdf

5. Visuomenės sveikatos stiprinimo paslaugų teikimo gairės, Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centras, Vilnius 2015 -

https://sam.lrv.lt/uploads/sam/documents/files/Visuomenes%20sveikatos%20stiprinimo%20gaires_%202015.pdf

6. Sprendimas dėl Vilniaus miesto psichikos sveikatos 2011-2015 metų strategijos tvirtinimo - <https://www.vilnius.lt/vaktai/Default.aspx?Id=3&DocId=30190267>

Internetinės nuorodos:

1. Amonašvili, Š. (2015) Autorinis seminaras „Mama, tėtė ir aš“, Riga -

<https://www.youtube.com/watch?v=oe3V9xwnjAs>

2. Asociacija Lietuvos neįgaliųjų forumas – www.lnf.lt

3. Cerebrinis vaikų paralyžius - <http://www.medguru.lt/ligos/cerebrinis-vaiku-paralyzius-cerebrinis-paralyzius/>;

http://ligos.sveikas.lt/lt/ligos/vaiku_ligos/cerebrinis_vaiku_paralyzius

4. Lietuvos muzikos terapijos asociacija - <http://www.muzikoterapija.lt/>

5. Neįgaliųjų reikalų departamentas - <http://www.ndt.lt>

6. O'Gorman, S. (2007). Infant-Directed Singing in Neonatal and Paediatric Intensive Care, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1375/anft.28.2.100/abstract>

7. Šeimos santykių institutas - <http://www.ssinstitut.lt/>

8. Terminų žodynas - <http://www.lietuviuzodynas.lt/terminai>

9. Maslow, A. piramidė, Vikipedija -

https://lt.wikipedia.org/wiki/Abraham_Maslow;

https://en.wikipedia.org/wiki/Jay_Haley

10. White, B. L. (1973). *Experience and Environment: Major Influences on the Development of the Young Child, Volume I.* -

<http://psycnet.apa.org/psycinfo/1974-02823-000>

11. Winkler, J. (2000). Development of the maternal bond during pregnancy.

Casopis lekaru ceskych, 139(1):5-8.- <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10750284>

SUMMARY

Music therapy influence on communication at families with cerebral pulsy children

Actuality and problems of the topic. Family is integral social psychological formation, found by particular people interaction, possibility to meet somebodies needs. By seeking to give a support it is important to integrate all family members. Respect and tolerance, reciprocal attention and support enable harmonious interaction between family members. It also helps create healthy interneccine relationships.

In Lithuania social services offers support and assistance to the families with cerebral pulsy children. But psychological support network is not developed enough (Ruškus, 2002). Disabled people rights convention states the rights of disabled peoples and their families to receive comprehensive information, special service and support (NTK, 2009, 23.3). Music therapy can be valuable part of a complex service and can positively influence family relationships and communication.

The hypothesis: Music therapy positively influence communication at families with cerebral pulsy children.

The goal of this investigation was to determine music therapy influence on communication at families with cerebral pulsy children.

Methodology

Methodology of theoretical research are based on the humanistic point of view at the family (Boulbi 2005, Brisch 2015, Ruškus 2002), family therapy and music therapy application actuality by working with families (Winnicott 2008, Howe 2008, A. Oldfield 2006, J.Šinkūnienė 2012).

Methods

Theoretical: psychological, philosophical, sociological, music therapy, pedagogical literature review. Analytical methods: research results review, analysis, generalization.

Empirical:

The results of qualitative research was analysed using:

- 1) Initiate conversation data;

- 2) Case study;
- 3) Reflection data from music therapy sessions;
- 4) Questionnaire data;
- 5) Analysis of observing.

Original music therapy method for families with cerebral palsy child was proved during research practice. Data analysis helped to evaluate availability of music therapy method, it's influence on communication at families with cerebral palsy child.

1. **Theoretical research statements.** Strengthening or parent – child emotional bond and communication is important for families with cerebral palsy children interneccine relationships, mental health and better quality of life.
2. Music therapy for families helps to strengthen parents and children emotional bond, interaction and communication; gives new insight on their relationships, enable positive minds about the child.
3. **Practical research statements.** Original music therapy method for families with cerebral palsy child, that was proved during research time, reveal positive influence on parent – child emotional bond, child development and communication abilities.
4. Parents, that participated in music therapy sessions proved, that music activities provoke parents and children emotional exchange and interaction, provide meaningful and supportive experience.
5. Hypothesis is proved. Parents, that took part in the sessions together with their children proved influence of music therapy on parent – child emotional bond, child development and communication abilities.

SĄNTRAUKA

Temos aktualumas ir naujumas. Šeima – vientisas socialinis psichologinis darinys, pagrįstas konkrečių žmonių sąveika, poreikių tenkinimu. Norint suteikti paramą ir pagalbą vienam jos nariui, yra būtina įtraukti ir kitus šeimos narius. Lietuvoje paramą šeimoms teikia socialinių tarnybų specialistai. Tačiau psichologinės pagalbos šeimoms, auginančioms vaikus su negalia, tinklas nėra pakankamai išvystytas (Ruškus, 2002).

Neįgaliųjų teisių konvencija skelbia neįgaliųjų ir jų šeimų teisę gauti specialias paslaugas ir paramą. (NTK, 2009, 23.3). Muzikos terapija gali būti viena iš kompleksinių paslaugų šeimoms dalis stiprinant tarpusavio sąveiką ir komunikaciją.

Keliama **hipotezė:** Muzikos terapija teigiamai veikia komunikaciją šeimose, auginančiose CP vaikus.

Darbo tikslas: Nustatyti muzikos terapijos poveikį komunikacijai šeimose, auginančiose cerebrinio paralyžiaus vaikus.

Uždaviniai:

- 1) Apžvelgti tėvų ir vaiko emocinio ryšio poveikį tarpusavio sąveikai ir komunikacijai šeimose, auginančiose cerebrinio paralyžiaus vaikus.
- 2) Apibūdinti šeimų, auginančių vaikus su cerebriniu paralyžiumi, tarpusavio santykių situaciją.
- 3) Atskleisti muzikos terapijos taikymo galimybes šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus.
- 4) Patikrinti originalią muzikos terapijos programą šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus, ir tyrimu nustatyti muzikos terapijos poveikį tėvų ir vaiko emociniam ryšiui, vaiko vystymuisi ir komunikacinių gebėjimų raiškai.
- 5) Atskleisti tėvų požiūrį ir pastebėjimus, dėl vaiko dalyvavimo muzikos terapijos užsiėmimuose bei asmeninę patirtį.
- 6) Išsiaiškinti tėvų požiūrį į muzikos terapijos poveikį tėvų ir vaiko emociniam ryšiui, vaiko vystymuisi ir komunikacinių gebėjimų raiškai.

Tyrimo metodologinis pagrindimas.

Teorinio tyrimo metodologija yra grindžiama humanistiniu požiūriu į šeimą (Boulbi 2005, Brisch 2015, Ruškus 2002), šeimos terapijos bei muzikos terapijos taikymo aktualumu darbe su šeima (Winnicott 2008, Howe 2008, Oldfield 2006, Šinkūnienė 2012).

Tyrimo metodai

Teoriniai: psichologinės, filosofinės, sociologinės, muzikos terapijos, pedagoginės literatūros apžvalga. Analitiniai metodai: tyrimo rezultatų apžvalgos, analizės, apibendrinimo metodai.

Empiriniai: Tyrimo tikslui pasiekti buvo atliktas kokybinis tyrimas, kurio duomenys analizuojami remiantis:

- 1) Muzikos terapijos užsiėmimų šeimoms pirminio pokalbio duomenimis;
- 2) Atvejo analize;
- 3) Muzikos terapijos užsiėmimų aptarimo – refleksijos duomenimis;
- 4) Anketinės apklausos, atliktos viso užsiėmimų ciklo pabaigoje, duomenimis;
- 5) Stebėjimo metodu.

Autorė pateikia originalią muzikos terapijos programą šeimoms, auginančioms CP vaikus, kuri buvo išbandyta tyrimosios praktikos metu. Duomenų analizė padėjo įvertinti programos tinkamumą, jos poveikį komunikacijai šeimose, auginančiose CP vaikus.

1. **Teorinis tyrimo pagrindimas.** Tėvų ir vaiko emocinio ryšio, tarpusavio sąveikos ir komunikacijos stiprinimas yra svarbus šeimų, auginančių vaikus su cerebriniu paralyžiumi, tarpusavio santykiams, psichinei sveikatai ir geresnei gyvenimo kokybei. Sveiki artimi santykiai su tėvais stiprina vaiko sveikatą, suteikia galimybę patenkinti esminius vaiko poreikius, teigiamai veikia vaiko vystymąsi.
2. Muzikos terapija sustiprina tėvų ir vaikų emocinį ryšį, sąveiką ir komunikaciją; suteikia tėvams naujų įžvalgų apie santykius su vaikais, skatina pozityvų požiūrį į vaiką.
3. **Praktinis tyrimo pagrindimas.** Tyrimu patikrinta originali muzikos terapijos programą šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus atskleidė muzikos terapijos poveikį tėvų ir vaiko emociniam ryšiui, vaiko vystymuisi ir komunikacinių gebėjimų raiškai: paskatino tarpusavio susiderinimą, padėjo realizuoti esminius vaiko

poreikius, padėjo formuoti tėvų pozityvų požiūrį į vaiko negalią, ir tokiu būdu pagerino tėvų ir vaikų tarpusavio santykius ir bendrą klimatą šeimoje.

4. Muzikos terapijos užsiėmimuose dalyvavę tėvai patvirtino, kad muzikinė veikla, skatina tėvų ir vaikų apsikeitimą emocijomis, stiprina tarpusavio sąveiką, yra prasminga ir palaikanti patirtis. Muzikos terapijos užsiėmimai šeimoms padėjo tėvams pastebėti teigiamus vaiko dalyvavimo ir tėvų ir vaiko tarpusavio sąveikos ir komunikacijos pokyčius.
5. Hipotezė iškelta darbo pradžioje patvirtino. Muzikos terapijos užsiėmimuose dalyvavę tėvai patvirtino muzikos terapijos poveikį tėvų ir vaiko emociniam ryšiui, vaiko vystymuisi ir komunikacinių gebėjimų raiškai; užsiėmimų metu buvo stebimas padidėjęs vaikų aktyvumas, aktyvi neverbalinė komunikacija bei vokalinės ir instrumentinės komunikacijos raiška.

PRIEDAI

PRIEDAS NR. 1

Pirminio pokalbio tėvų apklausa

Pagrindinė informacija apie dalyvius:

- 1) Šeimos narių vardai, sudėtis, vaiko amžius.
- 2) Medicininė diagnozė.
- 3) Fizinė būklė (Vaiko psichomotorinis išsivystymas: fiziniai gebėjimai, judėjimas (rankos, kojos, liemuo, bendras įspūdis, kaip juda, klausia, rega, reakcijos).
- 4) Komunikaciniai ypatumai (mimika, judesiai/ gestai, garsai, kalba, ar siekia bendravimo).
- 5) Emocijų ir jausmų raiška (ar verkia, juokiasi).
- 6) Emocinis ryšys su tėvais (poreikių patenkinimas, elgesys, siekis artumo, bendravimo).
- 7) Probleminis elgesys/ tėvų dėl vaiko patiriami sunkumai.
- 8) Vaiko pomėgiai (mėgstami užsiėmimai, patinkanti muzika).
- 9) Muzikos terapijos tikslas šeimai/ vaikui.

PRIEDAS NR. 2

Atgalinio ryšio anketa tėvams

Šios anketos tikslas – sužinoti Jūsų nuomonę apie muzikos terapijos užsiėmimus šeimoms, kuriuos lankėte Vilniaus „Vilties“ specialioje mokykloje - daugiafunkciniame centre.

Prašome atsakyti į anketos klausimus, pakomentuoti ar pateikti savo mintis.

1. Ar MT užsiėmimai dalyvaujant tėvams kartu su vaiku stiprina tėvų ir vaiko emocinį ryšį ir suteikė vaikui:

Nr.	Teiginiai	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
1.1	Saugumą			
1.2	Pasitikėjimą			
1.3	Vaiko ir tėvų artumą			
1.4	Tėvų dėmesį			
1.5	Bendravimą			
1.6	Džiaugsmo pojūtį			
1.7	Meilės pojūtį			
1.8	<i>Kita (įrašykite)</i>			

2. Ar tėvų ir vaiko emocinio ryšio stiprinimas padėjo realizuoti esminius vaiko poreikius?

Nr.	Vaiko poreikiai	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
2.1	Aplinkinio pasaulio pažinimo per žaidimą			
2.2	Pasaulio suvokimo per jausmus			
2.3	Savarankumo			
2.4	Pasiekimų			
2.5	Asmeninio efektyvumo			
2.6	Priklausimo šeimai			
2.7	Pagarbos ir pripažinimo			
2.8	Aplinkinių dėmesio ir sėkmės			
2.9	Kūrybiškumo			
2.10	Savirealizacijos			
2.11	<i>Kita (įrašykite)</i>			

3. Kaip Jus manote, kodėl yra svarbu tėvams /mamoms dalyvauti kartu su vaiku muzikos terapijoje?

Nr.	MT užsiėmimai padeda	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
3.1	Stiprėja emocinis ryšys tarp tėvų ir vaiko			
3.2	Padeda suprasti vaiko jausmus ir elgesį			
3.3	Jautriai atliepti į vaiko prašymus			
3.4	Suteikti vaikui palaikymą			
3.5	Paskatinti domėjimąsi pasauliu			

3.6	Gerinti tarpusavio sąveiką			
3.7	Kurti sveikus tarpusavio santykius			
3.8	<i>Kita (įrašykite)</i>			

4. Ar muzikos terapijos užsiėmimai buvo įdomi ir motyvuojanti veikla jūsų vaikui?

Nr.	Veiklos tinkamumas	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
4.1	Vaikas noriai įsitraukė į muzikinę veiklą			
4.2	Patiko tyrinėti muzikos instrumentus, jais groti			
4.3	Patiko dainelės			
4.4	Muzikiniai žaidimai			
4.5	Patiko smagi žaidybinė aplinka			
4.6	Patiko dalyvauti kartu su tėvais/ -u			
4.7	<i>Kita (įrašykite)</i>			

5. Ar MT užsiėmimai prisidėjo prie vaiko vystymosi?

Nr.	Vystymasis	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
5.1	Pažinimo ir suvokimo (dėmesio, atminties, vaizduotės, kūrybiškumo, žinių)			
5.2	Emocijų			
5.3	Komunikacijos			
5.4	Kalbos			
5.5	Socialinių gebėjimų			
5.6	<i>Kita (įrašykite)</i>			

6. Ar naudinga buvo įvairialypė stimuliacija?

Nr.	Įvairialypė stimuliacija	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
6.1	Akustinė			
6.2	Taktilinė			
6.3	Regimoji			
6.4	Vestibiulinė			

7. Kokias vidines vaiko savybes skatino muzikinė veikla ir tarpusavio sąveika?

Nr.	Vidinės vaiko savybės	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
7.1	Pasitikėjimą savimi ir aplinka			
7.2	Aktyvumą			
7.3	Domėjimąsi aplinka			
7.4	Norą muzikuoti/ žaisti			
7.5	Siekį bendrauti			
7.6	Iniciatyvumą			
7.7	Dalinimąsi emocijomis patirtimi			
7.8	Saviraišką			
7.9	Kūrybiškumą			
7.10	Pozityvų, konstruktyvų elgesį			

7.11	Geresnę savijautą			
7.12	<i>Kita</i> (įrašykite)			

8. Kokios muzikinės komunikacijos veiksena buvo tinkamos ir malonios Jūsų vaikui?

Nr.	Muzikinės komunikacinės veiksena	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
8.1	Į vaiką nukreipta kalba			
8.2	Į vaiką nukreiptas dainavimas			
8.3	Grojimas su vaiku			
8.4	Pirštų žaidimai			
8.5	Ritmo žaidimai			
8.6	Muzikos ir judesio veiksena			
8.7	Pažįstamos muzikos klausimasis			
8.8	Pažįstamos muzikos atlikimas			
8.9	Muzikos improvizacija			
8.10	Muzikinių istorijų kūrimas			
8.11	Relaksacinės muzikos klausimasis			
8.12	Relaksacinės muzikos atlikimas			
8.13	<i>Kita</i> (įrašykite)			

9. Kokius komunikacinius ženklus naudojo vaikas bendros muzikinės veiklos metu?

Nr.	Komunikaciniai ženklai	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
9.1	Žvilgsnį			
9.2	Veido mimiką			
9.3	Vokalinius garsus			
9.4	Instrumentinius garsus			
9.5	Kalbą			
9.6	Judėjimus /gestus			
9.7	Kūno padėtį			
9.8	<i>Kita</i> (įrašykite)			

10. Kaip MT užsiėmimai paveikė jūsų su vaiku tarpusavio komunikaciją?

Nr.	Komunikaciniai požymiai	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
10.1	Pagerėjo akių kontaktas			
10.2	Pagerėjo fizinis kontaktas			
10.3	Vyko apsikeitimas emocijomis			
10.4	Sustiprėjo komunikacija garsine išraiška			
10.5	Vyko apsikeitimas kūrybinėmis idėjomis			
10.6	<i>Kita</i> (įrašykite)			

11. Kokius komunikacinius gebėjimus padėjo lavinti muzikos terapijos užsiėmimai?

Nr.	Komunikaciniai gebėjimai	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
11.1	Paklausti siekiant išreikšti savo poreikius			
11.2	Išklausyti ir priimti gaunamą informaciją			

11.3	Išreikšti savo nuomonę			
11.4	Konstruktvyviai spręsti konfliktus			
11.6	<i>Kita (įrašykite)</i>			

12. Ar muzikinių užsiėmimų metu vaikas patyrė Jūsų palaikymą?

Nr.	Tėvų palaikymo ženklai	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
12.1	Dėmesį			
12.2	Supratimą			
12.3	Priėmimą			
12.4	Jūsų žavėjimąsi vaiku			
12.5	Paskatinimą			
12.6	Pagyrimą			
12.7	<i>Kita (įrašykite)</i>			

13. Kokius pokyčius patyrėte lankydami muzikos terapijos užsiėmimus?

Nr.	Muzikos terapijos užsiėmimai suteikė galimybę	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
13.1	Labiau pažinti vaiką			
13.2	Prisiderinti prie vaiko ir dalyvauti vaiko lygyje			
13.3	Pastebėti stipriąsias vaiko savybes, pasiekimus			
13.4	Pastebėti vaiko unikalumą			
13.5	Atrasti naujus sąveikos būdus per žaidimą, grojimą			
13.6	Patirti artimą ryšį su vaiku			
13.7	Sustiprinti tarpusavio komunikaciją			
13.8	Pasisemti naujų veiklos idėjų naudojimui namuose			
13.9	Smagiai praleisti laiką su vaiku			
13.10	Patirti teigiamas emocijas			
13.11	Atsipalaiduoti			
13.12	<i>Kita (įrašykite)</i>			

14. Kokį poveikį MT užsiėmimai turėjo jūsų asmeninei savijautai?

Nr.	Tėvų savijautos požymiai	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
14.1	Nuteikė teigiamai			
14.2	Sustiprino pasitikėjimą savimi ir savęs vertinimą			
14.3	Suteikė stiprybės, ramybės, vidinio stabilumo			
14.4	Paskatino šiltus jausmus vaiko atžvilgiu			
14.5	Padėjo formuoti pozityvų požiūrį į vaiko negalią			
14.6	Sustiprino gebėjimą veikti			
14.7	<i>Kita (įrašykite)</i>			

15. Ar prasmingas buvo dalyvavimas užsiėmimuose kartu su kitomis šeimomis?

Nr.	Dalyvavimas MT užsiėmimuose šeimų grupėje	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
15.1	Suteikė palaikymą, priėmimą ir supratimą			

15.2	Padėjo naujai pažvelgti į vaiko gebėjimus			
15.3	Suteikė galimybę išbandyti naujus sąveikos būdus			
15.4	Buvo naudingas dalinimasis patirtimi ir informacija			
15.5	<i>Kita (įrašykite)</i>			

16. Kokiomis asmeninėmis įžvalgomis norėtumėte pasidalinti?

17. Kaip vertinate muzikos terapeuto darbą siekiant įtvirtinti harmoningą vaikų – tėvų tarpusavio sąveiką ir komunikaciją?

Nr.	Dalyvavimas MT užsiėmimuose šeimų grupėje	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
17.1	Kūrybingai skatino aktyvią dalyvių veiklą			
17.2	Sudarė sąlygas kūrybiškumui pasireikšti			
17.3	Sudarė sąlygas muzikiniams ir tarpasmeniniams santykiams skleisti			
17.4	Sudarė sąlygas kurti naujus tarpusavio sąveikos būdus			
17.5	Padėjo labiau pažinti vaiko poreikius ir vystymosi etapus			
17.6	Padėjo pastebėti stipriąsias vaiko puses ir pažangą			
17.7	Suteikė palaikymą ir pastiprinimą			
17.8	<i>Kita (įrašykite)</i>			

18. Jeigu ateityje jūs su vaiku turėtumėte galimybę tęsti muzikos terapijos užsiėmimus, koks būtų jūsų pasirinkimas?

Nr.	Pasirinkimai	Sutinku	Iš dalies	Nesutinku
17.1	Pasirinkčiau tęsti grupinius muzikos terapijos užsiėmimus šeimoms			
17.2	Pasirinkčiau tęsti individualius muzikos terapijos užsiėmimus šeimoms			
17.3	Netęsčiau užsiėmimų			
17.8	<i>Kita (įrašykite)</i>			

Aš sutinku, kad anketoje pateikta informacija būtų įtraukta į Nadeždos Kiseliovos-Žukovskos mokslinį darbą.

Vardas, Pavardė.....

Parašas.....

Visa Jūsų pateikta informacija bus naudojama konfidencialiai ir visi vardai bus pakeisti. Ačiū už anketos užpildymui skirtą laiką.

PRIEDAS NR. 3

Muzikos terapijos programa šeimoms, auginančioms cerebrinio paralyžiaus vaikus

Nr.	Veiksenos pavadinimas	Veiksenos aprašymas	Tikslas/ poveikis	Trukmė
1	Pasisveikinimo daina (pastovi dalis)	Dainos metu sveikinamasi su kiekvienu vaiku, pašaukiant jį vardu, pritariant gitara. Vaikas galėjo taip pat atsakyti - pasisveikinti garsu ar pagroti gitara.	Daina atlieka įvadinę funkciją. Vaikas kviečiamas dalyvauti veikloje, sutelkiamas jo dėmesys, kuriamas abipusio kontakto santykis. Kiekvieną užsiėmimą pasikartojanti daina suteikia saugumo ir pasitikėjimo jausmą, nuramina, vaiko kvietimas pritarti gitara motyvuoja veiklai.	3 min.
2	Muzikinis vaiko kalbinimas ir įvairialype stimuliacija (pastovi dalis)	Gyvai atliekamas į vaiką nukreiptas dainavimas ir jo sūpavimas / Vaiko atliekamos muzikos ar garsų imitavimas, tiksliai atkartojant ritmą, melodinę liniją, dinamiką, atlikimo charakterį.	Inicijuoja tarpusavio santykius, pastiprina bei suteikia saugumo, stabilumo pojūtį, padeda užsimegzti emociniam ryšiui, suteikia teigiamų emocijų, skatina vaiko emocinį ir garsinį atsaką.	3 min.
3	Muzikinė improvizacija (kintama dalis)	Muzikinė improvizacija „Pokalbis“ atliekama vaikui ir motinai/ tėvui grojant pasirinktais muzikos instrumentais dialogo principu.	Muzikavimas poroje skatina tarpasmeninį dialogą, kuris gali būti smagus. Jis aktyvina abipusį dėmesį, gebėjimą prisiderinti, sekti bendrą kryptį, siekti eiliškumą, toleruoti kitą dalyvį,	5 min.

			dalintis, bendradarbiauti.	
4	Pirštų žaidimai (kintama dalis)	Sekant pirštų žaidimus: „Katu, katu katutes“, „Varna Veronė“, „Žū, žū, žū“, „Katins juods“, - žaidimo forma pasakojama eiliuotą istoriją atvaizduojant turinį rankų judesiais. Judėsiai, lydimi ritmiškos kalbos ar dainavimo, gali būti atliekami kartu su vaiku.	Veiksenos pagalba lavinami komunikaciniai įgūdžiai: abipusis dėmesys, motorinė ir vokalinė imitacija, muzikinė regimoji ir girdimoji atmintis, dėmesys užduočiai, garso – simbolio asocijavimas. Į vaiką nukreipta kalba motyvuoja, stimuliuoja, užmezgamas artimas ryšys. Eiliuotas ritmas struktūruoja, suteikia saugumo, apjungia ir tampa komunikavimo pagrindu.	3 min.
5	Dainų dainavimas (kintama dalis)	Tai vaiko mėgstamų, pasirinktų dainelių dainavimas pritariant muzikos instrumentais „Lapė snapė“, „Lašeliai“, „Angelėlis“, „Pūpa“.	Suteikia saugumą, teigiamas emocijas, atpalaiduoja ir leidžia pajausti bendro muzikavimo smagumą, apjungia šeimos narius ir padeda kurti harmoningus tarpusavio ryšius. Pažystamų vaikiškų dainų dainavimas padeda išgauti vaiko vokalinį atsaką, įtraukti jį į muzikinę sąveiką.	10 min.
6	Muzikinė improvizacija (kintama dalis)	Muzikinė improvizacija atliekama grojant šeimai kartu arba/ ir vaiko improvizacija solo.	Muzikuojant drauge skatinama muzikinė saviraiška, žaidimas, kūrybiškumas, dėmesingumas, kuriami	10 min.

			tarpasmeniniai muzikiniai santykiai, o grojimas solo suteikia individualios raiškos galimybę ir pojūtį, kad esi išgirstas, suprastas ir pripažintas. Laisvos improvizacijos metu terapeuto stebima ir palaikoma tėvų ir vaiko sąveiką, modeliuojami nauji vaiko poreikius atitinkantys sąveikos būdai.	
7	Istorijos pasakojimas / dainos kūrimas (kintama dalis)	Muzikinės istorijos ar dainos kuriamos pasitelkiant laisvą muzikinių instrumentų naudojimą, kalbėjimą, dainavimą ir judesį terapeutui akomponuojant, iliustruojant, sekant vaiko siūlomą kūrybinę kryptį ar inicijuojant dramatinę istorijos vystymąsi, vedant prie tinkamos išvados ir istorijos pabaigos.	Padedą atskleisti dalyvių vidinius išgyvenimus, jiems reikšmingus įvykius, pasidalinti svarbią patirtimi su aplinkiniais. Stiprina pasitikėjimą, tarpusavio supratimą, artumą.	5 min.
8	Judėjimas pagal muziką (Iš dalies kintama dalis)	Pagal skambančią muziką atliekami įvairūs judesiai: sūpavimas, lingavimas ar pasitelkus priemones: skareles, juosteles.	Per muziką ir judesį kuriamas artimas tarpusavio santykis, vyksta pasidalinimas teigiamomis emocijomis, dalyvavimas bendroje veikloje teikia malonumą ir džiaugsmą. Emocinio komunikacinio ryšio pagrindu įgyjamas pasididžiavimo savimi ir	3 min.

			užtikrintumo jausmas.	
9	Atsisveikinimo daina (pastovi dalis)	Atsisveikinimo dainos metu atsisveikinama su kiekvienu vaiku išlaukiant atsako – žodžiu, garsu ar rankos pamojavimo.	Kiekvieną užsiėmimą užbaigianti daina yra saugus pabaigos ženklas. Pasikartojimas struktūroja, suteikia aiškias ribas, moko pradėti iš pabaigti veiklą.	3 min.
10	Refleksija – aptarimas (pastovi dalis)	Siekiant suteikti tėvams palaikymą, vystyti pozityvų požiūrį į vaiką, prisimenamos vaiko patirtos laimingos akimirkos, tėvus džiuginantys dalykai, pastebimos stipriosios vaiko savybės ir jas charakterizuojančios situacijos.	Skatina tėvų savistabą, savivoką, pozityvų savęs ir aplinkinių vertinimą. Refleksijos (apmąstymų) rezultatu gali būti nauji gebėjimai, naujos žinios, naujas supratimas. Šių naujų dalykų derinimas su jau turimu suvokimu, gebėjimais bei nuostatomis lemia geresnius įsitraukimo į veiklą ir dalyvavimo rezultatus.	10 min.

PRIEDAS NR. 4

Dainų ir žaidimų tekstai

Pasisveikinimo daina

Labas ... (vaiko vardas),
Susitikome kartu.
Labas ... (vaiko vardas),
Padainuosim aš ir tu.
Trū, tū, tū,
Grojam gitara abu.
(braukiant gitarą)
Trū, tū, tū,
Pasisveikinsim kartu.

Pirštų žaidimai

(suglaudžiant pirštus iš eilės)
Labas vienas, labas du,
Trečią pirštą surandu,
Labas keturi, penki,
Susitikom jau visi.

(lenkiant pirštelius iš eilės)
Varna Veronė,
Šarka Petronė,
Kiškis Motiejus,
Vilkas Baltramiejus
Laputė Kotryna su visa šeimyna
Pašmurkšt į karklyną (pakutenam)

Katins juods, katins juods,
Papilvė geltona,
Kojos baltos, kojos baltos,
Ūsai apšarmoję.
(paglostant galvą, pilvą,
kojas ir parodant ūsus).

Trumposios dainelės

A – a , A – a, A – pa – pa,
Augo žirnis ir pūpa.
Aš tą pupą pamačiau
Ir dantukais sukramčiau.

Joja, joja diedukas,
Krečia, krečia barzdukę.
Per Jievaro tiltą
Su kubilu miltu.
Tiltas sudundėjo,
Miltai išbyrėjo.

Lapė snapė

Atsisveikinimo daina

Jau laikas atsisveikint
Are, ate, ate.
Jau laikas atsisveikint,
Pamosim rankele.
(vaiko vardas) Ate, ate x4

(trinant delnus vienas į kitą)
Žu, žu, žu, per kiškio kiemą
Šaltis vežė baltą žiemą.
Kiškis piškis strikt iš miego (suplojant),
Žiūr pro langą – pilna sniego.

Katu katu katutes (plojant)
Keps močiutė bandutes
Dideles, mažutes (parodom) x2k.
Ir labai, labai skanias (paglostom pilvuką)

10 pirštų – nemažai,
Galime pažaist gražiai.
Galime suglausti,
Pirštukus suspausti,
Galim katutes paplot
Ir rankytėm pamojuot.
Galime iškelt aukštai,
Ir paslėpkime, draugai.
Kur pasislėpė pirštukai?

Dzingu lingu, linguliukas
Skrenda mažas angeliukas.
Neša džiaugsmą jis visiems,
Ir mažiems, ir dideliems.

Važiuoja mašina,
Sukasi ratukai.
Važiuoja mašina,
Rieda per keliuką.
Mes važiuojame smagiai,
Vairą laikome tvirtai.

Angelėlis

„Džimbos” vaikų studija

1.Ei, kieno ten kyšo uodega,
Tokia ilga, puri, ruda?
Ei, ko ten slepiesi po šaka?
Akys blizga kaip smala.

Pr.: Tu tikriausiai lapė-snapė,
Pasaką apie tave man sekė.
Tu tikriausiai lapė-snapė
Ir esi labai gudri.

2.Ei, nagi lįsk greičiau čionai,
Mes pažaisime linksmi.
Ei, pažiūrėk, ką aš turiu -
Saują žemės riešutų.
Pried.

Lašeliai

„Džimbos” vaikų studija

1.Lašeliai, lašeliai
Barbena į langą,
Barbena į stogą,
Lyja lietus...
Lašeliai, lašeliai
Krenta į delną.
Kaip juos atskirti,
Ar jie turi vardus?

Pr.: Kapt, kapt, kapt,
Lyja lietus.
Kapt, kapt, kapt,
Kiauras dangus.

2.Lašeliai, lašeliai...
O aš kiaurą dieną
Sėdžiu namie
Ir žiūriu į juos.
Visi jie vienodi,
Visi jie skirtingi.
Lašeliai, lašeliai,
Kuo jūs vardu?

ž. ir muz. D. Balčiūnaitė

1.Kiekvieną brangią dieną
Aš baigiu su maldele.
Kai tu prisimeni mane –
Atskrendi su giesmele.

pr.: Angele, angelėli baltas,
Sidabriniais nuo rasų sparnais.
Mano širdelėje taip gera,
Kai tu esi čionai. x2

2.Dangaus akelės merkias,
Ir aplink visur tamsu,
Bet man ramu ir gera,
Nes giesmelę giedi tu.
Pried.

Jei patinka tau dainelė

Angliška vaikų daina

Jei patinka tau dainelė, tu pagrok x2
Jei patinka tau dainelė, pasiimki ją į kelią,
Jei patinka tau dainelė, tu pagrok.

Jei patinka tau dainelė, patinguok x2
Jei patinka tau dainelė, pasiimki ją į kelią,
Jei patinka tau dainelė, patinguok.

Lopšinė

A – a, pupa
Kas tą pupą supa?
Supa tėtis ir mama,
Ir katytė murkdama.

Liūli, liūli, liūli,
Katinėlis guli,
O katytė motinytė
Marškinėlius siuva.